HANA

١٨-١٩

٢٠٠٣

هانا

گۆڤارێکی وەرزی ئەدەبی، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتییە

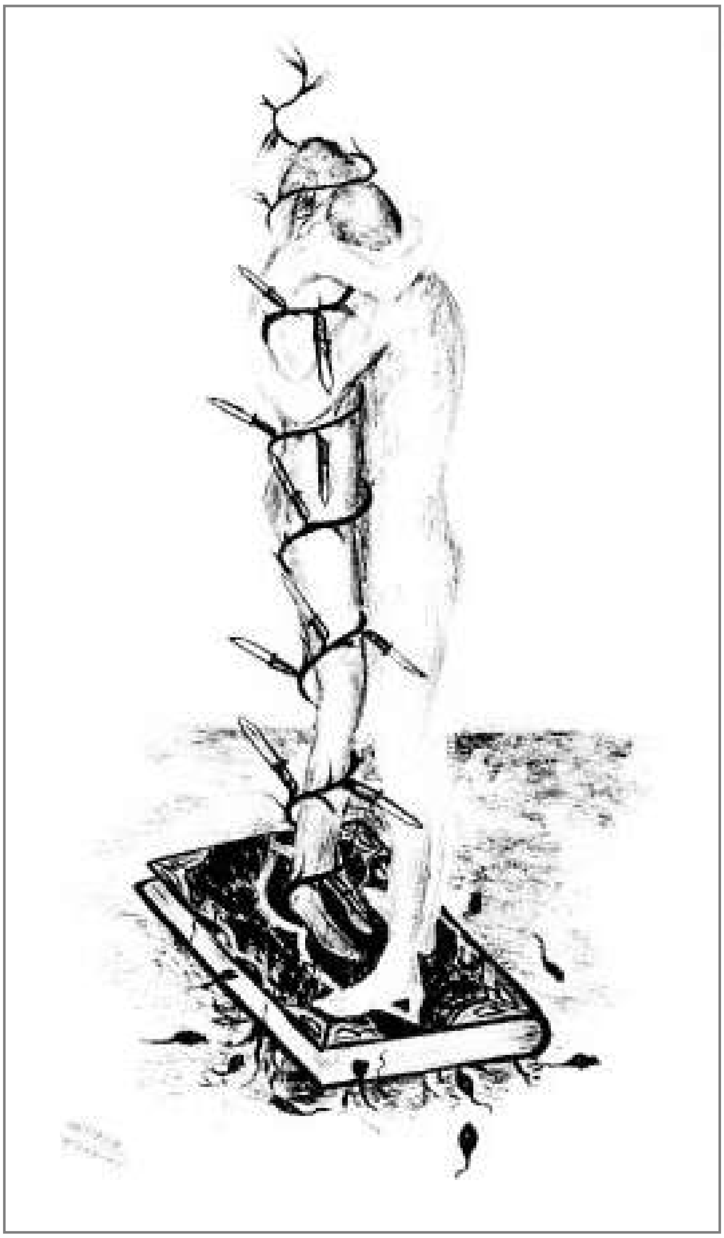

كاريكاتيرى ژماره ١١ ده‌رچووا!

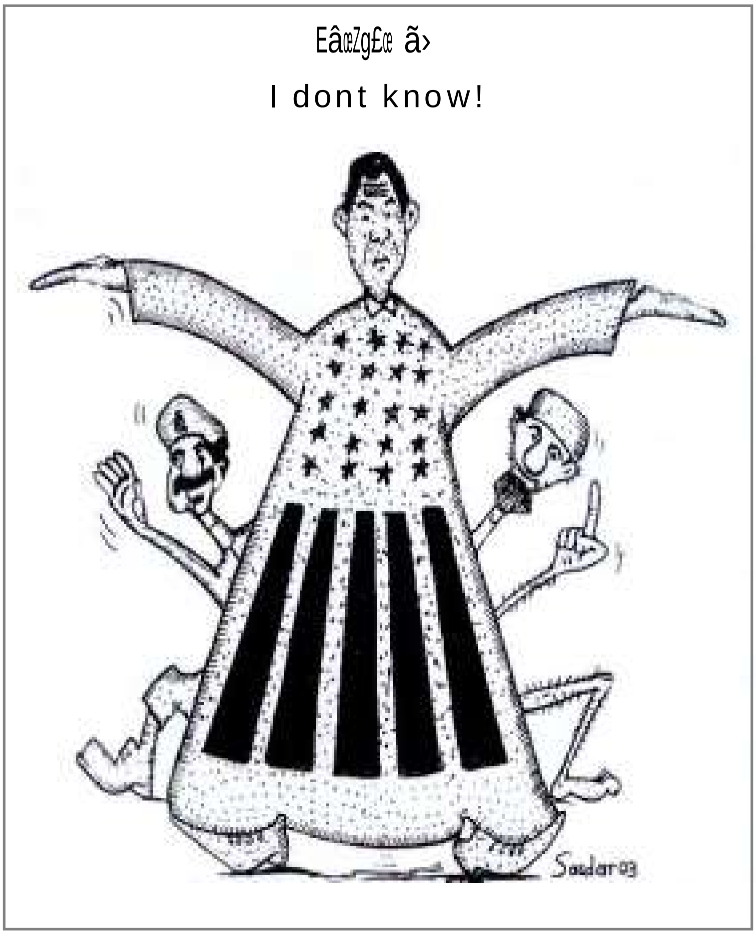

هانا

ژمارەی 19-18 سالی 2003

سەرنووسەر:

سلیمان قاسمیانی (کاکە)

دەستەی نووسەران:

مصلح ڕێبوار (شیخ الاسلامی)

شنە عبداللە

لەیلا قاسمیانی

بەکر ئەحمەد

سەردار عبداللە

بژار

سەربەرگ: "سوننەتەکان"

میهران تورابی

ئادرەسی ماڵپەر و ئیمایلی هانا گۆڕاوە. تکایە سەرنجی ئادرەسە نوێیەکە بدەن!

ناوەرۆک:

- شایی لە ژێر سێبەری مەرگدا / سلیمان قاسمیانی 5
- ئەحمەد شەمال، ناونیشانی تراژیدیایەك / سەردار عبداللە 9
- بەسەرهاتێکی تاڵ / ئامادەکردنی، لەیلا قاسمیانی 12
- فەرهەنگی ناموسپەرستی و سەرکوتی ئازادی ژن / لەیلا قاسمیانی 16
- ژنە مردووەکە بە ڕێوەیە... / بەکر ئەحمەد 19
- شیعر: شاهو پیرخضرانیان / بژار / ئاسو گوران / 35
- شێخ ڕەزا تاڵەبانی: ناسیونالیسم و شاعیرەکانی / سلیمان قاسمیانی 40
- لە گەل هونەرمەند: میهران تورابی 48
- شیعر و کومونیزم و ئەرکێکی چینایەتیمان / بژار 52
- حسین مەیگۆڕێ، فەرهادی چیابەزێنی سەدەی بیست و یەك / نووسینی سەردار عبداللە 54
- گوڵێك لە بیابانی ئەفریقادا / نوری کەریم 57

ژمارەی حیسابی پۆست جیرۆ:

1641549-9

Hana
Box 6040
424 06 Angered
Sweden

Web: www.hana.se
E-mail: info@hana.se
Tel: + (0)70- 444 15 78

ISSN 1401-1336

هانا گۆڤارێکی وەرزی ئەدەبی، فەرهەنگی و کۆمەلایەتییە و لە ڕوانگەیەکی کریکاری و سۆسیالیستییەوە دەڕوانێتە جیهان. **هانا** لە هەڵبژاردنی ئەو نووسراوانەی دەگاتە دەستی، ئازادە. **هانا** بۆی هەیە لەو نووسراوانەی بە دەستی دەگەن کورتەیەکیان لێ بڵاو بکاتەوە مەگەر ئەوەی کە نووسەر خۆی ڕێگەی نەدابێ. **هانا** هیچ نووسراوەیەك بۆ خاوەنەکەی نانێرێتەوە. هەر نووسەرێك خۆی بەرپرسی نووسراوەکەیەتی. **هانا** تەنیا بەرپرسی ئەو نووسراوانەیە کە بە ناوی دەستەی نووسەرانەوە بڵاو دەبێتەوە.

خوێنەری بەڕێز!

ئێستا کە ژمارەی 19-18 ی هانا دەخوێننەوە ساڵێك لە دەرچوونی ژمارەی پێشوو تێپەڕیوە. ئەم دواکەوتنە یەك ساڵەییە بەر لە هەموو شتێك بەهۆی ئیمکاناتی ماددییەوە بووە. بەداخەوە ئەم موشکیلەیە وا بە ئاسانی چارەسەر ناکرێ و وا ویدەچێ کە دەبێ هەر لە گەڵی بسازێین مەگەر ئەوەی لە ئاسمانەوە پارە ببارێ!

بەهەر حاڵ هانا جارێکیتر میوانتانەوە و لە دەرگای هۆش و هەستتان دەدا. دەرچوونی ئەم ژمارەیەی هانا لە هەلومەرجێکی تایبەتی سیاسی دایە. دیکتاتۆرێکی بێبەزەیی و بێرەحم رووخا و بە ملیۆن ئینسان هەناسەیەکی راحەتیان هەڵکێشا. بەلام بەداخەوە ئاسۆی ئازادی و مرۆڤایەتی بە گشتی لە جیهاندا، بە دوای لەناوچوونی سەدامدا نەك گەشتر نەبووە بەڵکوو بگرە تاریکتریش بووە. سەدام جەللادێکی میژوو بوو کە لە کێشەی ناوخویی لە گەڵ ملهوری براگەورەیدا گلۆڵەی کەوتە لێژی. ئەو رۆیشت بەڵام سەرکەوتنی "بووش" لەم مەیدانەدا، بەڵێنیدەری سەردەمێکی تاریکە لە دەسەڵاتی ملهوڕانە و زۆرویژانەی ئەمریکا لە ئاستی جیهانیدا. ئەو تاریکەسەلاتە سیاسییەی کە ئەمریکا بە شوێنیەوە، لە گەڵ خۆیدا کۆنەپەرستی دەبووژێنێتەوە لە هەموو مەیدانەکانی ژیاندا، لە فەرهەنگ و ئەدەب و هونەرەوە بگرە تا فەلسەفە، یاسا، و مافە سەرەتاییەکانی ئینسان.

لە بەرانبەر ئەم هێرشەی هێزی تاریکیدا، تەنیا یەك ریگا هەیە ئەویش راوەستان و چوونە سەنگەرە لە دژی تاریکەسەلاتی کۆنەپەرستیی و کاپیتالیستیی سەردەم. هانا لە بەرەی بەرەنگاری سۆسیالیستی و ئینسانیدا دەمێنیتەوەو مەیدان بۆ کۆنەپەرستی چۆڵ ناکا. ئێمە هیواداریین کە لەمەودوا هانا بە شێوەیەکی رێك و پێکتر و لە سەروەختی خۆیدا بێتە دەر و بەش بە حاڵی خۆی پارێزەر و پەنای تیشکی رووناکی بێ.

بە هۆی سالرۆژی مەرگی "فاتیمە شەهیندال" زۆربەی لاپەرەکانی ئەم ژمارەیەی هانا تەرخان کراوە بۆ مەسەلەی قەتلی ناموسی. بەشی یەکەمی فیلمێك کە چەن سال لەمەو پێش لە تەلەفیزیۆنی سویددا بلاو بووەوە لێرەدا پێشکەشتان دەکرێ. هەوڵ دەدەین کە لە ژمارەی داهاتوودا بەشی دووهەمی فیلمەکەش وەربگێرینەوە سەر کوردی و پێشکەشتان بکەین.

هەر وەك لە ژمارەی پێشوو، لەم ژمارەش دا درێژەمان داوە بە باسی زمان و شیعر و ناسیونالیسم و شاعیرەکانی. لەم ژمارەدا نۆرە هاتووەتە سەر "شیخ رەزا تالەبانی".

سەرنجی هەموو بەرێزان رادەکێشین بۆ ئەوەی کە ئادرەسی ماڵپەڕ و ئیمەیلی هانا گۆڕاوە. ئادرەسە نوێیەکە لەم ژمارەیەدا لە لاپەرەی 3 و لە دوا لاپەرەی هانا دا هاتووە. هەموو ژمارەکانی هانا ئێستا لە سەر ماڵپەری هانا دا هەن. هەوڵ دەدەین کە لە داهاتوویەکی نزیکدا ماڵپەری هانا بکەین بە مەیدانێك بۆ باس و بیروڕا گۆڕینەوەی رۆژانە.

لە کۆتاییدا جارێکیتر بانگەوازی هەموو یارانی هانا دەکەین کە لەو ئەرکانەی هانا بە ئەستۆیەوە گرتوون، بە هەر شێوەیەك کە دەتوانن یارمەتیمان بدەن و هاوکاریمان بکەن. دەستی هاورێیی و هاوکاریتان بە گەرمی دەگوشین.

سەرنووسەر

شایی لە ژێر سێبەری مەرگدا!

سلیمان قاسمیانی

دادگیرکردنی عیراق لە لایەن هێزەکانی ئەمریکی و بەریتانیەوە کوتایی بە یەکێك لە فاشیستترین و خوێنرێژترین دەسەلاتەکانی دنیا واتە "سەدام حوسێن" هێنا. جەللادێك کە لە هیچ ئاکارێك بۆ سەرکوتکردنی خەلك سلی نەدەکردەوە لەناکاو وەکوو مالێکی لە پووش سازکراو بە بایەك ڕمی هێنا و قوربانییەکانی ئاهێکیان هاتەوە بەر. پرسیار تەنیا ئەوە بوو کە ئەو هەناسە ئازادە چەندە دەخایەنێ بەر لەوەی بۆ جاری چەندەهەم لە گەروودا بخنکێنرێتەوە.

موشکیلەکە لەوەدایە کە هێرشی ئەمریکا بۆ سەر عێراق نە بۆ پاراستنی دیموکراسی و نە بۆ بەرگری لە مافە بنەڕەتییە ئینسانییەکان بوو. بەزمی ئامریکا لە گەل سەدام تەنانەت لە سەر مەترسی چەکی کیمیاوی و ئەتۆمی نەبوو. ئەم شەڕە لە بناخەوە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە عیراق و سەدامەوە نەبوو. دیکتاتۆر ئەگەر نە هارتر لە سەدام، لانی کەم وەك ئەو، چەن سەد کیلۆمەترێك واوەتر، لە عەرەبستانی سعودی، فەرشی ژێرپێی هێزەکانی ئەمریکی خۆی بوو. ژنانی کوێت ئیستاش کە ئیستایە بە دوای مافی دەنگدان خەریکن لە ژێر عەبای ئیسلامی و پۆستالی ئەمریکیدا گیاندەدەن. ئەمریکای لاتین تا دەیان سالیتریش وەیلانە بە شوێن ڕۆڵە بێ سەروشوێن بووەکانی لە ژێر تیغی مەرگهێنەری ژنراله نۆکەرەکانی "سی.ئای.ئەی"دا. ئیسرائیل سالەهایە خەریکی کوشت وبری پیر ومنالی فەلەستینی و ژێرپێنانی پەیتاپەیتای بڕیارەکانی نەتەوە یەکگرتووەکانە، ژەنەرالەکانی پاکستان چەکی ئەتومیان لە دەست دایە و هەرەشەی شەڕیکی نابووتکەرانە لە گەل هیند مەترسیەکی ڕاستەقینەیە، بەلام هیچ کام لەمانە نەبوو بە هۆی ڕاپسکانی ئەمریکا بۆ پارێزگاری لە "دیموکراسی" یان "مافی ئینسانی" بەشمەینەتانی ولاتانی ناوبراو. هۆیەکەشی زۆر بە سادەیی ئەوەیە کە ئەمریکا خۆی لە هەموو ئەو مەیدانە جیهانییانەدا لە بەرەی سەرکوتکەرەکان و جەللادەکان دایە و زۆر جاریش لە خولقێنەرانی ئەو کارەساتانە بووە.

سەدام بیانوویەکی خوادادە بوو بۆ ئەمریکا لە کێشەی ئاغایەتی بە سەر دنیادا. کێشەی سەرەکی لە ڕاستیدا خۆی لە مەیدانی ئابووریدا پیشان دەدا. بە دوای ڕووخانی بلووکی سوڤیەت، لەم مەیدانەدا بەربەرەکانییەکی توند لە نێوان ولاتانی کاپیتالیستی دنیادا کەوتە ئاراوە کە تیایدا ئەمریکا ڕۆژ لە گەل ڕۆژ مەیدانی لێ بچووك و بچووکتر دەبووەوە و لە بەرانبەر ئالمان، ولاتانی یەکگرتووی ئەورووپا و چین و یابان گلۆلەی کەوتبووە لێژی. ڕووخانی سوڤیەت ڕێگەی بۆ خۆپیشاندانی ئەم ناکۆکی و بەربەرەکانییە لە ناو بەرەی تا دوێنێ یەکگرتووی ئەمپریالیستی ئاوالە کرد. دابەش کردنی دووبارەی بازارەکانی جیهان ئیستا ئیتر ئارەزۆ و خواستی زۆرێك لە ولاتانی ئیمپریالیستی بوو کە بەر لەمە لە ژێر ئالای سەرۆکایەتی ئەمریکا کۆببوونەوە و ڕازی بەو بەشە بوون. شەری کەنداو، یەکەم هەولی سیاسی و

چەکداری ئەمریکابوو بۆ داسەپاندنی خۆی وەکوو تاکە زلهێز و دەسەلاتی دوای سوڤیەت و سەرپێدانەواندن بە حەریفە ئابوورییەکانی خۆی.

بەلام ئەم کێبەرکێ ئابووری و سیاسییە بەو جۆرەی ئەمریکا دەیویست یەکلا نەدەبووەوە! ملهوری و تاکسواری ئەمریکا بە ئاکامی دلخواز و

چاوەڕوانکراوی ئابووری نەگەییشت. ڕەقیبەکانی ئەمریکا وا بە ئاسانی حازر نەبوون چاو لە بازارەکانی جیهان بپۆشن و داوای بەش نەکەن!

پاکانەی کێشەی بازار و دەسەلات

تێرۆری 11 سێپتەمبەری 2001 لە ئەمریکا، کەوتە فریای ئیمپریالیسمی لە تەنگانەکەوتووی ئەمریکی! ئەمجارەیان لە ژێر نازناوی لە ریشەدەرهێنانی تێروریزمی نێونەتەوەی، پاراستنی حورمەت و کەرامەتی نەتەوەیی ئەمریکا و "مرۆڤایەتی" و تۆلەسەندنەوە لە دوژمنێکی خوێنخۆر، ئالای شەر هەلکرایەوە و هەرچەند بۆ ماوەیەکی کورت بەلام زوربەی ولاتانی ئیمپریالیستی ڕەقیبیشی کیشایە بەرەی خۆی، یان بیدەنگی کردن. رووخانی حکومەتی دزێوی "تالیبان" خالی کۆتایی ئەو "هاودەنگی" یا لانی کەم "بیدەنگی"یەش بوو. کیشە ئابووری و سیاسییەکان هەر وا لە ئارادابوون و ئەمریکا مەجبوور بوو بۆ بەرژەوەندییە ناوبراوەکانی هەنگاوی پتەوتر هەلبهێنێ. کۆێخایەتی دنیا هەرگیز بە خۆرایی نەکەوتووەتە دەست ولاتێك و هەمیشە خوێن و پەژارە و تێداچوونی بە دەیان هەزار مرۆڤی بە دواوە بووە. عیراق لەم کێشەیەدا، تەنیا مەیدانێك بوو بۆ ڕمبازێنێکی گەورەتر لە نێوان زلهیزەکانی ئابووری دنیادا. سەدام کە هاوپەیمان و دۆستی فیداکاری تا دوێنێی ولاتانی ڕۆژئاوا بوو، ئەمرۆ شانازی ئەوەی پێدرابوو کە ببێتە گلادیاتۆری بارەگای شەر و خەلکی بێدیفاعی عیراقیش گۆشتی کالی بەردەم وەحشەکانی نەزمی نوێی جیهانی.

رووخانی سەدام ئاوات و خەون و خەیالی بە ملیۆنان مرۆڤ لە عیراق و لە دنیادا بوو. ئەوەی بە کەمتر لە رووخانی سەدام و حیزبەکە و ڕژیمەکەی رازی بوو، هیچ کات نە دۆستی مرۆڤایەتی بووە و نە ئازادیخواز. شەری سەدام و ئەمریکا، شەری دوو دوژمن، شەرێك لە نێو خوێنخۆرانی بەرەی تاریکی دابوو. تێکبەربوونی جەللادەکان لە نێوخۆیاندا تەنیا ئەو کاتە دەتوانێ بە قازانجی چەوساوەکانی ئازادیخواز و ژێردەستە بێ کە ئەمان لە ناوەرۆکی کێشەکە گەیشتبن و نەبنە پردی پەرینەوەی هیچ کام لە دوژمنەکان بەرەو ئامانجیان. ئەوەی ئامریکا دەیویست داسەپاندنی دەسەلاتی خۆی وەکوو سەرۆك بە سەر بازارەکانی جیهان و مەیدانی سیاسەت و زۆر بوو. ئاکامی ئەم سیاسەتە نە ئازادی و بەرابەری و خێر و خۆشی بۆ خەلکانی جیهان، بەلکوو بە پێچەوانە زالکردنی قەومییەت و ڕەگەزپەرستی و کونەپەرستی ئایینی و سیاسی بە گشتییە.

رووخانی دیکتاتۆری بەعس، شادیهێنەر و فێنککەرەوەی دلە، چونکە بە سەدان هەزار ئینسان لە ژێر سێبەری شوومی دەسەلاتیدا گولی ژیانیان وەری و بە ملیون ئینسان جەرگیان برا. داخەکە لەوەدایە کە هێزی سەرکەتوو لەو مەیدانەدا نەك خەلك و دەسەلاتی خەلك، بەلکوو دەسەلاتی ئەمریکییە کە ئاسۆی ڕۆژگاریکی گەلیك تاریکتر (ئەگەر نە لە هەنگاوی یەکەمدا بو خەلکی عیراق) بەلکوو بۆ گشت مرۆڤایەتی لە هەمبانەکەی دایە.

کوردایەتی و مێژووی پا شکاو!

جوولانەوەی ناسیونالیستی کورد وەك هەمیشە بۆ جاری هەزار و یەکەم پیشانی دایەوە کە هاودەنگ و هاوئاهەنگی بەرەی نێونەتەوەیی کونەپەرستییەوە و هەموو هەلسوکەوتێکی لە پەیوەندی ئاشکرا و راستەوخۆ بە بەشداربوون لە دەسەلاتدایە بە هەر قیمەتێك. حیکایەتی ناسیونالیزمی کورد ئەوەندە دووپات بووەتەوە کە لە شریتێکی سوواو دەچێ. خالی هەمیشەیی لەم چەند پات بوونەوەدا ملکەچکردنی هێزەکانی ناسیونالیست بۆ دەسەلاتی حاکم لە ناوەوە و دەرەوەی جوغرافیای کوردستانە. خومەینی، سەددام، نەوەکانی سیاسی ئاتاتورك، حافز ئەسەد، حەمەرەزا شای ئێران، قەزافی، ستالین و خرۆشچف، نیکسون، بووشی باوك و بووشی کور، هیچ کامیان لە ماچی گەرم و نەرمی سەرۆکە ورد و گەورەکانی ناسیونالیستی کورد بێبەش نەبوون! سەرەکیترین نرخ و بەها بۆ ئەم جوولانەوەیە دەسەلاتە، جا ئەم دەسەلاتە لە هەر لایەك را بباریّ و هەر چۆنێك بە دەست بێت هەر رەحمەتە و باوەشی بۆ ئاوالە دەکرێ. هەر لەم روانگەوەیە کە ناسیونالیزمی کورد بێ زەررەیەك شەرم و شکۆ، ڕۆژێك دەست لەملانی سەدام دەبوو و ملچەی ماچیان تا ئەوسەری دنیا دەرۆیشت و ڕۆژێکتر دەبوو بە مەرگەساتیان.

هاوپەیمانی بەرەی ناسیونالیستی کورد لە گەل ئەمریکا لە شەری مانگی مارسی ئەمسالدا شتێکی چاوەروانکراو و ئاسایی بوو. ئەم بەرە، چارەکە سەدەیەك لەومەوپێشیش بە دلێکی تەواو ئاواڵەوە خۆی هاویشتبووە باوەشی "مامۆ سام" و خەونەخۆشەکانی دەسەلاتی ژێر حیمایەی ئەمریکای تاقی کردبووەوە. بەلام خانەی بیری ناسیونالیسم بە تایبەتی و بورژوازی بە گشتی دیوارەکانی زور کورتن و سۆمای چاوی بێ هێزە و هەنگاویك دوورتر لە لووتی نابێنێ!

هیچ دەنگیك لە ناو ئەم بەرەیەدا نەبوو کە لە هاوپەیمانی لە گەڵ دەسەلاتی خوێنرێژ و کاولکەری ئەمپریالیستی ئەمریکی بێزی بێتەوەو شەرم لە لەژێرپێنانی بەها گشتی و ئینسانی و نێونەتەوەییەکان بکا.

حیزبە دەسەلاتدارە ناسیونالیستەکانی کورد کە بۆ تۆزقالێك هاوبەشی لە دەسەلاتی بەعسیدا حازر بە ماچ کردنی لاقی سەدامیش بوون، بۆیان نیە دەم لە ئازادیخوازی و دیموکراتیەت بدەن. جوولانەوەی ناسیونالیستی هەر وەك باسی کرا، خۆی خستە داوێنی هێزەکانی ئەمریکاوە و خەلکیان کردە دەستەچیلەی خەونی تاریکی ئەمریکا بۆ داهاتووی دنیا.

به بروای من ناسیونالیستەکان بۆ لۆمە لێکردن نابن! ئەوان ئەوەیان کرد کە لە زات و لە توانایاندایە. ناسیۆنالیسمی ئیمپریالیزمی ئەمریکیش هەر وەکوو ناسیونالیسمی کوردی لە بەرژەوەندی "نەتەوە"ی خۆیەوە دەروانیتە دنیا نەك لە بەرژەوەندی مروڤایەتی بە گشتی. هەر بۆیەش ناسیونالیسم لەوە سل ناکاتەوە کە گیان و ماڵ و حالی خەلکی سەر بە "نەتەوە"یتر نابووت بێت بەو شەرتەی کە "نەتەوەی" خۆیی زەرەدی پێنەگات! جا ئەگەر "نەتەوەی" خۆیی لە مالۆێرانی و چارەرەشی "خەلْکانیتر" شتێکیشی دەستبکەوێ، ئەوە ئیتر دەبێتە نوور عەلانوور! ناسیونالیسمی هیچ ولاتیك چارەی ناسیونالیسمی ولاتێکیتری ناوێ، چونکە هەر یەکە لە هەولّی دەستداگرتن بە سەر بەشێکی زیاتر لە سفرەی دەسەلات و بازاردان. ئەوەی کە ناسیۆنالیزمی ئیمپریالیستی ئەمریکی و ناسیۆنالیزمی بەرماوخۆری کوردی بە یەکەوە گریدەدا هاوبەشی لە بیروبروا و ئاسۆدایە. دوو جەللاد هەمیشە دەتوانن بە لای یەکەوە دابنیشن و لە گەڵ یەك خۆش بن چونکە بە لای هیچ کامیانەوە سەرپانکردنەوەو پێشێلکردنی حورمەتی ئینسان، تالان و برۆ و داسەپاندنی ژیانی کولەمەرگی بە سەر نیوەی کومەلگادا، جەرگبر و دلْ هەلْشێوێنەر نیە و بە ناوی قەزا و قەدەر و چارەنووس پاکانەی بۆ دەکرێ.

خەونی ئەمریکا بۆ عیراق لەوەی کە ئەمرۆ لە ئەفغانستان دەیبینین ناتوانآ باشتر بێت. ئەمرۆ دەسەلاتی سیاسی لە ئەفغانستان دەسەلاتێکی بە ئاشکرا عەشیرەییە کە بۆ دەرمانی چاویش بۆنی شارستانیەت و مەدەنیەتی لێوە نایەوە.

کوردی گوتەنی، لە شەردا شیرینی نابەشنەوە. دیارە خەلك دەکوژرێ و ماڵ ویران دەبن و زۆر جار خەلك مەجبوورە بە زۆری چەك، بە شەری شورشگیرانە، چۆك بە دەسەلاتی حاکم دابدەن, گرینگ لیرەدا ئامانجی شەرە. ئامانجی ئامریکا داسەپاندنی دەسەلاتی تاك و ملهوڕانەی خۆیەتی بە سەر دنیادایە بەمەبەستی دەستبەسەرداگرتنی بەشێکی هەرچی زیاتر لە بازارەکانی جیهاندا. سەرکەوتنی ئەمریکا لەم مەیدانەدا بە مانای پاشەکشەکردنە بەو تەواوی ئەو دەسکەوتە دیموکراتی و ئینسانی و کومەلایەتی و کولتورییانەی کە مروڤایەتی تا بەئەمرۆ بە خەباتی بێوچان و بە خوێن و قوربانی بە دەستی هێناوە. سەرکەوتنی ئەمریکا رێگا خۆش دەکا بۆ پێشرەوی بەرەی کۆنەپەرستی لە ئاستی جیهانیدا. رووخاندنی رژێمی فاشیستی عیراق لە لایەن ئیمپریالیزمی ئەمریکی، سەرەرای خواستی نەتەوە یەکگرتووەکان، دەکرێ بە دەرس، بە نموونە بۆ هەر دەسەلاتێك کە لەمەودوا لە گەڵ خواست و ئارەزۆی ئەمریکا نەیەتەوە.

ئەوبۆچوونەی کە ئەوە نەبینێ و دلی خۆش بکا کە بەلکوو ئەمریکا ریگا خۆش بکا بۆ حکومەتیکی دیموکراتیك و ئازادیپارێز لە عیراق و لە کوردستاندا، مایە بە فیرۆ دەچێ! ئەمریکا بە شاهیدی میژوو، لایەنگیری دڕندەترین و هارترین دیکتاتورییە فاشیستییەکانی جیهان (کە سەدامیش یەکیکان بوو) بووە. دەریای

خوێنێك كە لە ساڵەكانی 1960 بە دواوە لە وڵاتانی ئەمریكای لاتین كەف دەچەڕێنێ، لە ژێر سایەی راستەوخۆی ئیمپریالیزمی ئەمریكادا خولقا. قات وقڕی لە ئافریقا و زەوییە كیمیابارانكراوەكانی ئاسیا بەر لە هەموو كەس دەبێ یەخەی ئەمریكا بە كومپانیا ناونەتەوەییەكان و ژنراڵە خوێنخۆرەكانییەوە بگرن. یەكەمین پشت و پەنای ئیسلام و تیروریسمی ئیسلامی (و هەروەها تیروریسمی مەسیحی و یەهوودی) لە جەنگی دووهەمی جیهانی بەدواوە هەر ئامریكا خۆی بووە. تالیبان و القاعدە هەر دوویان داردەستی ئەمریكا خۆی لە دژی دەسەلاتی سۆڤیەت بوون.

خەونی ئەمریكا بۆ عیراق لەوەی كە ئەمرۆ لە ئەفغانستان دەیبینین ناتوانێ باشتر بێت. ئەمرۆ دەسەلاتی سیاسی لە ئەفغانستان دەسەلاتێكی بە ئاشكرا عەشیرەییە كە بۆ دەرمانی چاویش بۆنی شارنشینی و مەدەنیەتی لێوە نایەوە. دەسەلاتیكی مافیا–عەشیرەیی كە تیایدا هەموو شتیك لە ئینسان و بە تایبەت لە ئینسانی ژن، بەنرخترە. خەونی ئامریكا بۆ عیراق هەرگیز لەوەی بۆ ئەفغانستانی بینی، شیرینتر نابێ. هەر لە ئیستاوە عیراق بە سەر سوونی و شیعە و مەسیحی، كورد و عەرەب و ئاسۆری و كلدانی .... عەشیرەتی شیمال و جنووب و تیرە و تایفە دابەش كراوە و جیگای تایبەتی بۆ هەركام لەم تاقمانە لە دەسەلاتی داهاتووی دلخوازی ئامریكا دیاریكراوە. ئیتر لیرەدا لە عیراق و كوردستاندا، مروڤەكان نەك وەك مروڤی تاك و سەربەخۆ بە ئازادی بێ قەید و شەرتی سیاسی خۆیانەوە، بەلكوو وەكوو ئەندامانی (دەرەجە دووی) ئاینێك، نەتەوەیەك، قەومێك، عەشیرە و تایفەیەك حیسابیان لە سەر دەكرێ و نوینەریان بۆ دیاری دەكرێ.

دیموكراسی ئەمریكی لە عیراق هەرگیز لە دیموكراسی هاوپەیمانە "كوردە"كانی فراوانتر نابێت! ئەوەی كە بیهەوێ لە نزیكەوە هەست بە دیموكراسی ئەمریكی بكات دەتوانێ بچێتە هەولێر و لە دەرگای "پەرلەمانی كوردی" بدا كە نەمر و لە گۆران نەهاتووە! یان دەتوانێ بچێتە سلێمانێ و هەواڵی شۆراكان، حیزب و بارەگا سیاسی و كومەلایەتی و فەرهەنگییە رادیكالەكان بپرسێ كە بە زەبری چەكی شەریف و "دیموكراتی كوردی" دەرگایان پێداخرا!

دیارە كە ئاسۆی تاریكی ئەمریكا بۆ دنیا شتیكی حەتمی و نەگۆڕ نییە. قەرار نیە هەموو شتیك رێك بە هەوای پیلانەكانی ئەمریكا بۆ داهاتووی عیراق و دنیا بڕواتە پێش. ئەم پیلانە تەنیا ئەو كاتە سەركەوتنی قەتعی بە دەست دینیت كە جوولانەوەی كریكاری جیهانی و بەرەی مروڤایەتی بە گشتی هیچ دەنگی لێوە نەیەت و بازاری جیهانیش بێجگە لە سەرمایەی ئەمریكی داواكاریكی تری نەبیت. هاتنە مەیدانی بە ملیۆنان كریكار و مرۆڤی دژ بە ملهوری و زور و سەركوت لە بەرانبەر پیلانەكانی ئەمریكا بۆ شەرفرۆشی و ئاغایەتیكردن بە سەردنیادا، نیشانیدا كە ئیستاش دواقسە لەم مەیدانەدا نەگوتراوە و جوولانەوەی جیهانی كریكای و دژی كاپیتالیستی دەتوانێ ئاسویەكی رووناك و داهاتوویەكیتر بۆ مرۆڤایەتی دابین بكا.

پاشماوەی: ژنە مردووەكە....

لە كۆمەڵگای كوردیدا كچان و ژنان لەگەڵ هەڕەشەی مەرگدا گەورە دەبن و دەست و پەنجە نەرمدەكەن. ئەوان دەزانن كە بڕیاری مەرگ دەمێكە بەسەریاندا دراوە. ئەوان ئەو مردووە بەسەر زیندووانەن كە ڕۆژانە بەبەرچاوماندا دەگەڕێن. ڕۆژی كوشتنیان، كۆتایی مەرگیان نییە، بەڵكو كۆتایی گەڕانی مردوویەكە كە چیدی توانای گەڕانی نامێنێت. فاتمە ئەو ڕۆژە نەكوژرا باوكی فیشەكەكانی نا بەسەریەوە، فاتمە دەمێكە كوژراوە و بە مردوویی بەبەرچاوماندا دەگەڕێ. ئەو لە ڕۆژی پێوەنانی فیشەكەكاندا ئیتر وەك مردوویەك دووا نمایشەكانی گەڕانی ئەم مردووە زیندوەی پێ ڕاگەیاندین.

من لەم نووسینەدا كەمتر خۆم لەقەرەی ڕۆڵی ئاین دا لە كاریگەرییەكانی بۆ بەرهەمهێنانەوەی چەمكی شەرەفدا. ئەویش لەبەر ئەو ڕاستییە سادەیەی كە بەستنەوەی شەرەف خێزان و خێڵ بە سێكسوالیتێتی ژنانەوە مێژوویەكی درێژتری لە مێژووی ئاینەكان هەیە. دەسەڵاتی باووكسالاری ناو ئاین كە بێ پەردە قسەی خۆی كردووە لە پەیوەند بە ئافرەتاندا، بە پیرۆزی دەقە ئاسمانییەكان، ئەم نمایشەی شەرەف لە خەرمانەیەكی پیرۆزەوە دەئاڵێنێت.

ئەحمەد شەماڵ...
ناونیشانی تراژیدیایەك

لە یادی ئەو مرۆڤانەی کە بە سادەیی دێنە ژیان و هەر بە سادەیی خۆشیان ماڵئاوایی لێ دەکەن.

نووسینی: سەردار عبداللە سەردار

گەر ئاوڕێك لەو مێژووە نووسراوەی کە تاکو ئێستا لە سەر کۆمەڵگەی کوردی لە بەردەستدایە بدەینەوە، بە گشتی،دەبینین کە خانەدانەکان، سەرۆك هۆزەکان و پیاوە ئاینیەکان زیادترین لاپەڕە تۆمارکراوەکانی ئەو مێژووە پێك دەهێنێن. ڕۆڵی هێزی بزوێنەری مێژوو کە جەماوەری بەرفراوان و مرۆڤە سادەکانە بابەتی لاوەکی و لە بیرکراوەی ئەو مێژووەیە. هەروەها حیساب نەکردن لە سەر زۆرینەی خەڵکی لای زۆرێك لە مێژوو نووسانی پێشوو، بە گشتی دەلاقەیەك لە گومان و دوودڵی بە ڕووی ئەو جۆرە لە نووسسینی مێژوودا دەکاتەوە. ئەم شێوەی نووسینی مێژووە پێشینەیەکی جیهانی هەیەو بۆ زۆرێك لەوانەی کە سەریان خوراوە لە نووسینی مێژووی گۆمەڵگەی کوردیش بە میراتی ماوەتەوە.

بۆنموونە: کە باس دێتە سەر مێژووی هەرەمە باڵا بەرزەکانی میسر تەنها بیرمان ئاراستەی توانایی و هێزی لە بن نەهاتووی پاشاکانی فیرعۆنەکان دەکرێت و باسێك لە گیانبازی و قوربانیەکانی ئەو هەزاران کۆیلەیە ناکرێت بە درێژایی دەیان ساڵ لە کارکردن بە نان و پیاز ئەو هەرەمە گەورانەیان کردە دیاریەکی سەرسوڕهێنەر و سیمبولی توانایی و خەلاقیەتی مرۆڤ.

هەڵبەت، لێرەدا بابەتەکەمان لە سەر مێژوو نیە، کە چۆن نووسراوە یان دبێت چۆن بنووسرێتەوە و یاخود چۆن کەمی هێناوە لە تۆمارکردنی ڕۆل و نەخشی مرۆڤە سادەکان.

گەر ئاوڕێك لە بارودۆخی هونەرمەندانی کورد لە بیست ساڵی کۆتایی سەدەی بیست بدەینەوە، بە ئاشکرا دەبینین کە ئەو هونەرمەندانە سەختترین ونالەبارترین دەورەیان تێپەڕاندووە. ئیستیبدادی سیاسی، سانسۆر، فراهەم نەبوونی ئیمکاناتی هونەری و ماڵی بووە هۆی لە ناوچوون و سەرهەڵنەدانی زۆرێك لە توانایی و کاری هونەری بەرز.

لە لایەکی ترەوە، هەندێك هۆکاری کۆمەڵایەتی تر هەمان ڕۆڵی نێگەتیڤی لە بەرەو پێش چوونی ڕەوتی هونەر لە کوردستاندا هەبووە. بە سووك و کەم سەیرکردنی هونەرمەندان بە تایبەتی هونەرمەندانی میللی دیاردەیەکی بەرچاو بوون. وشەی (لۆتی) جگە لە تێنەگشتن لە واتاکەی، تاکو ئێستاش دریخی لە بەکارهینانی ناکرێت لە بەرامبەر گۆرانیبیژانی میللیدا.

هونەرمەندانی کورد، ئەوانەی کە فرسەتی ئەوەیان دەستکەوت بەرهەمەکانیان تۆمار بکەن هەوڵێکی زۆر و ململانێیەکی درێژخایانی لەگەڵ بارودۆخی نالەباری ئەوسادا ویست. هونەرمەندانی کورد، ئەوانەی کە ڕێیان کەوتبێتە تەلیڤیزوێنی کەرکوك بۆ تۆمارکردنی بەرهەمەکانیان، کەمیان هەیە سەرگوزشتیەکی لە تەك سانسۆری بێ ڕەحمانەی کاربەدەستانی ئەو دەسگایەدا نەبوو بێت.

زۆرێك لە هونەرمەندان، بەهۆی جێگە و ڕێگەی چینایەتی و دەستکورتی،

توانا هونەرییەکانیان فەوتا یان بە شێوەیەکی سادده و کاڵ وکرچ تۆمارکران. هەروەها هونەرەکەیان بووە هونەری سەرزارەکی و دەماودەمی نێو خەڵکی و لاپەڕەکانی مێژووش نا ئامادەیی خۆی بۆ تۆمارکردنی ناو و

بەرهەمەکانی ئەو سەربازە وونانە ڕاگەیاند.

گەر هەڵدان بە باڵای کیژی شۆخ و شەنگ و نازدار، سیما و پێناسی بە شێکی زۆری گۆرانی کوردی بێت! ئەوا دەکرێت لە نێو ئەو دەنگانەشدا دەنگێك بدۆزینەوە کە سکی برسی، ڕۆژانی سەختی کار و نابەرابەریەکانی ژیان ئاوێزانی بوو بێت.

هەرچەند بەداخەوە، *جۆن لینۆنی ئەمریکی لە نێو هونەرمەندانی کوردا قاتیە، کە وشیارانە نابەرابەریە کۆمەڵایەتیەکان لە قاڵبێکی ئیستاتیکی بەرزدا بەرجەستە بکاتەوە. بەڵام وەك ئاشکرایە زۆر هونەر هەبوون کە غەیرە ڕسمی و تۆمارنەکراوبوون، یاخود تەنیا لە چوارچێوەی ناوچەیدا بوون و مەودای بڵاوبوونەوەیان بەرتەسك بووە.

نموونەی ئەم باسەش، هونەرمەندی میللی ئەحمەد شەماڵە واتە ئەحەی خولە سنەیە.بەڵێ، لێرەدا، هونەرمەندی هەژار و خۆشەویستی مرۆڤە سادەکانی وەك خۆی وە بیر ئێوە دەهێنینەوە.

ئەحمەد شەماڵ، وەك خۆی دەڵێت:

"کار نەما نەیکەم لە حەماڵی، کریکاری و توونچێتی و هەتا شوانی و سەپانی". ئەم خەمەی ژیان و گیرفانی بەتاڵ تەوەری بنچینەیی گۆرانیەکانی شەماڵ پێکدەهێنێت. هەر لەبەر ئەمە ئاساییە لای حەماڵەکان و باسە شرۆڵەکانی نێو هێڵەکانی هاتووچۆی نێو شار و هەموو ئەو ئینسانانەی کە هەمان جێگە و ڕێگەی چینایەتی بە باڵایاندا براوە گوێگری بە دڵ و داوێنی گۆرانیەکانی بن.

شەماڵ، هەمیشە خۆی بە تەنیا و بێ هانا دەبینێت، بەشخوراوی خۆی وەك مرۆڤێکی کرێکار و زەحمەتکێش کە هیچ جێگە و ڕێگەیەکی بۆ بە قایل نابینن، لە دڵێکی گەرمەوە بە سادەیی بەیان دەکات. بە مەش ئاساییە کە ڕەشبینی و ئاخهەڵکێشان باڵی بەسەردا کێشبکات و بە ناچاری بە خۆی و سکاڵانامە دوور و درێژەکەیەوە مەستانە بەرەو قاپی یەزدان بکەوێتە ڕێ.

شەماڵ، بە دەنگ و لاواندنەوەکانی دەیویست دەستێك، هانایەك وە چنگ بخات، تا گیانی ماندووی شەماڵی پیرەمێردی بە دووکەڵ قانگدراو لە توونی حەمامی سوورەتی سلێمانی بکێشێتە دەرێ و ژیانێکی ئینسانی پێ ببەخشێت. بەڵام، ئەمانە، هەموو دەبنە خەونێك و لەگەڵ بێدار بوون هەڵدەوەرێن.

وەك ووتمان: "گوێگرە ڕاستەقینەکانی شەماڵ کەسانی سادەی لە چەشنی خۆی بوون". ئەو کەسانەش، تەنها گوێگرێکی دەستکورت و دەستنەڕۆشتوو بوون، خەمەکانی دڵی خۆیان بە دەنگی شەماڵ دەژنەوتەوە و بە هەمان چەشنی شەماڵ (ئاخ) لە نێو بەرەکانی دڵیانەوە دەهاتە دەرێ، ئەوانیش وەك شەماڵ نەبوونی و ڕەنجەڕۆیی، پەنای پێ بردبوونە بەرگۆشەی مەیخانە و قاپی ئارەقی فەلی خۆماڵی هەرزان بەها، هەر بۆیە گریانی دوای مەست بوون خاڵێکی هاوبەشی هەموو ئارەقخۆرەکانی شار بوو لە بری قاقای پێکەنینی سەرخۆشەکانی نێو بارە ڕازاوە و گران بەهاکان .

لای مەجلیس و شەوانی پارە دارەکانیش، شەماڵ تەنها ڕازێنەرەوەی شەوانی بادەنۆشی بوو، یارمەتی دەری بادەنۆشان بوو لە هەست نەکردن بە مووچرکەی ناخۆشی دوای هەڵدانی پێکە خەستەکان. لای ئەوان گرنگ نەبوو شەماڵ چی دەڵێت، گریانی شەماڵ ئەوانی دەهێنایە پێکەنین، بە پێچەوانەی شۆفێرە شرۆڵەکانەوە کە لە شەماڵ تێدەگەیشتن و بە گۆرانیەکانی مەست دوبوون و وەك منداڵ دەگریان.

جێگە و ڕێگەی ڕوو لە خواری شەماڵ لە کۆمەڵدا، دەبێتە هۆی جێگە و ڕێگەی ڕوو لە خواریشی لە بزووتەوەی هونەریشدا. لە نێو دەیان تیپی هونەری پڕلە ئامێری مۆسیقیدا، بەشی شەماڵ تەنیا ئامێری سادەی تەپڵ دەبێت. کرنگی دان بەشەماڵ لای هەندێك هونەرمەندانی دەستڕۆشتوو بە

سووکایەتی بە هونەر دەزانرا! کە ئیستا دوای مەرگی شەماڵ دێنەوە و بە باڵایدا هەڵدەدەن و باس لە توانایی هونەری و هەڵوێستی نەتەوەیی و نیشتمان پەروەریشی لە گەڵدا بۆ زیاد دەکەن. کە

دیارە ئەوە نانیکە و لە شەماڵی دەخۆن.

ئەحمەد شەماڵ، ئەو زەحمەت کێشە بوو کە خواردنی وەك خۆی دەڵێت:" نان و دووکەڵ" بوو، شوێنی کاری، شوێنی ژیانی، شوێنی نووستنی، شوێنی ڕابواردن و کات بەسەربردنیشی تەنها حەمامە گشتیەکەی سوورەتی سلیمانی بوو.

ئەحمەد شەماڵ، ناوی تەواوی ئەحمەد مەحمود محەمەدە. ساڵی 1932 لە گەڕەکی چوارباخی سلێمانی هاتۆتە دنیاوە. کوڵکە خوێندەواریەك لە ڕێگەی حوجرەوە فێر دەبێت. لە ساڵی 1942 دەچێتە قوتابخانە و فێری نووسین و خوێندەوە دەبێت، پاشی دوو ساڵ بە هۆی هەژاریەوە دەستبەرداری ئەو دنیایەش دەبێت.ساڵی 1943 شان بەشانی باوکی دەست دەداتە کرێکاری و دەبێتە نان پەیداکەری ماڵ و خێزان.

لە ساڵی 1950 دا ژنی هێناوە، خاوەنی سێ کوڕ وچوار کچە. ئەحمەد شەماڵ، لە منداڵیەوە خولیای گورانی وتن دەبێت، لاسایی زۆرێك لە گۆرانی بێژەکانی پێش خۆی دەکاتەوە و پاشان شێوازی هونەری میللی کۆن وەردەگرێت.

لە ڕێکەوتی 3ی مارسی1997 کۆچی دوایی دەکات و تەرمەکەی لە سلێمانی بە خاك دوسپێردرێت.

بەڵێ، شەماڵ، بە ساددەیی ژیا و بە ساددەیی ماڵئاوایی کرد.کەسێك نەیتوانی مۆری کرێکاربوون و بێ بەشی لە نێو چەوانی کاڵ کاتەوە.

تۆ بڵێیت، ئێستا چەندین شەماڵی تر، چەندین توانای هونەری تر هەگبەی خەمەکانی شەماڵیان نەدابێت بە کوڵدا و کوچە و کوڵانە تەسکەکانی شار تەی نەکەن. تۆ بڵێیت، ئەم مێژووە هەروەك ئێستا لە ئاست توانایی و ڕۆڵی ئینسانە ساددەکانی وەك شەماڵی توونچی چاوی خەواڵووی نەکاتەوە. تۆ بڵێیت، لە نێو ئەو شەماڵانەدا، شەماڵێك پەیدا نەبێت کە خەمی ژیان ڕەشبین و بێ هیوای نەکات. کەسێك، ڕواژانی سەختی کار و چەوساندنەوەی هاوچینەکانی بیکاتە (جۆن لینۆن) ێکی تر و گۆرانی بۆ یەکسانی و دنیایەکی باشتر بچڕێت. !

****

*جۆن لینۆن:گۆرانی بێژی شۆڕشگێڕی پاپی ئەمریکی، گۆرانیەکانی جەماوەرێکی زۆری لە نێو خەڵکانی زەحمەتکێش و بێلانەکان دا هەبوو، بە هۆی ئەم لایەنگریەی لە یەکسانی و مافەکانی مرۆڤ تیرۆرکرا.

سوپاس و پێزانین بۆ هاوڕێی شاعیر حەمەشوان شەریف لە پێشکەش کردنی زانیاریەکانی، سەبارەت بە ئەحمەد شەماڵ.

سوپاس!!

زۆر سوپاس بۆ هونەرمەند ئاراس قەرەداغی بۆ ئەو کارانەی سەبارەت بە گۆڤاری هانا ئەنجامی‌دا لە کاتی گەڕانەوەیدا بۆ کوردستان، وەکو زیادکردنی ژمارەکانی هانا لەسەر ئەرکی خۆی و گەیاندنی گوڤارەکە بە کەناڵە میدیاییەکان و نووسەران، هەروەها ئەنجامدانی چەند کاری پەیامنێری بۆ هانا. بەم جۆرە دەستەی نووسەرانی هانا ڕێز و پێزانینی خۆی سەبارەت بەم زەحمەت و هاوکارییەی ئاراس قەرەداغی دەردەبڕێت و هیواداریین هەر وا بەردەوام بێت لە مەیدانی خزمەت بە هونەر و ئەدەبیاتی پێشکەوتووخواز.

"دەستەی نووسەرانی هانا"

پاشماوەی: بەسەرهاتێکی تاڵ ...

دوای ئەم باسە فاتیمە دەڵێ کە ئەو ئێستاش ئاسوودە نیەو زۆر جار شریتێك لە قسەکانی براکەی بۆ دەخەنە سەر تەلەفۆن کە لەودا هەڕەشەی مەرگ و کوشتنی لێ دەکەن. فاتیمە لە سەر ئەو ڕووداوە پەنا دەباتە بەر دادگا و شکایەت دەکات کە بەردەوام لە ژێر هەڕەشەی کوژران و وەحشەتی مەرگ دایە.

کامێرا ئەمجار دادگاکە پیشان دەدا. فاتیمە کە لە گەڵ چەند پۆلیس و وەکیلەکەیەتی لە دەرەوەی ساڵۆنی دادگادا لە گەل براکەی ڕووبەڕوو دەبێت. براکەی دەست دەکات بە هات و هاوار و جنێودان بە فاتیمە و هەڕەشەی کوشتنی لیدەکات.

بە تاوانی هەڕەشەی کوشتن، برای فاتیمە هەر ئەو ڕۆژە دەس بە سەر دەکرێت. دادگا باوکی فاتیمە بە شەست هەزار کرۆن جەریمە دەکات بە تاوانی هەڕەشەی کوشتن و لە ماڵ دەرکردن.

وەکیلی فاتیمە دەڵێت کە "ئەوە یەکەم جارە من وەکالەتی کچێك دەکەم کە لە لایەن بنەماڵەی خۆیەوە هەڕەشەی کوشتنی لێ کرابێت. هەر بۆیەش ئەم دادگایە زۆر ناخۆش و حەساس بوو بۆ من."

بەسەرهاتێکی تاڵ

تەرجەمە و ئامادەکرەنی: لەیلا قاسمیانی

"فاتیمە شەهیندال" روژی 22 مانگی یەکەمی 2002 بە دەستی باوکی لە شاری "ئوپسالا" لە سوید، بە تاوانی لەکەدارکردنی شەرەڤی بنەماڵە، کوژرا.

چوار ساڵ لەمەوبەر کاتێك فاتیمە لە 16ی ئوکتۆبەری 1998 لە کەناڵی یەکی تەلەفیزیونی سوید، لە پروگرامی "ستریپ تیز"دا فیلمێك سەبارەت بە ژیانی فاتیمە شەهیندال بڵاو کرایەوە. "ستریپ تیز" پرۆگرامێکی دۆکۆمێنتەرە و لە روانگەیەکی رەخنەگرانە و لێکۆڵەرانەوە دەڕوانێتە رووداوەکان. پروگرامەکە باس لە موشکیلەی فاتیمە لە گەڵ باوکی دەکا و هەرەشەی کوشتن و ئەزیەت و ئازار بە هۆی ئەوەی کە فاتیمە دەیهەوێ سەربەخۆ بژی و سەر بۆ داب و نەریتی کۆن دانەنەوینێ. لە سەرەتای فیلمەکەدا فاتیمە لە سەر ژیانی خۆی دەدوێ و لە کۆتایی فیلمەکەشدا قسە و باسێك لە گەڵ سکرتێری فێدراسیۆنی کۆمەلە کوردی‌یەکان لە سوید دەکا کە بە ئاشکرا حاشا لە موشکیلەیەکی کولتوری لە ناو کوردەکان دەکا و قسەکانی فاتیمە بەرپەرچ دەداتەوە.

من لە پێشەوە بەشی یەکەمی پروگرامەکە بە کوردی دەخەمە پیش چاوی خوینەران و لە کوتایی‌دا رای خۆمتان سەبارەت بە مەسەلەکە پیشکەش دەکەم؛ ئەمەش دەقی پرۆگرامەکە:

لە گەڵ سلاو بەخیرهاتنان دەکەم بۆ بەرنامەی "ستریپ تیز"ی ئەمشەومان. زور بە دەگمەن هەڵدەکەوێ کە ژنان و کچانی گەنج کە گیر دەکەن لە نیوان بنەماڵە و یاساکانی کومەڵدا، ئاوا وەکوو فاتیمە دل ئاواڵە و بە ئاشکرا بینە مەیدان. لە بەرنامەی ئەمشەودا فاتیمە ئەم کارە دەکات و بەسەرهاتی خۆی بە تەواوی بۆمان دەگیریتەوە. ئەو بەم کارە دەیهەوێ بە ئیمە پیشان بدات کە چ روو دەدەات کاتیك کولتور و بەها جۆراوجۆرەکان لە گەڵ یاساکانی کومەلگای سویددا یەك نایەنەوە. بەسەرهاتی فاتیمە رووداویکە، بەڵام ئەو لەم رووەدا تەنیا نیە. ئەوەش ئیوە و بەسەرهاتی فاتیمە:

فاتیمە بە ریگەوەیە بەرەو "ئوپسالا" بۆ ئەوەی لە دادگا رووبەرووی بنەماڵەکەی بێتەوە. فاتیمە حەوت ساڵان بوو کاتێ کە لە دیهاتیکی بچووکی لە کوردستانی تورکیەوە هاتن بۆ سوید. چوار خوشك و برایەکی هەیە و خزم و کەس و کاریکی زور. فاتیمە لە کولتوریك ڕا دێت بە داب و نەریتی‌کۆنی بە هەزار ساڵ، کە تیایا ژن گرینگترین ئەرك و کاری پشتیوانی و یارمەتیدانی بنەماڵەکەیەتی. یەکگرتوویی بنەماڵە مەسەلەی مان و نەمانە و هەر بۆیەش چونیەتی بیر لێکردنەوە لە "شەرەف" و نامووس، بە سەر ژیاندا حوکم دەکات.

فاتیمە: ئیمە کچەکان نوێنەری پیاوەکانین لە دەرەوە. من روخساری رووبەدەرەوەی ئەوانم! من ئەبێ پیش لەوەی خۆ لە کاریك بدەم بیری لێ بکەمەوە. لە هەنگاوی یەکەمدا من دەبێ لە بیر ی پیاوەکان دابم. ئەگەر من لە دەرەوەی ماڵ سیگاریك بگرمە دەستەوە، زۆر زوو کار دەکاتە سەر پیاوەکان.

شەرەف مانایەکی زۆر گرینگی بۆ ئەوان هەیە. ئەوە زۆر گرینگە کە کچەکان لەوان ئیتاعەت بکەن و ئەو کارە بکەن کە ئەوان دەیانهەوێ.

کارگێری پرۆگرامی تەلەفیزیون: ئەوە ئەرکی پیاوە کە ڕیگە نەدا ژنانی بنەماڵە، شەرەفی ئەو لەکەدار بکەن. فاتیمە لە تەواوی ژیانیدا تیکوشاوە کە باڵانسێك پێك بهێنێ لە نیوان دوو شیوەی بە تەواوی جیاوازی ژیاندا.

فاتیمە: دۆستەکانی من دەیانتوانی و بۆیان هەبوو و بەشداری سەفەرەکانی مەدرەسە بکەن، بچن بۆ دەرەوە و خۆش بن. بەڵام من نەمدەتوانی هیچ یەك لەو شتانە بکەم. منیش وردە وردە دەستم کرد بە ژێرپێنانی سنوورەکان. درەنگتر لەوەی کە قەراربوو دەهاتمەوە ماڵ. لە پارەکەش ڕا ئیتر بە ئاشنابوون و دوستایەتیم لە گەل کورێکی سویدی بە تەواوی ڕیگەی خۆم جیا کردەوە.

کارگێری پرۆگرام: ئەم کارەی فاتیمە بە مانای خەتایەکی گەورە و مەرگ هێنەر بوو. ئەو قەرار بوو لە گەل کورێکی ئامۆزای خۆی لە کوردستان زەماوەند بکات و بەم جۆرە ژیانی ئەو نەجات بدات. بەڵام ئەو پشتی کردە داب و نەریت و کوریکی سویدی هەلبژارد.

دەزگیرانی فاتیمە لیرەدا قسە دەکات: ئیمە بۆ یەکەمجار یەکترمان لە کلاسی کامپیوتەردا بینی. من لە گەل فاتیمەدا راحەت بووم و زۆر حەزم دەکرد کە لە گەلی بم. ئەو زۆر محتات بوو و بە ئاشکرا هەستی خۆی سەبارەت بە من پیشان نەئەدا.

کارگێری پرۆگرام لە فاتیمە دەپرسێ:ئایا هەستت بە بیقەراری نەکرد کاتێك کە زانیت عاشقی سویدییەك بووی؟

فاتیمە: دیارە زۆر نیگەران بووم جون نەمدەزانی ئاخۆ بە راستی ئامادەیی تەواوم هەیە بۆ هەلگرتنی ئەو هەنگاوە گەورەیە یا نا. نەمدەزانی کە ئەو کارە بە کوێ دەکێشێ.

دەزگیرانی فاتیمە: پەیوەندی ئیمە لە چوارچیوەی مالدا بوو. ئیمە لەو شوێنانە یەکترمان دەبینی کە دەمانزانی خزم و کەسوکاری ئەو رووی تێ ناکەن. ئەو شیوە دیتنەی ئیمە لە راستیدا زۆر مەسخەرە بوو، چونکە ئیمە خۆ ئیتر منالی چاردە سالان نەبووین. هەر بۆیە ئیتر وردە وردە کەمتر لە خەمی ئەوە دابووین و زیاتر دەردەکەوتین.

فاتیمە: رۆژێك ئیمە بەرێگەوە بووین بەرەو رستورانی "مەکدونالد" کە لەناکاو چاومان کەوت بە باوکم. زۆر ترسام و بیرم کردەوە کە ئیتر تەواو بوو.

کارگێری پرۆگرام: باشە، باوکت چی کرد؟

فاتیمە: زۆر توورە بوو. تفی لێکردم و پێی وتم جندە. دەیەویست لە ناو

شەقامەکە لە بەر چاوی خەلکدا لیم بدا. ئیتر ئەوکاتە هەستم کرد کە کارم کوتایی هاتووە.

کارگێری پرۆگرام: چۆن دەتتوانی وا دلنیا بیت؟

فاتیمە: ئەوە مۆتەکەی هەر دایك و باوکیکە کە ببینن کچەکەیان دەست لە ناو دەستی کوریکی سویدی دایە.

کارگێری پرۆگرام: چ مۆتەکەیەك؟

فاتیمە: ئەوە ناخۆشترین شتە کە بتوانێ رووبدا. ئەوان دەیانەوێ کە کچەکەیان لە گەل کوردیکی هاوولاتییان شوو بکات.

دەزگیرانی فاتیمە: ئیمە گەیشتبووینە قوناغێك کە مەجبوور بووین خۆمان ساغ بکەینەوە ئاخۆ دەمانەوێ بە یەکەوە بژین یان جیا لە یەك. ئەمە هەلبژاردنیك بوو کە لە راستیدا لە دەست مندا نەبوو بەلکوو فاتیمە بوو کە دەبوو خۆی ساغ بکاتەوە کە چی دەکات.

فاتیمە: دیارە ئەوە بوونی دەزگیرانەکەم بوو کە بوو بە هۆی ئەو رووداوە. هەلبەت ئەو شتە هەر دەبوایە رۆژێك روو بدات.

ئەوەی کە فاتیمە لێی دەترسا رووی دابوو. ئەو بیست و یەك سالی بوو. تا ئەوکات لە شاری "ئوپسالا" نەچووبووە دەرەوە. ئیستا ئیتر دەیزانی کە دەبێ شار بە جێ بێلێ.

فاتیمە: من دەمزانی کە ئیتر هیچکات ناتوانم بگەریمەوە بۆ ماڵ. دوای ئەم رووداوە ئیتر ئەوان منیان دەکوشت ئەگەر بچووبامایەوە مالی خۆمان.

کارگێری پرۆگرام: ئایا بەراستی فکر دەکەی کە وابیت؟

فاتیمە: ئەرێ باوکم ئەوەندە لە من توورە بوو کە ئەگەر دەستی بە من

گەیشتبا سەری هەڵدەکەندم. زۆر ناڕاحەت بووم و نەمدەزانی ڕوو لە کوێ بکەم.

دوای چەند ڕۆژ فاتیمە خەبەری پێگەیشت کە لە دانشگای سوندسواڵ وەرگیراوە و ئەوەش بوو بە هۆی ڕزگاربوونی لەو ڕۆژە سەختەدا. فاتیمە ئیستە "ئاگاداری کۆمەڵایەتی" دەخوێنێ و یەکێک لە هیواکانی ئەوەیە کە ببیتە "سۆسیونۆم" واتە یارمەتیدەری کۆمەلایەتی. بڕیاری فاتیمە بۆ دەرس خویندن لە شوینیکی ئاوا دوور لە ماڵ، تاوانیك بوو بە قەرای ئاشکرابوونی پەیوەندی ئەو لە گەڵ دەزگیرانە سویدییەکەیدا.

فاتیمە لە لای هاوکلاسەکانی باسی نائەمنی و ترسی خۆی دەکات بەلام بۆ هاوریکانی تیگەیشتن لەو موشکیلەیە سەخت بوو.

فاتیمە: هەندێك جار تیناگەم کە چۆن ئینسان دەتوانێ بەم جۆرە لە گەڵ منالی خۆی ڕەفتار بکا. من ساڵەها لە گەلیان ژیاوم و ئیستا ئامادەن ئاوا خەتێك بە سەرمدا بکێشن! ئەو دایکەی کە منی لە زگی خۆیدا هەلگرتووەو پەروەردەی کردووە خوشەویستی پێداوە و لە باوەشی گرتووە، ئەمرۆ دەتوانێ نەفرەتی لێم بێت و بمکاتە دەرەوە.

کارگێری پرۆگرام: بەلام لات وایە کە خوشەویستی کۆتایی پێ بیت؟

فاتیمە: ئەرێ. کاریکی بەم جۆرە کوتایی بەم خوشەویستییە دینێت. من بە بۆچوونی ئەوان زۆر بە هەڵە چووم و ئەوانم بریندار کردووە و شەڕەفیانم لەکەدار کردووە. من هەموو شتێکم لەوان سەندووە. شەرەف گرینگترین شتە بۆ ئەوان و من بەم کارەی خۆم ئەو شەرەفەم لەوان ئەستاندووە. ئەوان هیچ کات من بۆ ئەو کارەی کە کردوومە نابەخشن.

کارگێری پرۆگرام: واتە تۆ زیانت بە ژیانی ئەوان گەیاندووە...

فاتیمە: بەلێ من زیانم گەیاندووە بە ژیانی هەموو خزم و کەسوکارم. ئەو کارەی من کاری کردووەتە سەر ژیانی کچەکانی خزمەکانیشم و کەس نایهەوێ زەماوەند بکا لە گەلیان. بە بۆنەی منەوە ئەوانیش هەر بە جندە ناویان دەبردرێ.

لە ڕۆژی شەشی مانگی یەکی 1997 دا کچیکی تورك نزیك بوو گیانی لە دەست بدا. براکەی لە دیسکۆیەکی ستۆکهۆلمدا چاوی بە خوشکەکەی دەکەوێ کە دەرەقسێ. براکە هێرش دەکاتە سەر خوشکەکەی، وەك جندە ناوی دینێ و 21 چەقۆ لە پشت و سکی دەدا. ئەو کچە لە ئامۆزایەکی خۆی مارەکرابوو بەلام ناچێتە ژێر بار و بنەماڵەکەی بەجێدیلیت. براکەی 6 ساڵ زیندانی بۆ دەرچوو.

لە دیسامبری ساڵی 1996 دا "سارا" لە شاری "ئومێئۆ" لە سویدا بە دەستی برا و ئامۆزایەکی خۆی دەکوژرێت. سارا زووتر هەستی بە نائەمنی کردبوو و تەنانەت ئەمەی بە پولیسیش ڕاگەیاندبوو. ئەو شازدە ساڵی بوو. ئەم ڕووداوانە زۆرێك لەو کچانەی کە هەوڵ دەدەن تیکەڵاوی کومەلگای ئاواڵە و ئازادی سوید بن و بالانسێك لە بەینی ژیانی خۆیان و ڕەسم ویاسای کۆنی بنەماڵەکانیان پێك بهێنن، ترساندووە.

فاتیمە: هەموو خزمەکانمان لە ڕێی تەلەفیزیون و ڕۆژنامەکانەوە ئاگاداری ئەم ڕووداوە بوون و کوڕانی ئەم کچانەیان بە ڕەوا دەزانی و دەیانووت کە ئەوەیە سزای کەسیك کە ڕەسم و یاساکان بخاتە ژێر پێ. کچەکان دەبێت کولتور و ڕەسم ویاسای خۆیان بپارێزن دەکوژرێن.

کارگێری پرۆگرام: کەوا بێ بیروڕا گۆڕینەوەیەکی وا لە سەر ئەم شتانە نەکرا؟

فاتیمە: نا، شتیکی وا هەر نەبوو. کچەکە ئەم ڕەسم و یاسایە دەناسێ و دەیزانی کە خەریکی چییە.

کارگێری پرۆگرام: واتە براکە و ئامۆزاکە "حەقیان" بوو ئەو کارە بکەن؟

فاتیمە: بەلێ. ئەوان خۆیان قوربانی خزمەکانیان دەکەن.

وەکوو ئاخرین ڕیگە بۆ نەجاتدانی شەرەفیان، هەندیك لە کچان ڕوو دەکەنە بیمارستانە گەورەکان. ئەمانە کچانێکن کە ئیتر کچێنی خۆیان لە دەس داوە. "مارك بیگدێمان" Mark Bygdeman پرۆفسۆری کلینیکی ژنانەی "کارولینسکا" لە ستۆکهۆلم، ئەو دوکتورەیە کە یارمەتی ئەو کچانە دەدا. ئەم کچانە ژیانیکی دوو لایەنەیان بە سەر بردووە و ئیستە ترسی گیانیان هەیە.

دوکتوری جەراح: هیچ شك لەوەدا نیە کە موشکیلەی ئەو کچانە موشکیلەیەکی زۆر واقیعی و گرینگی ژیانە.

ویژەری پرۆگرام: ئەو کچانەی دێن بۆ لای ئیوە کێن؟

دوکتوری جەراح: کچانی مهاجرن کە زیاتر لە ئیران، عیراق و تورکیەوە دێن. نزیکەی توتەواوی ئەو کچانە لە لایەن پەرەستاری مەدرەسەوە یان ناوەندی بهداشتی لاوانەوە دەنێردرێن بۆ لای ئیمە.

ویژەر لە فاتیمە دەپرسێ: ئەگەر کچێك لە گەل کورێك بخەوێت و پەردەی کچێنی نەمێنێ چی بە سەر دیت؟

فاتیمە: وەکوو جندە سەیری دەکرێت و لە کۆڕی بنەماڵە و خزمەکان وەلا دەنرێت و تا زیندووە دەبێ لە گەل ترس و هەرەشەی مەرگ لە لایەن خزمەکانیانەوە بژی. بۆ ئەو ریگایەك غەیری هەلاتن نیە.

ویژەر: لێرە لە سوید ڕا بکا؟

فاتیمە: بەلێ لیرە لە سوید.

جاریکیتر کامیرا ئەچیتەوە سەر دوکتۆرەکە.

ویژەر: ئەم کچانە دەیانەوێ ئیوە چی بکەن بۆیان؟

دوکتۆر: دەیانەوێ پەردەی کچێنییان بۆ بدروویننەوە تا ساغ دیار بن. ئەم کارە زۆر سادەیە و لە بیست دەقیقە زیاتر ناخایێنێت. ئەو شوینەی کە عەمەل دەکریت، هیندە ناسك و حەساسە کە کچەکە دەبێت بیهۆش بکریت.

فاتیمە: کاتیك دوو خوشکە گەورەکەی من زەماوەندیان کرد، دەبوو مەلافەی سپی خوێناوی ژێر خۆیان پیشانی دایك و باوك وخەسوو و خەزووریان بدەن. لە کولتوری ئیمەدا ئەو پارچەیە وەکوو بەلگەی کچێنی تا ئەو کاتەیە. ئەگەر کچیك نەتوانێ پارچەی خویناوی پیشان بدا لە بنەماله و خزم و کەسوکار وەدەر دەنرێت.

ویژەر: ئایا کچەکە و میردەکەی ناتوانن خۆیان تەوافق بکەن ئەگەر بیت و کچەکە خوێن دانەنێ؟

فاتیمە: ئەوە تەنیا مەسەلەیەك لە نیوان کچ و کورەکە دا نیە بەلکوو مەسەلەیەکە بو خزمی کچەکە و خزمی پیاوەکەش.

کامیرا ئەچیتەوە سەر دوکتور.

ویژەر: ئایا ئەو کچانەی دین بۆ لای ئیوە، ترس و نیگەرانیان زۆرە؟

دوکتور: ئەرێ. کاتیك دەبیسن کە ئیمە دەتوانین یارمەتیان بدەین و عەمەلیان بکەین، ئاهیکیان دیتەوە بەر و هەناسەیەکی راحەت دەکیشن. دیارە ئەوان لەم بارەوە زۆر تەنیان چون ناتوانن موشکیلەکەیان لە لای خوشك و برا و نزیکانیتر بدرکێنن.

ویژەر: هیچ کات بیرت لەوە کردووەتەوە کە ئەم عەمەلیاتانە نەکەی؟ ئایا تووشی موشکیلە لە گەل بەها ئینسانییەکانی خۆت نابیت؟

دوکتور: دیارە بیری لیدەکەمەوە. من هیچ کات ئەم کارە بۆ کچیکی سویدی ناکەم. ئەگەر قسە لە سەر پرنسیپ بیت ئەم عەمەلیاتە نابێ بۆ هیچ کەس بکرێت. بەلام هەمیشە شتی وا هەلدەکەوێ کە ئینسان مەجبوورە لە بەرچاوی بگرێ. دیارە کەبۆ ئەم کچانەش زۆرخۆشتر دەبوو ئەگەر ئیمە بمانتوانیبایەوە کار بکەینە سەر ئەم بوچوونە لە نێو خزم و کەسوکاری کچەکاندا و ئەو شەرایەتە گۆڕابا.

ویژەر: بەلام لەو دنیایەی کە فاتیمە باسی لێدەکات ئیمکانی ئاواڵەبوونی دەرگایەکی ئاوا نیە. نرخ و بەهاکانی

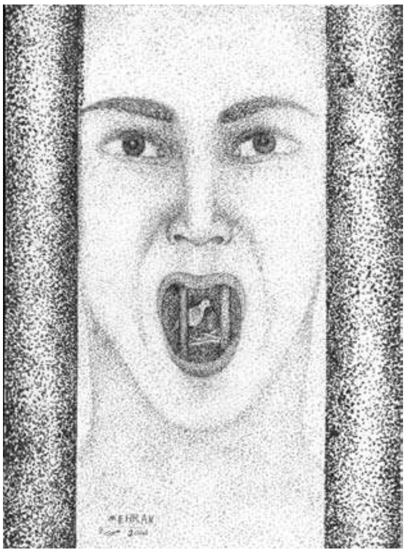

بەرهەمی: میهران

کومەلگای سویدی هیچ شانسێکیان نیە لە بەرانبەر ئەو رەسم و یاسا و کولتورە دیهاتیەیدا. ئەوان میردی کچەکانیان لە ولاتی خۆیانەوە دێنن. کاتیك کە کچەکە تازە مەکتەبی تەواو کردووە، ئەوە بەهاکانی میردەکەیە کە حوکم دەکا.

ویژەر: ئایا کچەکان ناتوانن نەچن بۆ تورکیا و زەماوەند نەکەن؟

فاتیمە: نەخیر! ئەوە ئەوانن کە بریاریان داوە ئیمە بچین بۆ تورکیا و لەوێیە کە ئاگادار دەبین کە دەبێ زەماوەند بکەین. لەو حالەدا کچەکە کارێکی وای لە دەست نایە و ناتوانێ مەسەلە بگۆڕێ.

بروانە لاپەرەی 11

فەرهەنگی نامووسپەرستی

و

سەرکوتی ئازادی ژن

لەیلا قاسمیانی

فیلمی دێکۆمێنتی ژیانی فاتیمە پیشاندەری زۆر لایەنی گرینگ و سەرسورهێنەرە لە ژیانی کچانی گەنج لە نێو بنەماڵە ئایینی و ئیسلامیەکان بە فەرهەنگی کونەپەرستانە و پیاوسالارانەوە. فەرهەنگێك کە ژێرپێنانی مافە سەرەتایییەکانی ئینسانی ژن یەکێك لە کۆڵەکە هەرە گرینگەکانییەتی و سووکایەتی بە ژن و بیر وبۆچوونی و حیساب نەکردنی وەك مرۆڤێکی سەربەخۆ لە هەموو سیمای دەبارێ.

کچان لەم فەرهەنگەدا مافی هەڵبژاردنی مێرد و شەریك ژیانی خۆیان نیە. ئەم مەسەلە بە تایبەت لێرە لە رۆژئاوادا دوو هێندە لە سەر شانی کچانی مهاجیری بنەماڵە ئیسلامی و سوننەتپارێزەکاندا قورسایی دەکا بە هۆی ئەوە کە دەبینن بەشی زۆری کچانی هاوتەمەنیان لە شەرایەتی ئازاد دا دەژین و لە مافە سەرەتایییەکانی ئینسانی بەهرەمەندن. ئەوان هاوتەمەنەکانیان دەبینن کە بە بێ هیچ موشکیلەیەك بەشداری کوڕ و کۆبوونەوەکانی ریکخراو لە لایەن مەدرەسەوە دەکەن، بۆیان هەیە بچنە دیسکۆی مەدرەسە، بچن بۆ سینەما و سەری هاوریکانیان بدەن. کور و کچ هەر لەم مەیدانە ئاساییانەی ژیانی رۆژانەدایە کە لە یەك نزیك دەبنەوە، یەك دەناسن، پەیوندەییان قوولتر دەبێتەوە و لەوانەیە حەز لە کەسێك بکەن و تا سنووری پەیوەندی جنسی گرتنیش برۆن. کوڕ و کچ لە تەمەنی 16 ساڵی را بۆیان هەیە پەیوەندی جنسییان هەبێ بە یەکەوە. بە بڕوای من ئەوەی کە لێرەدا دەبێ گرینگ بێ بۆ دایك وباوکەکان، نەك نیگەرانی لە خودی پەیوەندی جنسی منالەکانیان لەو تەمەنەدا ، بەلکوو چونیەتی ئەم پەیوەندەیە. منالەکان دەبێ ئامۆژگاری جنسی بدرێن، دەبێ فێری ئەوە بکرێن کە پەیوەندی سلامەت و هوشیارانەی جنسی چۆنە و دەبێ چ بکەن بۆ نە خویان و نە هاورێکەیان تووشی نەخۆشی نەبن، ئازار نەبینن و سلامەتی لەش و رووحیان بپارێزرێ و خۆشییان لێ نەبێتە ناخۆشی. لە جیاتی رەفتاری ئایینی و ئەخلاقی پێشگرتن لە پەیوەندی جنسی بە گشتی، دەبێ دایك و باوك هەوڵ بدەن کە لە گەڵ منالەکانیان قسە بکەن و رێنوێنیان بکەن لە پاراستنی سلامەتییان و پیشگیری کردن لە مندالدار بوونیان.

بە داخەوە بۆچوونی بنەماڵە ئیسلامی و سوننەتپەرستەکان بە پیچەوانەیە و هەلویستیان بە گشتی لە قەدەغە کردنی هەر جۆرە پەیوەندیك بەینی کچ و کور پیش لە زەماوەندکردنیانە و بناغەی ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ ترس لە پەیوەندی جنسی گرتنی گەنجەکان.

کچ لەم فەرهەنگەدا دەبێ لە ماڵ بمێنێتەوە، کچێنێ خۆی بپارێزێ و چاوەروانی خوازبێنیکەرێك بێت کە بکەویتە بەر دڵی بنەماڵەش. ئەوە دەبیتە هۆی هەر زیاتر تەنگ کردنەوەی مەیدانی پەیوەندییە کومەڵایەتیەکانی کچان و سنوور دانانی زۆر بۆ هەڵسوکەوتیان. ئەم رەفتارە گەنجەکان تووشی ناراحەتی فیکری و نەفسانی دەکا، دەیانخاتە لێواری کۆمەڵگای شارستانی و ژیانێکی پڕ لە ناکۆکی. ژیانی رۆژانە بۆ ئەوان هەمیشە وەکوو پرسیاریکی گەورەی لێدێ لە پەیوەندی لە گەڵ ماف و ئازادییە گشتییە ئینسانییەکان کە بۆ باقی دانیشتوانی کومەلگا لە ئارادایە بەلام بۆ ئەوان ناشێ.

لە فەرهەنگی پیاوسالارانە و ئیسلامیدا پەیوەندی جنسی ئازاد، حەرام و گوناهیکی گەورەیە و بە فاحیشەگەری نێوی دەبرێ. پەیوەندی حەلال، لەم روانگەوە تەنیا پەیوەندی شەرعی و ئایینییە کە بە دوای زەماوەندی شەرعی مومکین دەبێ. ئەلبەتە لە راستیدا ئەم یاسایە تەنیا رووی لە کچە! پیاوان هەمیشە ئیمکان و ریگەی پەیوەندی ئازادی جنسییان هەبووە و هەیە، چ بەر لە ژن هینان و چ دوای ژن هێنان. ئەوە کچە کە دەبێ کچ بمێنێتەوە وەکوو

کالایەکی دەس لێنەدراو پێشکەشی یەکەم خاوەنەکەی لە دەرەوەی ماڵی دایك وباوکی بکرێ. تەواوی یاساکانی سنووردارکردنی ژیانی ژنان دەگەڕێتەوە سەر کونترولی جنسی ژن بە تەواوەتی. ئەو ژنانەی کە مل بۆ ئەم یاسا و داب ونەریتانە کچ نەکەن، دەکەونە بەر هێرشی بێ ئەمان و بێرەحمانەی بنەماڵە و کەسوکار و کۆمەڵگای پیاوسالار لە هەموو لایەکەوە و لە کومەل دەتارێنرێ. دیارە کە ئەم رواڵەتی تاراندن و بە تاك خستنەوە ئازاریکی زۆر سەخت دەخاتە سەر قوربانیی‌یەکانی. زۆرێك لە کچانی بنەماڵە سوننەتی و نەریت پارێزەرەکان، رێگای دەرس خوێندنیان لێ دەگیرێ هەتا

بەرهەمی: میهران

نەکا چاو وروویان زیاتر بکرێتەوە و پشت بکەن لە دابونەریتەکانی بنەماڵە. هەندێك لە بنەماڵەکان بۆ دەسپێشخەری کردن، کچەکانیان زووتر بە شوو دەدەن.

مەسەلەیێکیتر بۆچوونی کۆنەپەرستانەی بنەماڵە پیاوسالار و سوننەتی و ئیسلامیی‌یەکانە سەبارەت بە ژنانی رۆژئاوایە. لە روانگەی ئەوانەوە ژنانی رۆژئاوا جندە، خۆفرۆش و بێئابروون کە هەر شەوەی لە گەل کەسیك دەخەون. موشکیلەی ئەم روانگەیە ئازادی ژنان لە هەلبژاردنی دۆست و شەریکی ژیانیان دایە. لێرە هاوکات لە گەل ئازادی پەیوەندی جنسی، هەلومەرجی دامەزراندن و پیکهینانی پەیوەندی دروست و سلامەتیش رەخساوە. پەیوەندی جنسی دوو ئینسان تەنیا پەیوەندی بە خۆیانەوە هەیە چ ئەو پەیوەندی‌یە کورت خایەن بێ یان درێژخایەن. گرینگ ئەوەیە کە ئەو پەیوەندی‌یە لە رووی حەز و مەیل و خواستی هەر دوولاوەیە و هیچ کامیان خۆیان بە سەر ئەویتر دانەسەپاندووە. لێرە ژن و پیاو هیچ ترسیکیان لە نزئك بوونەوە لە یەك نیە چونکە باکیان لە قسە بەدوا خستن لە لایەن ئەم و ئەوەوە نیە و بنەماڵە و خزم و کەس وکار دەخالەت لە ژیانی جنسی یەکتر ناکەن و ئەگەر یەکیك بێت و بە خۆی ئیجازەی دەخالەت کردن بدات، بە دلنیایی‌یەوە لە گەل ئەم جوابە رووبەروو دەبێتەوە کە "ببورە! پەیوەندی بە تۆوە نیە!". لێرە خەلك لە ژیانی شەخسی خۆیاندا ئاسوودەن، جیران کاری بەوە نەداوە کە جیرانەکەی هاتوچۆی کێ دەکات. ژن و پیاو وەکوو دوو مرۆڤی عاقل و بالغ رەفتار دەکەن و بە پێی بەها ئەخلاقی و ئایینی‌یەکان یەکتر هەلناسەنگێنن.

بە بروای من لە کومەلگایەکی ئینسانی و سلامەت و ئازاددا، ژن و پیاو هەروەکوو چۆن سەیری پەیوەندە کۆمەڵایەتی‌یەکان بە گشتی و غەزا خواردن، ئیسراحەت کردن و ژیان بە گشتی دەکەن هەر ئاواش دەروانن پەیوەندی جنسی. بە لای ئینسانی ئەمرۆوە ئەم پەیوەندی‌یە تەنیا بۆ خولقاندنی منال نیە و خودی پەیوەندی‌یەکە لە خۆیدا بە لەزەت بەخش دەزانی.

لە کوتاییدا دەمەوێ چەند وشە لە سەر ئیمکانی گۆڕینی ئەم داب و نەریتە کۆن و کونەپەرستانەیە لە ولاتانی رۆژئاوا، لە نێو مهاجرینی سوننەتپاریزدا بلیم. لە دیکۆمینتەکەدا باس لەوە دەکرێ کە ئەم داب و نەریتە زۆر گیان سەختن و وا بە ئاسانی کۆتاییان پێ نایەت. ئاشکرایە کە رەسم و یاسا و عاداتیك کە سەدان سال هەبوون یەك شەوە لە گۆرین نایەن. بەڵام ئەوەی کە دەسەلاتدارانی رۆژئاوا لە بەرانبەر سوننەت و فەرهەنگ و عاداتی کۆنەپەرستانەی خەلکانی "مهاجر" ئەنجامی دەدەن سیاسەتیکی تەواو کۆنەپەرستانەیە و بە مانایەك هەلاواردنە. سیاسەتی حاکم لەم وڵاتانەدا یارمەتیدان، پشتیوانی کردن و رێزگرتن لە ئایین و دامودەزگا ئایینی‌یەکان و کۆر و کۆمەلەی کولتوری کونسرواتیو و سوننەتپەرست و کۆنەپەرستە کە لە راستیدا دەبیتە هۆی بێ مافی هەرچی زیاتری ژنانی مهاجر و سەرکوتکران و بەشخوراویان لە لایەن سیستەمی پیاوسالارانە و ئایینی مەوجوودا.

دەسەلاتی حاکم لەو وڵاتانەدا تەنیا چاوی لە فەرهەنگی دواکەوتوو و کۆنی بەشیك لە مهاجرەکانە و ئەو فەرهەنگە بە ناوی هەموویانەوە دەنووسێ. بۆ ئەوان

شتیك بە ناوی فەرهەنگی پێشرەو و رادیکال لە ناو "مهاجرەکاندا" هەبوونی نیە و ئەگەریش هەست بە شتیکی وا بکەن بە ناوی "رۆژئاوایی" بێ خێری دەکەن. ئەوان لایان وایە کە هەموو "کولتورێك" جیگەی ریزە و ناکرێ بەر لە دەربرین و خۆپیشاندانی بگیرێ. موشکیلەکە تەنیا ئەوەیە کە بە پێی ئەم بۆچوونە لە ناکاو لە ولاتیکدا ئینسانەکان بەهای جۆراجۆر پەیدا دەکەن. منالی مهاجر ئەگەر ئەزیەت و ئازاریش ببینێ زۆر قەیدێ ناکا چون گوایە لە کولتوری ئەماندا ئینسان تاقەتی ئازاربینینی زیاترە. ئەگەر کچانی بنەماڵە ئاییینیەکان ژیانیان لێ دەکرێ بە جەهەننەم بە هۆی قەید و بەندی بێ پایان، چاولێپۆشینی زۆر گران نیە چون حیسابی ئەمەش دەخرێتە پاڵ "ریزگرتن لە ئازادی ئایین". ئەوان بە ئاشکرا درۆ دەکەن و خاك دەکەنە چاوی خەلك بە گشتی کاتیك کە لە بیر خویان دەبەنە کە بەشیکی یەکجار زۆر لەو مهاجرانەی کە لە ولاتانی بە ناو ئیسلامیەوە هاتوون، لە راستیدا لە دەست ئیسلام و فەرهەنگی کونەپەرستانەی زاڵ لەو ولاتانە دا هەلاتوون و هەلگری کولتوریکی پیشرەو و جیاوازن. کاتیك ئەم راستیە بشاردرێتەوە ئەوسا ئەوەی کە لە نێو "مهاجر"دا دەبینرێ تەنیا کۆنەپەرستی و دابو نەریت و عاداتی گیانسەخت و کۆنن کە لە گۆران نایەن.

ئەم درۆ گەورە دەبێ بە هەموو تواناوە بەرپەرچ بدرێتەوە و دەبێ کوتایی بە دانانی بەهای جیاواز بهینرێ لە کۆمەلگادا! تەواوی ئەندامان و دانیشتوانی کۆمەلگا دەبێ مافی یەکسانیان هەبێ و بە یەك چاو چاولێبگرێن لە هەموو مەیدانەکانی ژیاندا. هیچ شوناسنامەیەکی کولتوری، نەتەوەیی، ئایینی یان قەومی نابێ بتوانێ هەلاواردن و ماف جیاواز بۆ تاقمێك لە کۆمەلگادا بێنێتە ئاراوە. ئینسان سنووربرە و ئازادی و بەرابەری نابێ هەرگیز سنووری نەتەوەیی، کولتوری، جنسی یان ئایینی هەلگرن.

پاشماوەی: شیعر و کومونیزم و...

کارکردی کۆمەلایەتیانەی شیعر لە زەینی جەماوەردا، لە مەیدانی رووبەروو بوونەوەشیاندا لەگەڵ شاعیراندا، سەرکوت و خەفەقان بەرامبەر بە وشەی راپەریو، لە لایەك کرینی قەلەمە بوودەلەکان لەلایەکی ترەوە، سیایەتێکی دوولایەنەی هەمەرۆژەیان بووە بۆ پاریزگاری لە بەرژەوەندیە چینایەتیەکانیان ئەمە جگە لەوەی کە درێغییان نەکردووە لە هەلنان و ناساندی خاوەن قەلەمە رەسەنە چینایەتیەکانی خۆیان لە ئاستێکی بەریندا و گەورەکردن و داسەپاندنی بەرهەمەکانیان بەسەر زەینی کۆمەلانی خەلکدا.

شیعری رادیکاڵ و پێشکەوتووخواز لە شەڕی رۆژانە و دەستەویەخەیدا لەگەل واقیعی مەوجوودا هەمیشە داوای هەلپێچانی زنجیرەکانی بەندیخانەکان و رازاندنەوەی سفرەی ماڵە هەژارەکان و رۆشنکردنەوەی دڵە تاریکەکانی کردووە. لە هیچ سەردەمێکدا زەلیلی خۆی لەبەردەم دەسترۆشتووەکانی کۆمەلگادا قبوول نەکردووە. دەنگی دلێری بەرووی چەوساندنەوەی مرۆڤدا هەلبڕیوە. تاوانبارانی لە زەینی خوێنەران و گوێگرانی دادگایی کردوە. سەرسەختانە بەرگری لە ئازادیەکان کردووە و یەکسانی ئینسانەکانی لە هەموو رووبەکەوە کردووە بە سیمای کۆپلەکانی. لەگەڵ نان ، گوڵ، نوقل و باراندا دەستی هەلپەرکێی گرتووە و لەگەل پەلکەزێرینە و بەهاریشدا چۆتە وەرزی ژووانەوە. لە سەردەمە جیاجیاکانی مێژوودا چۆتە ناو کێشە ئەسلیەکەی کۆمەلگاوەو لە سەنگەری روخێنەرانی دنیای کۆندا تا دوا هەناسە جەنگاوە. گلۆپی وریابوونەوەی لە ریزی بەش مەینەتاندا داگرساندووە و لە رێکخستنی ریزەکانیاندا بەشداری کردووە. لە خرۆشانە جەماوەریەکاندا رابەرانە خەباتی کردووە و پەلاماری شەوئامێزانەی دوژمنانی بە ئاگری وشەکانی سووتاندووە. لە پرۆسەی چوونە پێشەوەی رووداوەکاندا نەشونمای کردووە و لە پرۆسەی ئەو نەشونمایەشدا گوڕ و تینی هێرشبەرانەی زیاتر بووە.

هەر لەم روانگەیەوە لە گۆشەی ئەم هێزو توانایەوە کە شیعر هەیەتی بۆ خەبات، بانگەوازی شاعیرانی ئازادیخواز ئەکەم کە بە دەوری بەدەست هێنانەوەی مافە زەوتکراوەکانی بەشمەینەتان و بەرزکردنەوەی ئالای گۆرانکاری بنچینەیی لە کۆمەلگاداو بردنە ناوەوەی شیعر بۆ جەرگەی ململانێ چینایەتیەکان کۆببنەوە، تا شیعر بتوانێ جاریکیتر لەم شەوەزەنگەدا ببیتەوە بە مانگ و تریفەی خۆی دابرژێنیتەوە بە سەرمانا.

ژنە مردووەکە بەڕێوەیە

فاتمە و دەسەلاتەکانی باوکسالاری

نووسینی: بەکر ئەحمەد

" شەرەفي ئێمە بە تۆیە. ئەگەر هەنگاوێکت لەوي دیکەت درێژ تر بێت، لێت دەکەوێت. ئەگەر کەوتیش خۆت دەزاني چي چاوەڕوانت دەکات."

ئامۆژگاری کوڕێکی پەنابەر بۆ خوشکەکەی

" دواي ئەوەي ئەرکەکاني قوتابخانەم جێبەجێکرد، لە ژوورەکەمدا سەمادەکەم. ڕۆژي پشوو لەگەڵ تۆدا مەلەدەکەم. هەندێك ڕۆژي دواي قوتابخانە، یاري باسکێت دەکەم. گەر گەورەیش بووم، ئەو کاتانەي کە ئاشق بووم، بۆخۆم کەسێك هەڵدەبژێرم. جاخۆ بابە ئەگەر بە قسەي باوکي فاتمە بێت، خێزاني ئێمە خاوەني شەرەف نییە."

ئاخاوتنی کچێکی کوردی نۆ سالە لەگەڵ باوکیا دوای کوشتنی فاتمە لە سوید.

پوختەیەکی کەمی ئەم وتارە لە بناغەدا بە زمانی سویدی نووسراوە و لە ڕۆژنامەکانی "سڤێنسکا داگ بلادێت" و "یۆتێبۆری پۆستن"دا بڵاوکراونەتەوە. بەشێکی تریشی بە شێوەی چەندین سیمینار و کۆڕی جۆراوجۆر بە زمانی سویدی پێشکەش کراوە.

کوشتنی فاتیمەی کچە کوردی کوردستانی تورکیا لە لایەن باوکییەوە, لە کاتێکدا کە هێشتا پرۆسەی دادگایکردنی بکوژانی"پێلا" کە لە لایەن مامەکانی خۆیەوە برایەوە بۆ کوردستان و لە شاری دهۆکدا کوژرا و بە کۆتایی خۆی نەگەیوە, گەورەترین کاردانەوەیی مێدیایی و کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگای سویدا بەدوای خۆیدا هێنا. جگە لەم کاردانەوە گەورەیەی کۆمەڵگا, هاوکات کۆمەڵگای کوردیشی لە سویددا لەبەردەم کۆمەڵێك پرسیاری کوشندەدا ڕاگرت. ئەو پرسیارانەی کە دەبوایە بەر لەوەی لە سوییدا بێتە جێگای گومانی تاکەکانی کۆمەڵگای کوردی, لەدەرەوە و لە ژێر بۆمبارانێکی مێدیایی گەورەدا کە ڕەهەندی ڕاسیستییەکەی لە بەهێزکردنی بیروبۆچوونی دژی پەنابەراندا شاردراوە نییە, بوونە پرسیاری ڕۆژ و هەریەکە و بە تێگەیشتنی خۆی وەڵامی پێدایەوە. هاوکاتیش کێشەی کچان و ژنانی پەنابەری هێنایە ئاستێکی تر.

ئەوەی لە کەیسی کوشتنی فاتیمەدا تەواوی بزوتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگا ناچار بوون هەڵوێستی بەرانبەر بنوێنن, تەنها خودی کوشتنی ئافرەتێکی ئاسایی نەبووە کە چەقۆی تیژی ناموسپەرستی و باوکسالاری لە ناو دەستە خوشکەکانیدا بێبەزەییانە خەڵتانی خوێنی کرد. بەڵکو کوشتنی دەنگێك بوو کە ئازایانە هاتە سەر شاشەی تەلەفیزیۆنەکان و لە لاپەڕەی ڕۆژنامەکانەوە سەرگوزشتەی هەزاران لە کچان و ژنانی پەنابەری گێڕایەوە کە ڕۆژانە لە بلندگۆی "پاراستنی فەرهەنگی خۆوە" بانگەوازی بێبەشبوون لە سادەترین مافە ئینسانییەکانی خۆیان بە گوێدا دەدرێت. پێش فاتیمە هیچ کچێکی پەنابەر باسی ئەوەی نەکردبوو کە کچانێکی وەکو ئەو لەلایەن دایك و باوکیانەوە ناچاردەکرێن کە بگەڕێنەوە بۆ وڵاتەکانی خۆیان و پیاوێکی دڵخوازی دایك و باوکیان نەك خودی خۆیان بهێنن. کوشتنی فاتیمە, کوشتنی ئەو دەنگە بوو کە هەزاران ئافرەتی پەنابەر لە گەروویاندا تاسا بوو و فاتیمە بووە بلند گۆی دەنگی ئەوان.

خاڵی دەستپێکردنی میدیاکان

ڕۆژنامەی مێترۆی بەیانیانی سوید لە ڕێپۆرتاژێکی درێژدا دەنووسێ:" فاتیمەیان کوشت چونکە کوڕدۆستەکەی سویدی بوو." بەڵام مێترۆ تەنها نەبوو. سەرتاپای ڕۆژنامەکانی سوید هەمان ناونیشانیان بە کەمێك پاش و پێشخستنی وشەکانەوە نووسی بوو. بۆگەنی راسیزمێکی گەورە لەو وشانە هەڵدەستێت. ئایا ئەگەر کوڕدۆستەکەی فاتیمە کورد بوایە, دەتوانرا ژیانی ئینسانێك بکڕدرێتەوە؟ پرسیارێکە و بە زەینی زۆر کەسدا دێت. ئایا باوکی فاتیمە کە زیاتر لە بیست سالە لەم وڵاتەدا دەژی و بە ڕاسیزمی ئەم وڵاتە تووڕە دەبێت , خۆی لە جێگای راسیستێکی تری پێچەوانەوەدا نابینێتەوە؟ مەگەر ڕق بوون لە کەسێك کە سەر بە نەتەوەیەکی ترە هەر لەبەر ئەوەی دۆستی کچەکەیەتی, جۆرێکی تر لە رأسیزم نییە؟ ئەمانە و گەلێك پرسیاری تر بە خەیاڵی خوێنەری زۆرێك لە وتارەکاندا دێت. ژمارەی ئەو دەنگانەی کە بە دژی بەرجەستەکردنەوی کەیسی کوشتنی فاتیمەوە بوون لە میدیاکاندا خاڵێك دووپاتدەکەنەوە. کۆردۆ باکسی لە ڕۆژنامەی ئێکسپرێسندا دەڵێ:" من ترسم لە ڕاوە کورد هەیە". نوێنەرانی کۆمەلە کوردییەکان یەك بەیەك لە ڕەشبوونی وێنەی کورد و مۆرکردنی ناوچەوانی کوردەکان بە ژنکوژ دەپەیڤن. بۆیەش زۆر ئاشکرا ئینکاری لە بوونی وشەیەك دەکەن لە زمانی کوردیدا کە پێی دەوترێت تاوانی شەرەف. بەڵام ئەوە تەنها "ڕووناکبیران"ی کورد نەبوون کە لەبەرانبەر پرسیاری تاوانەکانی شەرەفدا ئینکارییان لە رەهەندی کولتوری ئەم جۆرە لە تاوان کرد, بەڵکو بەشێکی بەرچاوی ڕووناکبیران و نووسەرانی سویدیش بەم لەشکرەوە پەیوەست بوون. لە هەڵوێستی دەستەی دووەمیاندا (کەڵکوەرگرتنێکی ڕاسیستانە) لە ئەگەری بەرجەستەکردنەوەی ڕەهەندی کولتوری تاوانەکانی شەرەفدا, وەك بەڵگەیەك بەرزدەکرێتەوە. سەرنجڕاکێشیش لە پەیوەند بە هەڵوێستی ئەم دەستەیە لە ڕووناکبیرانی سویدا ئەوەیە کە دەنگبەرزترین نووسەرانی دژی رأسیزمی سویدن و خۆشەویستییەکی لەڕادەبەدەریان بە پەنابەران هەیە. خۆشەویستییەك کە لە زۆر پرسیاردا لە شێوەی بەزەیی پیاهاتنەوەیەکی "ئینسانییانەدایە" بەو کائینەی کە لەمڕۆی ئەوروپادا بە "پەنابەر" دەناسرێت. سەرنجدانێکی وتەکانی "یان گویلۆ", ستوونووسی ڕۆژنامەی ئێوارانی سوید ئافتۆن بلادێت و ڕۆماننوسی بەناوبانگی ئەم وڵاتە, شایەنی تێرامانێکی وردترە. یان گویلۆ لە ڕۆژنامەی ناوبراودا و لە ڕۆژی 23 ی کانوونی دووەمدا دەنوسێت:" ئەو کەسەی هەوڵدەدات تا ئەنجامگیرییەکی ئایینی و کولتوری بۆ تاوانی شەرەف بهێنێتەوە, ئاو بە ئاشی ڕاسیستەکاندا دەکات, بەڵکو لەوەش خراپتر , بێحورمەتی بە تەواوی ئەو کەسانەش دەکات کە فەرهەنگی تاوانی شەرەف لەناویاندا هێشتا ماوە و نەتوانراوە خەباتێکی سەرتاسەری بەرانبەر بکرێت." ئەمە ئیتر پوختەی ئەو تێزەیە کە سیاسەتی کۆمەڵگای فرەکولتوری لەسەر ڕاگیراوە و لە ژێر ئاڵای "ڕێژەیی فەرهەنگەکاندا" بانگەوازی بۆ دەکرێت. لەم تێزەدا, ڕێزگرتن لە ئینسان و ڕێزگرتن لە بیروباوەڕەکەی دەکرێنەوە بە یەك. واتا بە کورتییەکەی ڕێزگرتن لە کەسێك کە راسیستە(وەك ئەوەی کە مافێکی خۆیەتی وەك ئینسان کە ڕێزی هەیە) , هاوتا دەبێتەوە بە ڕێزگرتن لە ڕاسیزم. جیاوازییەکی زۆر گەورە لە بەینی ئەم دوو چەمکەدا هەیە. هەموو موسولمانێکی ئۆسۆڵیش وەك ئینسان شایەنی ڕێزە, بەڵام ئەمە بە مانی ڕێزگرتن لە ئیسلام نییە. مەترسییەك کە لەم جۆرە خوێندنەوانەدا هەیە لە پەیوەند بە تاوانی شەرەف و داتەکاندنی ئەو جیهانە کولتورییەی کە تاوانەکانی شەرەف بە هۆیەوە توانای دووبارە خۆبەرهەمهێنانەوەیان هەیە, بە مانای چاوپۆشیکردنە لە ڕاسیزمێکی تر کە لەسەر ئاپارتایدێکی جنسی کاردەکات ونەڤ لە بوونی مافەکانی نیوەی کۆمەڵگا دەکات. واتا لەبەر ئەوەی راسیستەکان بەڵگەیەکی باشیان دەستنەکەوێت بۆ دژایەتی کردنی پەنابەران, باشتر وایە تاوانەکانی شەرەف وەك هەموو تاوانێکی تری کوشتنی ژنان چاولێبکرێت. "تاوان هەر تاوانە و هیچ جیاوازییەکی ئەو تۆ لە نێوان هۆکارەکانی کردنی تاواندا بوونی نییە." ئەمە ئەو شیعارەیە کە دەبێت لەبەرانبەر تاوانەکانی شەرەفدا دووبارە بەرزبکرێتەوە. من خۆم هیچ دژایەتییەکی ئەوتۆم لەگەڵ شیعاری ناوبراودا نییە لە پەیوەند بە ڕەهەندی یاسایی تاوانەوە. چونکە لە هەردوو بارەکەدا ئێمە لەبەردەم دوو جەستەی بێ گیانداین کە ئافرەتە و دوو تاوانباردا کە پیاوە. بەڵام تاوانی

شەرەف, واتا کوشتنێك کە من لەم وتارەدا بە شوێنیەوەم, دەکرێ کۆتایی پێبهێنرێت و بۆ هەمیشە ئاسەواری کوێربکرێتەوە, ئەگەر ئەو چوارچێوە کولتورییەی کە بەرهەمهێنەرەوی بەهاکانی شەرەفە لەسەر جەستەی ئافرەت نەهێڵرێت, بە تایبەتی لەمڕۆی ئەوروپادا کە ئاستی پرسیارەکانی بەرابەری لە پلەیەکی بەرزدتردایە لە پەیوەند بە پاراستنی گیانی و ڕۆحی ئافرەتەوە.

بەڵام پرسیاری گرنگ لە پەیوەند بە بەڵگەی "ئامادەیی ڕاسیزم" لە تێزی یان گویلۆدا ئەوەیە: ئایا ڕاسیستەکان لە پرسیاری تاوانەکانی شەرەفەوەیە چارەی پەنابەریان ناوێت؟ وەڵام ڕۆشنە. راسیستەکان بەر لە بوونی هەر کێشەیەکی پەنابەرانەوە ئالای خۆیان بەرزڕاگرتووە و لە بنەماوە پەنابەرانیان ڕەدکردۆتەوە. بۆیەش ئەم کێشانەی پەنابەران تەنها ڕوخسارێکی درێوی تری پەنابەران دەداتە دەستیان بۆ پڕوپاگەندەکانیان. بەڵام داکۆکی کردن لە پەنابەران ناکرێت بە مانای ئینکاری کردنی ئەو بە ها کولتورییانە بێت کە بە هۆی دەستپێوەگرتنیەوە لەلایەن بەشێکی پەنابەرانەوەچارەنووسی ژیانی هەزاران ئینسانی لە زیندا راگرتووە. چی لە کێشەی خەتەنەکردنی سەدان کچی دوانزە سالەی بەشە جۆراوجۆرەکانی ئەفریقا دەکەیت کە هاوینان دەیانفڕێنن و لە وڵاتەکانی خۆیاندا لە هەموو تواناییەکی سێکسکردن دەکرێن, یان لە باشترین حالەتێکدا پیرەژنێك دەهێنن و لە ماوەی مانگێکدا سەدان منالٚ کەلەپاچە دەکات؟ ئایا چەمکی پەنابەر لەم دەستەواژەیەدا بە مانای بوون بە هۆکارێکی کۆنسێرڤاتیڤ نییە کە دەبێتە ڕێگر بۆ دەنگهەڵبڕین لە بەرانبەر مافەکانی ئەو منالانەدا کە ترادیسیۆن دەیانکاتە جەستەیەکی بێ گیان و بێ هەست؟ ئایا ئەمە چ دیفاعێکە لە مافی پەنابەر کە لە ژێر ناوی ئەودا, چاوپۆشی لەو هەموو بێحورمەتی و سووکایەتییە بکرێت کە ژنان و منالانی پەنابەر گیرۆدەی بوون و لە دۆزەخێکی سەر زەویدا ڕۆژانە بە نهێنییەوە گیان لە دەستدەدەن.

میدیا و مۆدێلی کولتوری بۆ لێکدانەوەی تاوان

ئەوەی جێگای سەرنجە بۆ کەسێك کە تەماشای ڕۆژنامەکانی سوید بکات(تەنانەت رۆژنامەکانی ئەوروپاش) کاتێك قسەو باس لەسەر کێشەی پەنابەرانێکە کە لێرە دەژین, ئەوا بە سادەیی هەست بە مۆدێلی شیکردنەوەی کولتوری دەکات کە بۆ خوێندنەوەی ئەو پرسیارانە لەبەر چاو دەگیرێن. لە تەواوی پرسیارەکانی لاقەکردنی گەنجانی پەنابەر بۆ کچان, دزین, شەڕ و کوشتن و زۆرێك لە تاوانەکانی تردا, خوێنەر یەکسەر خۆی لەبەرانبەر خوێندنەوەیەکی بێ گیاندا دەبینێتەوە کە خالٚی دەستپێکردنەکەی ڕەهەندی ئیتنی و کولتوری تاوانبارە. کەچی سەرنجڕاکێش ئەوەیە, لەو شوێنەی دا کە دەکرێ پێشینەی کولتوری وەك سەرچاوەیەك لەبەر چاو بگیرێت , بە تایبەت لە پەیوەند بە تاوانەکانی شەرەفدا, ئەوا دەستەواژەی "تاوان هەر تاوان" ە وەك پەرچەمێك بەرزدەکریتەوە.

سەرنجێك لەم خوێندنەوەیە بدەن لە پەیوەند بە ئاستی بەرزی ڕێژەی تاوانەکانی دزینی ئۆتۆمبیل, بازرگانی کردن بە کالای دزراوەوە, مەوادی بێهۆشکە ر و زۆر شتی تر, کە بە پێی راپۆرتەکانی دەستگای پۆلیس لە ناو گروپێکی ئیتنی وەك ئەلبانییەکانی کۆسۆڤۆدا بوونی هەیە. ئەم وێنەیەی کۆسۆڤۆی ئەلبانی, لەناو بەشێکی زۆری ئەو پەنابەرانەشدا کە لە نزیکەوە لە کەمپەکاندا لە گەڵیاندا دەژین, دروستی خۆی دەسەلمێنێ. ئەم شیکردنەوەیە لە پەیوەند بە کۆسۆڤۆکانی ئەلبانیاوە, هێندەی تێڕوانینێکی ڕاسیستی لە پشتییەوەیەتی, هێندە نزیکایەتی بەو پرسیارەوە نییە کە کێشەیەکی کۆمەلایەتییە و تەنها بوونی چوارچێوەیەکی کۆمەلایەتییە کە بەرپرسیارییەتی هەیە لە دروستکردنی تاوانباردا. بەڵام ئایا بەڕاستی هۆی ئەم بەرزی ڕێژەی تاوانکارییەی کۆسۆڤۆکانی ئەلبانی لە کوێوە سەرچاوەی گرتووە؟ ئایا کۆسۆڤۆکان دزن لەبەر ئەوەی کە خەڵکی ئەلبانیان؟

بەلام سەرچاوەی پرسیاری "دزی" بەشێك لە کۆسۆڤۆکانی ئەلبانیا لە جێگایەکی تردایە. ئەگەر وتەکانی "سیمۆن دی بۆڤوار" لە پەیوەند بە ژنانەوە لەبەرچاو بگرین, ئەوا ئاسانتر کێشەی بەرزی ڕێژەی تاوانکاری ئەو گروپەمان بۆ ڕووندەبێتەوە. دی بۆڤوار دەڵێ:" ئێمە وەك ئینسان لە دایك دەبین و بە ژن دەکرێین." ئەگەر ئەم دەستەواژەیە دووبارە تێکبشکێنینەوە و بینووسینەوە, ئەوا بەمجۆرەی لێدێت:"

کۆسۆڤۆکانی ئەلبانیا وەك ئینسان لە دایك دەبن و بە دزدەکرێن"

کۆسۆڤۆکانی ئەلبانیا، قوربانیانی شەڕی ناتۆن لە یوگوسلافیادا. دەوڵەتانی ئەوروپا بۆ بەخشینی ڕەوایەتێکی تری ئینسانی بۆ جەنگی خۆیان لە یوگوسلافیادا، ئامادەبوون کە هەزاران پەنابەری کۆسۆڤۆ لە وڵاتەکانی خۆیاندا وەك پەنابەر وەربگرن. بەڵام نەك وەك

فاتیمه

پەنابەرانێك کە خاوەنی ئیقامەی دائیمی بن، بەڵکو ئیقامەی ئەم گروپە مەرجدارکراوە بە و ئاڵوگۆڕە سیاسییەوەی کە لە کۆسۆڤۆدا دەکرێت پێك بێت. ئەوان لێرەن تا ئەو کاتەی هەلومەرجی سیاسی لە خوارەوە بەرە و "ئارامی" دەڕوات" ئارامییەك کە ئەوروپا بڕیاری لەسەر دەدات، نەك ئەوەی کە هاوڵاتییەکی ئەوێ چ پێناسەیەکی بۆ ئارامی سیاسی هەیە، دواتریش ڕەوانەدەکرێنەوە بۆ ئەوێ. بۆیەش ئیقامەی کۆسۆڤۆکانی ئەلبانیا چ لە ئەڵمانیادا و چ لە سویددا ئیقامەیەکی کاتییە و هەموو پەنابەرێکی ئەم ناوچەیە باش دەزانێت کە ڕۆژێك دەبێ دیپۆرت بکرێتەوە بۆ ئەلبانیا. کاتێك پەنابەر لە وڵاتی نوێدا لە چاوەڕوانییەکی گەورەدا ژیان بەسەردەبات تاکو ڕۆژێك ڕەوانە بکرێتەوە بۆ وڵاتێك کە نە خانوی بە پێوە ماوە، نە توانای ئەوەیشی هەیە سەر لەنوێ ژیان دەست پێبکاتەوە بە دەستی بەتاڵەوە، ئەو کاتە تەواوی ئەو خەونانەی کە پەنابەرێکی ئاسایی هەیەتی و دەزانێت کە فشاری دیپۆرتکردنەوەی لەسەر نییە لە چوونە قوتابخانە و گەڕان بە شوێن کاردا و دانانی بنەیەك لە وڵاتی نوێدا، ئەمانە هەر هەموویان هیچ جێگایەکی ئەوتۆ داگیر ناکەن و ئومێدی پەنابەر لەوێدا کۆدەبێتەوە کە بە خێراترین شێواز زیاترین پارە بەدەست بێنێت و وەك سەرمایەیەك بۆ ئاییندەی گەڕانەوەی کاری لەسەر بکات. پەنابەری کۆسۆڤۆ لە ئەورووپادا لە خەونی دروستکردنی ژیانێکی سادە دەکرێت و هەموو ئومێدەکانی بە ئایندەیەك دەسپێردرێت کە لە گەڕانەوەیدا بۆ وڵاتی شەر و بێکاری دەبێت بێتە دی. هەر بۆیەش ئینسانێك لە ژێر کاریگەری ئەم خەون لێزەوتنکردنەدا لێرە، بە ئامانجی کرینەوەی ئەو خەونە لە وڵاتی خۆیدا، دەبێت سڵ لە هیچ کارێکی ڕەش و تەنانەت تاوانکارییانەش نەکاتەوە. کاتێك بەشێکی زۆری پەنابەرانی کۆسۆڤۆ ڕوودەکەنە بازاڕی کاری ڕەش و کڕین و فرۆشتنی تەلەفۆن و سەیارەی دزراو، ئەوان وەك کارێکی ناشیاو سەرنجی لێنادەن، بەڵکو وەك هۆکارێکی خێرا بۆ بەدەستهێنانی پارەیەکی مۆڵ بە کورتترین ڕێگا سەرنجی دەدەنێ. بە کورتییەکەی، پەنابەرانی ئەلبانی دز نین و بە دز دەکرێن.

بەرزی ڕێژەی تاوانی ناو گروپی پەنابەرانی ئەلبانی هیچ پەیوەندییەکی بە شوێن پێی ئیتنی و کولتوری ئەم پەنابەرانەوە نییە و پرسیارێکی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای سویدە. بەڵام کاتێك مێدیای سوید تەنها بە بەرجەستەکردنەوەی ڕەهەندی ئیتنی و کولتوری ئەم پرسیارە و گێردەکات و نایەوێت ڕەهەندی کۆمەڵایەتی ئەم پرسیارە بەرجەستە بکرێتەوە، خوازیاری ئەوەیە کە ئەم کێشەیە بە پرسیارێکی ئەلبانی لەقەڵەم بدات و گەردنی کۆمەڵگای سویدی لێ ئازاد بکات کە نەبوونی ئیقامەی ئەم گروپەیە لە وڵاتی نوێدا.

ئەم خوێندنەوەیە بە شێوازێکی تر لە پەیوەند بە تاوانەکانی شەرەفەوە کاردەکات و بە ئاڕاستەیەکی ترەوە لە داتەکاندنی بەرپرسیارێتی دەوڵەت بۆ چارەسەری کێشەی ئەو ژن و کچانەی کە لە ژێر چەقۆکانی ناموسپەرستیدا ڕاگیراون خۆی بەرجەستە دەکاتەوە. من لە شوێنێکی تردا دیمەوە سەر ئەم لایەنەی کە بۆچی لە کەیسی تاوانی شەرەفدا ڕەهەندی کولتوری ئەم پرسارە نابینرێت و لە کەیسی تاوانەکانی دژی ئەلبانییەکاندا دەبێت بەرجەستە بکرێتەوە.

تاوانی شەرەف

لە و قسەو باسەنەی کە زۆرینەیەك لە خەڵکی کورد لە کەناڵەکانی مێدیای سویدەوە دەیکەن و لە ڕادیۆ ناوخۆییەکانی شارەکانی سویددا بەر گوێ دەکەون، یاخود ئەو وتارانەی کە لە سایتەکانی ئینتەرنێتدا نووسراون، نارۆشنییەکی گەورە هەیە. ئینکارکردنی

تاوانی شەرەف وەك بەشێك و جومگەیەكی گەورەی ناو ئەو كولتورەی كە بە كولتوری كورد دەناسرێت, خیتابی گەورەی ئەم لێدوانانەیە كە لە پەیوەند بەم پرسیارەدا خراونەتە ڕوو. بۆ ئەم مەبەستەش بانگەوازی لە چەشنی: " لە هەموو كۆمەڵگایەكدا ژنكوژی هەیە و كەیسی فاتمە هیچ جیاوازییەكی لە گەڵ كوشتنی پیاوێكی سویدی بۆ ژنەكەیدا نییە" , یاخود:" تاوان هەر تاوانە و باوكساری لێی بەر پرسیارە."

ئەو دیدەی لە پشت ئەم خیتابەوە كاردەكات, ئامانجدارانە نایەوێت ئەو سیستەمە ببینێت كە دووبارە بەرهەمهێنەرەوەی تاوانەكانی شەرەفە. تەنانەت ڕادیكاڵترین خیتابێكیش كە ئاماژە بە ڕۆڵی "باوكسالاری" دەكات و قسە لە جیهانی بوونی دەسەڵاتی باوكسالاری دەكات, لە بێوەڵامییەكی گەورەدا بە جێمان دەهێڵێت بە تایبەت لە پرسیاری وەڵامی عەمەلی چۆنێتی دانانی پلاتفۆرمێكی ڕۆشندا بۆ چارەسەركردنی ئەم پرسیارە لەمرۆی سویددا. چونكە كاتێك پەیامی "تاوان هەر تاوانە و لە هەموو جێگایەكی سەر زەویدا ژن دەكوژرێت" بەرزدەكرێتەوە, ئەوا ئامانجدارانە قبوڵی ژنكوژی دەكات و باوكسالاری بە بەرپرسیار دادەنێت. لە كاتێكدا لەمرۆكەی سویدا, ئیمكانی ئەوە هەیە كە تاوانەكانی شەرەف بنەبڕبكرێت و ئەو ئاستەی كە پرسیاری بەرابەری لەم وڵاتەدا پێی گەییوە, توانای پاراستنی قوربانییەكانی تاوانی شەرەڤ هەیە بەر لەوەی دەستی درێژی شەرەف پارێزانیان پێ بگات.

سیستەمی باوكسالاری و جیهانی بوونی ئەو

ئەگەر لە هات و هاوار و بانگەوازی نووسەرانێكدا دەنگێك هەبوو بێت كە لەبەرانبەر تاوانەكانی شەرەفدا كە قسەیەكی جیاواز تری كردبێت, ئەوا دووبارە كردنەوەی ئامادەیی چەمكی دەسەڵاتی باوكساری بووە. بۆ ئەم مەبەستەش هەندێك لە نووسەران هێندە زۆر ڕۆیشتن كە لە ڕۆژنامەكانی ئەوروپادا هەواڵی كوشتنی ژنێكی ئەڵمانی یان سویدییان بە تێكستی هەمان زمانی ڕۆژنامەكانەوە دەخستە سەر سایتەكانی ئینتەرنێت و بانگەوازی جیهانی بوونی سیستەمی باوكسالارییان دووپات دەكردەوە. ئەم هەموو كاركردنە تەنها بۆ ئەوە بووكە ڕەهەندی كولتوری تاوانەكانی شەرەف بسڕنەوە. بەڵام ئایا ئەم خوێندنەوەیە چی تازەی بۆ كەشفكردوین؟ دووپاتكردنەووی ئەوەی كە ژنكوژی لە هەموو كۆمەڵگاكانی ئەمرۆی سەر زەویدا ئەنجام دەدرێت و كوشتنی فاتیمە هیچ جیاوازییەكی لەگەڵ كوشتنی كچێكی ئەڵمانی و سویدیدا نییە, ئەیەوێت چیمان پێبڵێت؟ "بمرێ باوكسالاری". بەڵام ئەم جۆرە خوێندنەوەیە خاوەنی قسەیەكی ڕادیكاڵانە تر بوو. بۆیەش كۆتایی هێنانی بە سەرمایەداری وەك سەرچاوەی مەینەتەكان بانگەواز كرد. ئەم وتانە ئەلف و بێی هەر كەسێكە كە پێی وا بێت سەرمایەداری سەرچاوەی هەموو مەینەتەكانی ئەمرۆكەی سەر زەوییە و بە كۆتایی هێنان بەم دێوەزمەیە كە دووبارە بەرهەمهێنەرەوەی نایەكسانییە, كۆمەڵگای ئینسانی دەتوانێت ژیانێكی دوور لە چەوساندنەوە بەسەر بەرێت. بەڵام هەر ئەمرۆكە و لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا ئینسان توانای دەستكورتكردنەوەی ئەم سیستەمەی هەیە لە دەستدرێژییەكانیدا بۆ سەر حورمەتی ئینسان. خەباتی بزوتنەوەی یەكسانی خوازانەی ژنان لەم چەند سەدەیەی دواییدا, شایەتی ئەوە دەدات كە ژنان بوونەتە خاوەنی بەشێك لە و مافانەی كە بۆ ژنانی زۆر جێگای ئەمرۆكەی سەر زەوی خەونە. ئەمرۆكە لە وڵاتێكی وەك سویدا كەی كێشەی ژن ئەوەیە كە باوك بەزۆر بیدات بە شوو, یان لێپرسینەوەی لەگەڵدا بكات كە سێكسی هەبووە لە دەرەوەی خێزاندا یاخود نا. بەڵام بۆ زۆرێك لە ژنانی پەنابەر, نەك هەر سێكس كردن بە ئارەزووی خۆ لە دەرەوەی چوارچێوەكانی خێزاندا, بەڵكو ماف هەڵبژاردنی هاوسەریش لە جەرگەی ئەوروپادا خەونێكە. نەبینینی خەونی شووكردن بە خواستی خۆ, نەك سێكس كردن لەدەرەوەی خێزان, پەڵە كوێرەكانی ناو چاوی ئەو دیدەیە كە جیاوازییەكانی نێوان دەسەڵاتی باوكساری كۆن و "مۆدێرن" نابینێت و جیهانی بوونی سیستەمی باوكسالاری بە گوێمانا دەدات.

بەڵام خودی دەسەڵاتی باوكسالاری چییە؟

ناتوانین قسەیەك لە تاوانەكانی شەرەف بكەین, ئەگەر ئەو سیستەمە باوكسارییە شینەكەینەوە كە لە پشت خیتابی شەرەفەوە دەسەڵاتی خۆی بەسەر ژناندا فەرز كردووە. بەڵام ئایا

سیستەمی باوکسالاری تەنها لەیەك شێوازدا دەردەکەوێت؟ ئەو خیتابەی کە دەسەڵاتێکی باوکسالار لە هەناوی مەزهەبەوە دەیهێنێتە دەرێ هەر هەمان خیتابە کە دەسەڵاتێکی باوکسار دەیەوێت لەسەر سێکسوالیزەکردنی جەستە کاربکات؟ سیستەمی باوکسالارییەك کە لە یەکێتی کرێکارانی سوییددا خۆی داکوتاوە و ڕێگرە لەبەردەم هاتنەناوەوەی ژناندا بۆ ئاستە بەرزەکانی کاری نیقابیدا هەر هەمان سیستەمە کە لە ناو ناسیونالیزمدا نیشتیمان دەکاتەوە بە دایك و لەوێشەوە لاقەکردنی ژنانی نەتەوەی دی دەکاتە پرۆسەی ئەتککردنی نیشتیمانی سەربازانی دوژمن؟

وەڵامی ئەم پرسیارانە بۆ من بە "نا" نییە. بەڵام لەگەڵ ئەم هەموو توانای دەرکەوتنانەی سیستەمی باوکساریدا، هێشتاکەش دەتوانین پێناسەیەکی گشتی بۆ ئەم سیستەمە بکەین.

سیستەمی باوکسالاری ئەو سیستەمەیە کە بەهۆیەوە هەڵاواردنی نێوان ئینسانەکان بە هۆی جنسیەتەوە دووبارە بەرهەمدەهێنێتەوە و لەسەر دووبارە ڕاگرتنەوەی سەردەستیەیی پیاو و ژێردەستەیی ژنەوە کاردەکات. بەڵام سەردەستەیی پیاو و ژێردەستەیی ژن ناتوانێت درێژە بە ژیانی خۆی بدات ئەگەر سیستەمێکی تر نەبێت کە زەمینەی ئەم هەڵاواردنەی لەناو خۆیدا هەڵنەگرتبێت تاکو جیاوازییە سروشتییەکانی نێوان ژن و پیاو بکاتە هۆکارێك بۆ بەرهەمهێنانەوەی نابەرابەری. دەسەڵاتی سیستەمی باوکساری تەنها ئەو کاتە دەتوانێت درێژە بە ژیانی خۆی بدات کە زەمینەکانی هێشتنەوەی نابەرابەری ئامادەیی هەبێت تاکو ئەم سەردەستەیی و ژێردەستەییە بەرهەمبهێنێتەوە. بە کورتییەکەی ئەوە کۆمەڵگای چینایەتی و سیستەمی قازانجە کە ئینسانەکان لە دوو جێگا و شوێنی جیاوازدا ڕادەگرێت و جیاوازییەکی سروشتی نێوان ئینسان دەکاتە چوارچێوەیەکی گونجاو بۆ

ٮڵا

درێژەدان بەتەمەنی سیستەمی نابەرابەری. ئەوە جێکەوتنی جیاوازییە سروشتییەکانی نێوان ژن و پیاوە لە چوارچێوەی پەیوەندییەکی ناسروشتی کۆمەڵایەتیدا کە لەسەر بەرهەمهێنانەوەی قازانج ڕاوەستاوە کە سەردەستەیی و ژێردەستەیی دەکاتە واقعیەتێکی زیندوو.

بەڵام تایبەتمەندییەکی ئەم سیستەمی پیاوسالارییە لەوەدایە کە بەپێی هەلومەرجی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتوری جیاواز توانای خۆگۆڕین و خۆدەرخستنەوەی لەژێر دەموچاوی جۆراوجۆردا هەیە. لەو شوێنەیدا دەسەڵاتی پیاوسالاری گورزی کوشندەیی بەردەکەوێت و پانتاییەکانی دەسەڵاتی دەکەوێتە بەر پەلاماری بزووتنەوەی یەکسانیخوازی و ڕادیکاڵانەی کۆمەڵگا، ئەگەر زەمینەکانی سیستەمی باوکساری بەپێوە مابێت، ئەوا ئەویش شێوە و ناوەڕۆکی خۆی دەگۆڕێت و بە دەموچاوێکی ترەوە دێتەوە مەیدان. ئەمڕۆ ئیتر سیستەمی باوکسالاری "مۆدێرن" لە ئەوروپادا ناتوانێت بە "ناقص العقل" بوونی ژنانەوە بێتە گۆ. بەڵکو پەیام و تەنانەت شێوازی دەرکەوتنەوەیشی لە ژێر پەیامێکی تری بەناو ئینسانانییەوە دەردەبڕێت. دەرکەوتنی کەیسێکی پێدۆفیل (لاقەکردنی منداڵی بچووك) لە ناو باخچەی ساوایاندا بەسە بۆ ئەوەی کە پیاو لەم بوارەی کارکردندا دوور بخاتەوە و لەژێر ئاڵاکانی داکۆکیکردن لە ماف منداڵاندا، کارکردن لەم شوێنەدا بکاتە تاکە کارێکی کەم کرێی ژنانە.

ئەگەرچی سیستەمی باوکساری بە گشتی لەسەر ڕاگرتنی سەردەستەیی پیاو و ژێردەستەیی ژنەوە کار دەکات، بەڵام هۆکار و کایەی جۆراوجۆر دەسازێنێت تا دووبارە خۆی پێناسە بکاتەوە.

تاوانی شەرەف و سیستەمی باوکساری

لە هیچ زەمانێکی جیهانیدا کە تیایدا چەمکی کوشتنی ژنان لەسەر شەرەف برەوی هەیە، بەقەد زەمانی کوردی بنەما و تەنانەت هۆکاری ئەنجامدانی ئەم کارە ڕۆشن نییە. لە کۆمەڵگای کوردیدا پیاو، جا باوك بێت یان برا یان ئامۆزا یان هەر نەوەیەکی تری نێر کە لە ئامادەنەبوونی ئەو کەسانەی تردا دەکرێت ڕۆڵی کوژەری ئافرەت ببینێت، هەڵدەستێت بەم تاوانە تاکو شەرەفی خۆیی و بنەماڵە بکرێتەوە. ژنی کوژراو ئەو کەسە بوو کە ئەم

شەرەفەی هەرزان فرۆشت, بۆیەش بۆ کڕینەوەی دەبێ نرخێکی گرانتر بدرێت کە بە هیچ شتێکی تر ناپێورێت, ژیانی خودی ئافرەت نەبێت. ئەوەی ئەم پرۆسەی کڕین و فرۆشتنەی لەسەر ئەنجامدەدرێت, سێکسوالیتێتی ژنە.

بە پێی ئەو سیستەمە فیکرییەی کە دەسەڵاتی باوکساری کۆن لەسەری کار دەکات و تەواوی بەهاکانی ڕێزلێگرتنی ئینسانی لەسەر دادەمەزرێت, کە تیایدا بە پلەی یەکەم ئەو ئینسانە پیاوە, سێکسوالیتێتی ئافرەت خاڵی سەنتەر و بگرە تەواوی بنەماکانی ڕێز و حورمەتی پیاوی لەسەر رأگیراوە. بە پێی ئەم دەستگا فیکرییە هەر پەیوەندییەکی جنسی ئافرەت لە دەرەوەی ئەو نۆرمەی کە خێزانە, مانای پیسکردن و لەکەدارکردنی شەرەڤی پیاوە. ئەم کردەوە سێکسییە لە پلەی یەکەمدا گرنگ نییە کە لە باری فیزیکییەوە ڕووی دابێت.واتا هەر جووڵەیەکی ئافرەت, نیگایەکی ئەو کە بۆنی سێکسی لێ بێت, کافییە بۆ ئەوەی کە بە مانای لەکەدارکردنی شەرەڤی پیاو لێکبدرێتەوە. تاوانی شەرەف کە لەلایەن سیستەمی باوکسالاری کۆنەوە بەرهەمدەهێنرێتەوە هیچ شتێك نییە جگە لە کۆششی ئەم دەسەڵاتە بۆ کۆنترۆڵکردنی سێکسوالیتێتی ژن.

ژن لەژێر کاریگەری ئەم دەسەڵاتە باوکسالارییەدا, ئەو کەسەیە کە خۆی خاوەنی جەستەی خۆی نییە و هەر بۆیەش سێکسوالیتێتی ئەو و بڕیاردان لەسەر کردنی ئەم کارە دەخرێتە دەستی پیاوانی خێزان و هۆز و خێڵەوە.

بەڵام پیاوی ئەنجامدەری تاوانی شەرەف هیچ شتێك نییە جگە لە ئامرازێك. تاوانباری ڕاستەقینە ئەو فشارە گەورە کۆمەڵایەتییەیە کە سیستەمی باوکسالاری لەدەرەوەی تاکەکان دروستی کردووە و تیایدا هەموو ئاراستەکان ڕووبەڕووی ئەو پیاوە کراوەتەوە کە ژنەکەی, خوشکی یان دایکی شەرەڤی ئەوی دۆڕاندووە و پێی دەڵێن: بڕۆ شەرەفت بکڕەرەوە. ئەوەی کە تایبەتمەندی تاوانی شەرەفە و ئەم تاوانە لە کوشتنی پیاوێکی سویدی بۆ ژنەکەی جیادەکاتەوە, کاریگەری ئەم دەسەڵاتی باوکسالارییەیە لەسەر ئەو تاکانەی تری کۆمەڵگا کە ڕەنگە نزیکایەتییەکی ئەوتۆییشیان لەگەڵ بنەماڵەی پیاوەکەدا نەبێت. فشارێك کاتێك هەست بە ڕەوینەوەی دەکرێت و پیاوی ئەنجامدەری تاوان دەتوانێت ئاهێك هەڵبکێشێت و سەربەرزانە بە کۆمەڵگادا بگەڕێت کە تاوان ئەنجامدراوە. پیاوی تاوانی نامووسی لە شڵەژانییەکی گەورەی دەروونیدا ژیان بەسەر دەبات کاتێك ژنێکی نزیکی خۆی شەرەڤی پیاوانی بنەماڵە دەخاتە مەترسییەوە. ئەو ژن دەکوژێت بۆ ئەوەی شەرەف بکڕێتەوە و باڵانسی ڕۆحی خۆی وەربگرێتەوە. ئەو سەرشۆڕترین پیاوەکانی کۆمەڵگایە و دەکوژێت بۆ ئەوەی سەربەرزکاتەوە. کاتێك لە وشەی "سەربەرزکاتەوە" وورددەبینەوە ئەوسا بۆمان دەردەکەوێت ئەم پرۆسەی سەربەرزکردنەوەیە کاردانەوەیەکی تاکگەرایيانەی پیاوکوژنییە. بەڵکو لەبەرانبەر کەسانێکی تردا سەری خۆی بەرزدەکاتەوە کە تاکو ئەنجامنەدانی تاوانەکە بە ئینسانێکی بێ شەرەف و سەرشۆڕییان لەقەڵەم دەدا. هەربۆیەش لە پرۆسەی سەربەرزکردنەوەی تاوانباردا ئێمە خۆمان لەبەرانبەر یەکێك لە هەرە تایبەتمەندییەکانی تاوانی شەرەفدا دەبینینەوە کە لە تاوانی تری کوشتنی ژناندا وە بەتایبەت لەو شوێنانەی کە چەمکی شەرەف لە سێکسوالیێتی ژن جیاکراوەتەوە, بوونی نییە. ئەم تایبەتمەندێتییەی تاوانی شەرەف ئەوەیە کە ئێمە ڕووبەڕووی کێشەیەك نین کە لە نێوان دوو تاکی کۆمەڵگایەکدا بێت و لەسەر کێشەیەکی تایبەتی بە کوشتن تەواو بێت. بەڵکو ئێمە لەبەرانبەر تاوانێکداین کە تیایدا ژن وەك تاك لەبەرانبەر سیستەمێکدا ڕاگیراوە. تاوانی شەرەف کردەوەیەکی تاوانکارانەی تاك نییە لە بەرانبەر تاکێکی تردا. بەڵکو تاوانی شەرەف کردەوەیەکی کوژەرانەیە کە تیایدا سیستەمێکی گەورە لەبەرانبەر تاکێکدا سەنگەردەگرێت و بڕیاری مەرگی بەسەردا دەبارێنێت. ئەوەیشی کە ڕەهەندی کولتووری بەم تاوانە دەبەخشێت, بە کۆمەڵایەتیکردنی چەمکی شەرەف و چڕکردنەوەی ئەم چەمکەیە لە سێکسوالیتێتی ئافرەتدا کە سەرتاپای کۆمەڵگا دەتەنێت و بە شێوەی تۆڕێکی گەورە ئینسانەکان لە ناوخۆیدا یەخسیر دەکات. لەو کۆمەڵگایانەدا کە تاوانی شەرەڤ تێدایە ئێمە شایەدی بەهایەکی تر و پێناسەیەکی تری شەرەف نین کە لە سێکسوالیتێتی ژنان جیاکرابێتەوە. پیسترین و ناشیرینترین جنێوەکانی ئەم کۆمەڵگایانە بە کۆمەڵگای کوردیشەوە, ئەو جنێوانەن کە دەبێ دایك و خوشکی کەسی جنێوپێدراو بگرێتەوە. بەمە ئینسان لە ناسکترین تاڵەکانی هەستی ئەو کەسە دەدات کە هەموو حورمەت و ڕێزی

خۆی لەو شوێنەدا کۆدەکاتەوە کە کەسی جنێودەر لە ڕێگەی جنێوەکانییەوە بەنیازە پیسی بکات.

لە کۆمەڵگای کوردیدا هەتا ساتە وەختەکانی ئێستاکەش شەرەف و سێکسوالیێتی ژن بەجۆرێك بەناو یەکدا چوون کە مەحاڵە لەیەکتری جیابکرێنەوە.

دووڕەگ بوونی سیستەمی باوکسالاری

دووبارە بەرهەمهێنانەوەی سەردەستەیی پیاو و ژێردەستەیی ژن، پایەیترین بنەماکانی سیستەمی باوکسارییە. بەڵام هەر لەبەر ئەوەی ئەم سیستەمە لەسەر ڕاگرتنی دەسەڵاتی پیاو کاردەکات و تاکە خزمەتێکیش کە ئەم سیستەمە بە سیستەمی ئابووری کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای دەکات بۆ بەردەوام بوونی هێشتنەوەی نابەرابەرییە، نابێتە سیستەمێك کە ڕەگەزی نێری هەبێت. بە کورتییەکەی دەسەڵاتی باوکساری خاوەنی ڕەگەزێکی نێرانە نییە هەر لەبەر ئەوەی کە پارێزەری دەسەڵاتی نێرە. ڕۆشنکردنەوەی ئەم لایەنە لە پەیوەند بە جنسییەتی سیستەمی باوکسالاریەوە کۆمەکێکی زیاترمان دەکات بە کاراکتەرێکی تری تاوانی شەرەف کە لە ژێر ناونیشانی سیستەمی باوکسالاریدا ووندەبێت. سیستەمی باوکسالاری جنسییەتی نییە وەك ئەوەی کە بڵێی نێرە. بەڵکو ئەم سیستەمە خاوەنی شوناسێکی بێ جنسییەتە. واتا دەکرێ هاوکات هەڵگری جنسییەتێکی نێرانە و مێیانەش بێت. ئەم دووالیزمە جنسییەی سیستەمی باوکسالاری دەگەڕێتەوە بۆ ئەو مێژووە درێژەی ئەم سیستەمە و کاریگەرییەکانی لەسەر تاکەکانی کۆمەڵگا. ئەوە تەنها پیاوان نین کە بەرپرسیاری ڕاگرتنی سیستەمی شەرەفن کە لە پلەی یەکەمدا لەسەر سێکسوالیێتی ژنەوە پێناسە کراوە. بەڵکو ژنانێکی زۆری کۆمەڵگاش بە هۆی مێژوویەکی درێژی ئەم ژێردەستەییەیانەوە بوونەتە هەڵگری کولتورێکی پیاوسالارانە و بە بەشێك لە لەشکری پارێزەرانی شەرەف گۆڕدراون. دووبارە جەختکردنەوەی دایکان لە وەرگرتنەوەی پەڕۆی خوێناوی کچی تازە شووکردوو، هاوبەشیکردنێکی چالاکانەی ژنانە لە دووبارە درێژەپێدان بە کولتوری شەرەفێکدا کە لە دوو دڵۆپە خوێنی پەردەی کچێنی کچەکانیاندا کۆکراوەتەوە، هاوکاتیش وەفاداربوونی خۆیانە بەو کۆنتراکتەوەی کە دەسەڵاتی باوکسالاری پێی ئیمزاکردوون کە دەبێ سەربەرزی خۆیان و ڕۆڵی دایکایەتییەکی باش بۆ خۆیان لە پەروەردەکردنێکی بەشەرەفانەی کچەکانیانەوە ڕابگەیێنن.

ئەم "پیاوسالارییە"ی بەشێکی زۆری ژنان تەنها لە ژنانێکی تراديسیۆنیدا بەرجەستە نابێتەوە وبگرە بەشێکی تری ژنانی تری کۆمەڵگا دەگرێتەوە. ئەم پیاوسالارییەی ژنان لە ناو سیستەمی باوکسالاری مۆدێرندا لەشکرێکی گەورەی لە نووسەران و ڕۆژنامەنووسان پێکهێناوە کە بەرپرسیاری یەکەمی ڕۆژنامەکانی مۆدە و جوانی ئافرەتن و ئەرکی یەکەمیان پێسپێردراوە لە پرۆسەی سێکسوالیزەکردنی جەستەی ئافرەتدا کە خەسڵەتی سەرەکی دەسەڵاتی باوکسالاری مۆدێرنە. بۆیە کاتێك ئەم دیدەمان لەبەرچاودا بێت بەرانبەر بە سیستەمی باوکسالاری کە ڕەگەزێکی نێرانەی نییە و دەکرێ هەڵگری هەر دوو ڕەگەزەکە بێت, دەتوانین خۆمان لەو خیتابە فێمینیستییەی ئەوروپا ڕزگارکەین کە پەیامی بەشێکی زۆری بزووتنەوە فێمینیستییەکانی ئێرەیە و لە دوائەنجامدا لە ڕقێکی کوێرانەی دژی پیاوەوە خۆی بەیان دەکات.

ئەم دووڕەگەزییەی سیستەمی باوکساری، ئەو لایەنەی تاوانی شەرەفمان بۆ ڕووندەکاتەوە کە خیتابی شەرەف تەنها خیتابێکی پیاوانەی ڕووت نییە و ژنانیش بە شێوەیەکی تر شەریکی دووبارە ڕاگرتنەوەی پایەکانی ئەم سیستەمەی شەرەفن کە لەسەر کۆنترۆڵکردنی سێکسوالیێتی خۆیان ڕاگیراوە.

تاوانی شەرەف کوشتنێکی کوت و پڕی کێشەی نێوان دوو کەس نییە کە لە ئان و ساتێکی تایبەتیدا دەتەقێتەوە و بە کوشتنی ژن کۆتایی پێ دێت, بەڵکو پرۆسەی ئیعدام کردنێکی بە ئاگاهایانەیە و بە نەخشەیەکی وورد و درشت دەچێتە پێشەوە و پیلانێکی درێژی کۆمەڵێ کاراکتەری سەرەکییە کە ژنیش تیایدا بەشدارە.

باوکسالاری مۆدێرن

من لە ناوهێنانی ئەم سیستەمی باوکسالارییەدا وشەی مۆدێرن بەکاردەبەم نە بە بە مانای مۆدێرن بوونی پەیامەکەی. بەڵکو تەنها بۆ جیاکردنەوەی لەو سیستەمی باوکسالارییەی کە میکانیزمەکانی کارکردنی بە جۆرێکی ترە

و تەواو بە پێچەوانەی باوکساری کۆنەوە کار دەکات. ئەگەرچی لە دوا ئەنجامدا هەر دوو لایان دوو دەسەڵاتی تایبەتین بۆ بەردەوامبوونی نابەرابەرییەك کە لە کۆمەڵگادا بوونی هەیە. لە سیستەمی باوکسالارییەکدا کە لە ئەورووپای خۆرئاوادا و تەنانەت لە بەشێکی زۆری ئەورووپای خۆرهەڵاتیشدا بەر پرسیاری هێشتنەوەی نابەرابەری نێوان ژن و پیاوە, چەمکی شەرەف لە دەسەڵاتی باوکسالار دەرهێنراوە و لە سێکسوالیتێتی ژن جیاکراوەتەوە. ژن لە سایەی ئەم دەسەڵاتەدا خاوەنی جەستەی خۆیەتی و ئەوە تەنها خۆیەتی کە پەیوەندیی جنسییەکانی خۆی رێکدەخات و سێکسوالیتێتی ئەو لە دەسەڵاتەکانی خێزان و خێڵ و گرووپی تر دەرهێنراوە. خاوەندارێتی بوونی ژن بۆ جەستەی خۆی و گۆڕینی کردەوەی سێکسی ئەو بە کارێکی تایبەتی و شەخسی, بە مانای ڕزگارکردنی جەستە و سێکسوالیتێتی ژنە لەو سیستەمەی کە چەمکی شەرەف و کولتووری شەرەفی دەسەڵاتی باوکسالاریەکی کۆن پێکدەهێنێت. بەڵام هاوکاتیش ئەم سیستەمە پاش لە دەستدانی دەسەڵاتی بەسەر جەستەی ژن و سێکسوالیتێتی ئەودا, ئەمجارەیان لە ڕێگەی سێکسوالیزەکردنی جەستەوە خوازیاری داگیرکردنەوەیەتی. ئەوەی کە ئەم شۆڕشە لەبەرانبەر سیستەمی باوکسالاریدا بەرپادەکات و شەرەف لە جەستەی ژن دەکاتەوە" خەبات و کۆششی بزووتنەوەی ژنان و بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوە رادیکاڵەکانی ئەم کۆمەڵگایانەن. ئێمە لەبەرانبەر دەسەڵاتی باوکسالاریدا خۆمان لە ناو هاوکێشەیەکدا دەبینینەوە کە لە "سەردەستەیی" پیاو و "ژێردەستەیی" ژن پێك هاتووە. پرسیاری بەرابەری لە گشتییەتی خۆیدا هیچ شتێك نییە جگە لە تێکشکاندنی میکانیزمەکانی ئەم هاوکێشەیە و گۆڕینی تەرازووی دەسەڵات بە و شێوەیەی کە مەسافەیەك لە نێوان سەردەستەیی و ژێردەستەییدا نەمێنێت. پرسیاری بەرابەری ژن و پیاو هیچ شتێکی تر نییە جگە لە تێکشکاندنی ئەو زەمینانەی کە سیستەمی باوکسالاری ژنێتی و پیاوێتی وەك دوو شووناسی ئەزەلی و ئەبەدی قبوڵدەکات و چەمکەکانی سەردەستەیی و ژێردەستەییش لەسەر ئەم جیاوازییە جنسییەوە بەرهەمدەهێنێتەوە. بەرابەری ژن و پیاو هیچ شتێك نییە جگە لە سڕینەوەی شووناسەکانی ژنێتی و پیاوێتی و کردنەوەی ئەم ڕەگەزانە بە چەمکێکی بێ مانا کە تیایدا ئەم جیاوازییە جنسییانە نەبێتە هۆکاری دووبارە بەرهەمهێنانەوەی هەڵاواردنێکی جنسی.

ئەگەرچی سەردەستەیی پیاو و ژێردەستەیی ژن یەکێك لە پایە سەرەکییەکانی سیستەمی باوکسالاریە کەچی لەو سیستەمەدا کە تاوانی شەرەف بەرهەمدەهێنێتەوە, ئێمە لەبەرانبەر هەمان هاوکێشەی دەسەڵاتدا نین. سەردەستەیی و ژێردەستەیی هیچ شتێك نیشان نادات جگە لەو باڵانسی دەسەڵاتەی کە بزوێنەری ئەم هاوکێشەیەی سیستەمی باوکسالارییە. پرسیاری بەرابەری و فراوانترکردنی مەوداکانی ئەو بۆ تەواوی سترەکچەری کۆمەڵگا, لە فشاری هێزەکانی ژێردەستەیی ژنەوەیە بۆ سەر دەسەڵاتەکانی سەردەستەیی پیاو. ئەوەی لێرەدا پێویستە ڕۆشنبێتەوە ئەوەیە کە هێزەکانی ژێردەستەیی تەنها بە بزووتنەوەیەکی ژنانەوە سنووردارنابێتەوە و کۆمەڵێك بزووتنەوەی سیاسی ڕادیکاڵ لە ژێر ئەم پێناسەیەدا جێگەیان دەبێتەوە. چەندە تەرازووی هێزی ژێردەستەیی گەورەتر بێت وئەم تەرازووی هێزە بەلای خۆیدا بشکێنێتەوە, هێندە پانتاییەکانی بەرابەری لە کۆمەڵگادا فراوانتر دەبێت.

کەچی لە سیستەمی باوکسالاری کۆندا ئەم هاوکێشەیە هەروا بە ئاسانی کار ناکات, واتا ئێمە خۆمان لەبەرانبەر سیستەمێکی باوکسالاریدا نابینینەوە کە لەسەر هاوکێشەی سەردەستەیی و ژێردەستەیی پێکهاتبێت. ئێمە لەم سیستەمەدا تەنها لەبەرانبەر دەسەڵاتێکی تۆتالیتاری سەردەستەییانەی موتڵەقداین کە شاقوڵی بەجەستەی سیستەمدا دەچێتەخوار. ئەم یەك ئاراستەییەی دەسەڵاتی سەردەستەیی لەوشوێنەوە سەرچاوەدەگرێت کە ئافرەت لەم سیستەمەدا نەك هەر جنسییەتی بەڵکو خۆیشی وەك ئینسانێك لەلایەن باوکەوە خاوەنداریتی دەکرێت. لەم سیستەمەدا ئافرەت موڵکی خێڵ و خێزان و تەنانەت نەتەوەیشە. کەواتە ئێمە لەبەرانبەر کائینێکدا نین کە ژێردەستەیی بەشێك لە شوناسی ئەو پێکدەهێنێت. بەڵکو کەسێکی تر خاوەنی ئەوە. خەسڵەتی کاڵابوونی ئەم کائینە کە ژنە لێرەوە پێناسەکانی ژێردەستەیی خۆی ووندەکات. تۆ دەتوانی خاوەنی قەڵەمەکەت بیت و بە ئارەزووی خۆت پێی بنووسیت یان فرێدەیت. بیگۆڕیت و

دانەیەکی تر لەبری ئەو بەدەست بێنیت. ئەو هاوکێشەیەی کە خاوەندارێتی تۆ بە

قەڵەمەکەتەوە دەبەستێتەوە، هاوکێشەیەکی هێز نییە کە لەسەردەستەیی تۆ و ژێردەستەیی قەڵەمەکەتەوە سەرچاوەی گرتبێت. تۆ دەسەڵاتی تەواوت بەسەر قەڵەمەکەتدا هەیە و تاکە هێزێك کە ڕۆڵی سەرەکی هەیە تۆیت. قەڵەم کاتێك بوو بە هی تۆ و بوو بەبەشێك لە کاڵاکانی دیکەی تۆ، پەیوەندی خاوەندارێتی تۆ بەوەوە جێدەگرێتەوە نەك پەیوەندی سەردەستەیی تۆ و ژێردەستەیی ئەو. ژن لە سیستەمی باوکسالاری کۆندا وەك ئینسانێك خاوەندارێتی دەکرێت. ئەم پەیوەندی خاوەندارێتییە لەوەدا بەرجەستەدەبێتەوە کاتێك کارێکی سێکسی ئەنجامدەدا لەدەرەوەی ئەو چوارچێوەی کە سیستەمی باوکسالار تابووی کردووە، کردەوەیەکی سێکسی کە ئەو بۆی نییە خاوەنی بێت چونکە خاوەنی جەستەیی خۆی نییە، دەبێت لەناوببرێت. مافی ئەم کوشتنە هێندە سادە و ساکار ئەنجامدەدرێت کە هیچ جیاوازییەکی نییە لەگەڵ فرێدانی ئەو قەڵەمەدا کە خاوەنەکەی تووڕە دەکات کاتێك کە نانووسێت. ئەوەی تایبەتمەندییەکی بەرچاو و گرنگی سیستەمی باوکسالاری کۆنە و لە کوردوستاندا گۆڕستانێك لە ژنانی کوژراوی بە شوێن خۆیەوە بەجێهێشتووە، ئەم دەسەڵاتە موتڵەقەی سەردەستەیی باوکە کە لەسەر خاوەندارێتی بۆ جەستەی ئافرەتەوە کاردەکات. پرسیاری بەرابەری لە کوردوستاندا و لە شوێنانەی تر کە چەمکی شەرەف بە مانای سێکسوالێتی ژن برەوی هەیە بە پلەی یەکەم گۆڕینی ئەم هاوکێشەی خاوەندارێتییەیەی سیستەمی باوکسالارە. بەهرەمەندبوونی ژنان لە کۆمەڵی مافی سەرەتایی وەك خوێندن و کارکردن هیچ کامێکیان بە مانای بەهرەمەندبوونی چەمکی پرسیارێك نییە کە بە پرسیاری بەرابەری دەناسرێت. ئاخر ئەم کۆیلەیە ئەگەر بەڕێوەبەری گەورەترین کارخانە و تەنانەت قوتابخانەیش بێت، هێشتاکە وەك ئینسانێك لەلایەن دەسەڵاتی باوکسالارەوە خاوەندارێتی دەکرێت و بچووکترین هەڵەیەك کە ڕاڤەکردنێکی ئەخلاقییانەی لێبکرێت، بە کوشتنی ئەو کۆتایی پێ دێت. ڕزگارکردنی جەستەی ئافرەت لە بەهاکانی شەرەف و بوونەوەی ئافرەت بە خاوەنی خۆیی و سێکسوالیتێتی خۆی، ئەگەر بناغەیترین مافەکانی ژنان نەبێت لە کوردستاندا، ناتوانین قسە لە لەدایکبوونی بزووتنەوەیەکی یەکسانیخوازانەی ژنان بکەین لەوێ.

پاش ئەم جیاوازییە گرنگانەی کە سیستەمی باوکسالاری لەسەریەوە توانای خۆبەرهەمهێنانەوەی هەیە و پەلامارەکانی خۆی لەژێرپەردەی دەیەها دەمامکی جۆراوجۆردا دەشارێتەوە و قوربانی دەگرێت، ئاسانتر دەتوانین لە لاوازی ئەو خوێندنەوەیە تێبگەین کە کوشتنی ژن لەژێر ئالاکانی شەرەفدا دەکاتەوە بەکوشتنێکی ئاسایی و شیعاری "کوشتن هەر کوشتنە" لەبەرانبەر تاوانەکانی شەرەفدا بەرزدەکاتەوە. نەبینینی ئەو کەش و هەوا کولتورییەی کە سیستەمی باوکسالاری کۆن سەرجەمی کۆمەڵگای پێ زەهراوی دەکات و نکۆڵی کردن لێی و پەردەپۆشکردنی ڕەهەندە کولتورییەکەی ئەم تاوانە بە ناوی "کوشتن هەر کوشتنە"وە، لە دوائەنجامدا بە هیچ ئاکات جگە لە ئاوکردن بە ئاشی کۆنەپەرستییەکدا کە لەسەر بنەماکانی ڕاسیستێکی ڕوون و ئاشکرا ڕاوەستاوە و دواپەیامیشی بە درێژەپێدان بە ئاپارتایدیکی جنسی کۆتایی پێدێت. ئاخر کاتێك پیاوێك لە سویددا یان لە ئەڵمانیادا کە سیستەمی باوکسالاری تیایدا لەسەر چەمکی شەرەف نییە وبە پێچەوانەوە لەسەر سێکسوالیتێتی جەستەی ژن کاردەکات وژنەکەی دەکوژێت، بەمە سەربەرزی خۆی بەدەست ناهێنێت و شەرەفێکی لەدەستچوو ناکرێتەوە. بەڵکو ئەو دەکوژێت تاسەرشۆڕی بچنێتەوە و شەرەفی ئینسانی خۆی لەدەست بدات. ئەو ناکوژێت چونکە کۆمەڵگای دەرەوەی ئەو پێی دەڵێت: بکوژە و شەرەف بکڕەرەوە. بەڵکو ئەو دەکوژێت و کۆمەڵگا مۆری شێت بوون و نەخۆشبوونی بەناوچەوانەوە دەنێت. من لە شوێنێکی تری ئەم نوسیتەدا ئاماژەیەکم بەوە کرد کە بۆچی میدیای سوید و ئەورووپاش بەگشتی لە کاتی بەشێك لە تاوانەکانی پەنابەراندا بە خواستی خۆیان ڕەهەندی

كولتوری تاوان لەبەرچاودەگرن و یان ئامانجدارانە نکۆڵی لێدەکەن. ئەوەی لێرەدا پێویستی بە بیرهێنانەوە هەیە بە تایبەت لە کەیسی تاوانی شەرەفدا و نکۆڵیکردن لەو جیهانە کولتوورییەی تاوان کە بەدەستهێنانەوەی شەرەفێکی لەدەستچووە, لە دوا ئەنجامدا بە شانخاڵیکردنەوەیەکی گەورەی دەوڵەت کۆتایی پێدێت بۆ ئەوەی رووبەرووی ئەم پرسیارە نەبێتەوە. ئاخر ئەگەر دان بە ڕەهەندی کولتوری ئەم تاوانەدا بنرێت و موتیڤەکانی پشت دووبارەبوونەوەی ئەم پرسیارە قبوڵبکرێت, ئەوە بە مانای سەرفکردنی ئیمکاناتێکی زیاترە بۆ ئەم کێشە تایبەتییەی بەشێکی زۆری خێزانی پەنابەران. بە مانای فەراهەمکردنی ماڵی ئامنی زیاتر و کەسانێکی زیاتر کە کارشووناسی ئەم بوارەن و دابینکردنی ئامرازەکانی پاراستنی تایبەتی بۆ ئەو ژنانەی کە لەژێر هەڕەشەی خێزان هەڵهاتوون و کارکردنێکی زیاترە لەگەڵ پرسیارەکانی بەرابەری لە پەیوەند بەم خێزانانەوە. ئەمانە هەمووی پرسیاری ئابوورین و لە کیسەی دەوڵەت دادەتەکێنێ. پەسەندکردنی ڕیوایەتی تاوان هەر تاوانە بە مانای مانەوە لەهەمان چوارچێوەی بودجەی تەرخانکراوی ساڵانەی دەوڵەت بۆ کەمکردنەوەی زەبروزەنگی پیاو بەرانبەر ژنان. "بەرابەری لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا دەبێ پارەی تێبچێت" بەڵێ, پرسیاری بەهرەمەندبوونی ژنانێکی پەنابەر لە چوارچێوەیەکی زیاتری بەرابەری, بە لەبەرچاوگرتنی ئەو کێشە تایبەتیانەی کە دەستەخوشکەکانی تری خۆیان رووبەڕووی فشاری خێزان و چەقۆکانی شەرەف نین, بە مانای سەرفکردنی پارەیەکی تر بۆ پاراستنی ئەوان. ئینسان دەتوانێت خەباتکارێکی جدی دژی راسیزم بێت و سڵ لە وتنی راستییەکانیش نەکاتەوە و بشزانێت لە پشت جووڵانەو تەنانەت خوێندنەوەکانی دەسەڵاتیشەوە, چ راسیزمێکی تر شاراوەیە.

ناسیۆنالیزم و تاوانی شەرەف

یەکێک لەو ئەکتەرە گرنگانەی کە لە پەیوەند بە تاوانی شەرەفەوە دەبێ جێگایەکی تایبەتی پێبدرێت ناسیۆنالیزمە. فاکتەرێک نەک بە هیچ شێوەیەک تیشکی نەخرایە سەر, بەڵکو وەک ئەکتەرێکی پشتی پەردە گەورەترین رۆڵی بینی. ئەم رۆڵەی ناسیۆنالیزم لە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی چەمکی شەرەفدا لە ئەورووپادا خۆیی دەردەخات و هاوکاتیش لە بە پیرۆزراگرتنی وێنەکانی نەتەوەدا بە دوا پلەکانی خۆی دەگات.

ئەم رۆڵە گرنگەی ناسیۆنالیزم چ وەک ئەکتەرێک و هاوکاتیش وەک ئالاهەڵگری وێنە بێگەردەکانی نەتەوە, دوو بابەتی تاڕادەیەک لەیەک جیان و من هەریەکەیان لە شوێنی خۆیدا باسدەکەم. بەڵام با سەرەتا لەو خاڵەوە دەستپێبکەم کە رۆڵی ناسیۆنالیزمە لە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی خیتابی شەرەفدا بە شێوەیەکی تر.

ئەگەر زۆر دوور نەگەڕێینەوە و سەرنجێکی شانۆگەری داخستنی پارتی کاری سەربەخۆی کوردوستان بدەین لەم چەند مانگەی پێشوودا وە بە تایبەت یەکێک لەو هۆکارانەی کە ئەم حیزبەی پێی دادەخرێت لەلایەن دەسەڵاتدارانی حوکومەتی پارتییەوە, ئەوا لە نامەکەی تاریق صدیق رەشیدا بۆ داوەری دادگایی بەرایی هەولێردا ئەم دێڕانە دەبینین:"بڵاوکراوەیەکی رۆشنبیری مانگانەیان هەیە بە ناوی مۆم کە بزاڤی ئافرەتانی کوردستان دەریدەکەن و سەر بە پارتی کاری سەربەخۆیی کوردستانە و لە ژمارە 3 بڵاوکراوەکەیان دا نووسراوێکیان تێدا بڵاوکردۆتەوە لە لاپەڕەی 3 لە ژێر ناونیشانی ماف ئافرەت لە چییەوە دەبینن کە راستەوخۆ هێرشی کردۆتە سەر داب و نەریتی کۆمەڵایەتی و ئایینییەکانمان لەوانەش دەڵێ(پێویستە ئازادی لە سێکس کردندا هەبێت لە نێوان ئافرەت و پیاودا) وە لە لاپەڕەی 7 بەهەمان شێوە دەڵێ(ئازادی هەڵبژاردنی شێوازی جل وبەرگ و ئازادی کار و ئازادی سێکسی و شووکردن یان شوونەکردن دەستبەر بکەن."

لەم دێڕانەی سەرەوەدا کۆمەڵێک راستی گەورە هەن کە پێویستیان بە روونکردنەوەی زیاترە بە تایبەت لەو شوێنەدا کە هێڵی بەژێردا کێشراوە لەلایەن منەوە. هێنانەوەی ئەم بەشەی نامەی وەزیری ناوخۆی هەرێمی کوردستان بۆ داوەری دادگای بەرایی هەولێر, بە جیا لە هەر گاڵتەجارییەکی دیموکراسی لە پەیوەند بە داخستنی حیزبێکی سیاسییەوە, دەرخەری هەڵویستێکی راستەقینەی ناسیونالیزمە لە پەیوەند بە مەسەلەکانی ئازادی ژنانەوە. ئێمە لە زۆر رووداوی سیاسی تری کوردوستاندا شایەنی چەندبارەبوونەوەی ئەم هەڵوێستەی ناسیۆنالیزم بووین بە تایبەت لە پەیوەند

بە کێشەکانی نێوان ڕێکخراوی سەربەخۆی ئافرەتان و حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق و دەسەڵاتدا.

ئەوەی کە جێگای سەرنجە دەستەواژەی "هێرشکردنە سەر داب و نەریتی کۆمەڵایەتی ئێمەیە". ئەگەر وشەی نەریتی ئایینیشی لێ دەربهێنین , کە من ئامانجدارانە نایئووسمەوە و زیاتر لەم نامەیەدا بۆ ڕاکێشانی دەستی کۆنەپەرستی ئایینی کۆمەڵگای کوردستانە بۆ چوونە پشتی ئەم بانگەوازە لەلایەن ئەوانەوە, ئەوا یەک تۆزقاڵیش لە ناوەڕۆکی ئەم خیتابە ناسیۆنالیستییە کەم ناکاتەوە. هێرش کردنە سەر داب و نەریتی کۆمەڵایەتی هیچ شتێك

ژەنگ:
بەرهەمی سەردار عبدالله

نییە جگە لە پەیامێك کە هەمیشە دەبێت لەبەرانبەر مافە سەرەتاییەکانی ژنادا بەرزبکرێتەوە. ئەگەر ئەم وشانە کەمێك ووردتر بکەینەوە ئەوا بەمجۆرەی لێدێت. دەستگرتن بە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردستانەوە یەکێك لە پێشمەرجەکان و شەرتە گرنگەکانی ماف ئافرەتانە. ئەم وشانەش لە دوا ئەنجامی خۆیدا هیچ شتێك نییە جگە لەدرێژەپێدانی ئەو سیستەمی کۆنترۆڵەی دەسەڵاتی باوکسالاری بەسەر جەستەی ژنانەوە بۆ هێشتنەوەی لە ناو چوارچێوەکانی کولتورێکدا کە دەسەڵاتی باوکسالار دایناوە. لە دوا ماناکانی خۆیشیدا جگە لە کۆنترۆڵکردنی سێکسوالیتێتی ژنان هیچ مانایەکی تر نادات بە دەستەوە. بەڵام ئێمە لەبەردەم خیتابێکی ئایینیدا نین وەك هێندەی هێزێکی ناسیونالیستی ئەم وتانەی درکاندووە. بۆچی دەسەڵاتێکی ناسیۆنالیستی سوورە لەسەر هێشتنەوەی ئەم خیتابەدا؟ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە باشترە سەرنجێك لە سیستەمی باوکساری ناو ناسیۆنالیزم بدەین تاکو لایەنە شاراوەکانی "دەستگرتن بە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردییەوە" زیاتر خۆیمان نیشان بدات.

کەم دەسەڵاتی باوکسالاری هەیە هێندەی ناسیۆنالیزم لەسەر دووبارە دابەشکردنەوەی ڕۆڵەکانی نێوان نێر و مێ بە ڕاشکاوانە پەیامی خۆی درکاندبێت. بەڵام کەمیش دەسەڵاتی باوکساری هەیە هێندەی ناسیۆنالیزم سەرکەوتوو بوو بێت لە شاردنەوەی ئەم پەیامەی سیستەمی باوکسالاریی

خۆیدا. بۆ ئەوەی ئەم خاڵە هاوبەشە ڕۆشنبکرێتەوە“ ڕاگەیاندنی ڕاشکاوانەی پەیامی خۆ و هاوکاتیش شاردنەوەی, چەمکی نەتەوە و خودی نیشتیمانیش دەتوانێ کۆمەك کەر بێت. لە تەواوی زمانەکانی دنیادا هەردوو چەمکی نەتەوە و نیشتیمان خاوەنی ڕەگەزێکی فێمینین, واتا مێینەن. کاتێك ناسیۆنالیزم چ نیشتیمان و نەتەوەش بە مێ دەکات, بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ تەواوی بەهاکانی سێکسوالیتێتی مێینە لە نیشتیمان و نەتەوەدا بەرجەستەدەکاتەوە. هەر لەسەر ئەم سێکسوالیتێتی نیشتیمان و نەتەوەیشەوە دووبارە بەرپرسیارێتی نێریتی و مێیتی ڕۆڵەکانی نەتەوە, چ پیاوان و چ ژنان دووبارە بەرهەمدەهێنرێتەوە. پیاوانی نەتەوە ئەو شێرە کون لەجەرگدا نەبووەن کە بۆ پاراستن و گیان فیداکاری بۆ ئەم دایکە, نیشتیمان, دەبێ هەموو کاتێك لە ئامادەباشدابن لەبەرانبەر پەلاماری سەربازانی نەتەوەی دیدا. ژنانیش ئەو سەربازانەی پشتی جەبهەن کە بۆ دووبارە بەرهەمهێنانەوەی نەتەوە چ لە باری کولتوری و چ لەباری بایۆلۆجییەوە دەبێ ئەرکە نیشتیمانییەکانی خۆیان جێبەجێ بکەن. سەربەرزترین ژن لەم جیهانەی ناسیۆنالیزمدا ئەو کەسەیە کە جەنگاوەرانی دلێر و قارەمان پێشکەش بە شەڕەکانی نەتەوە دەکات. بۆیە کردەوەیەکی سەیر نییە کە لەبەرانبەر کوشتنی سەدان هەزار سەربازی عێراقیدا لەبەرەکانی جەنگدا, هێرشی "حملە الانجاب" دەبێتە ئەو ئەرکە نیشتیمانییەی دایکانی عێراق بۆ هاوبەشیکردنیان لەم جەنگەدا. بەڵام هەموو منداڵێك بۆ شەڕەکانی نەتەوە پێویست نین ئەگەر سەربازانێکی ئایندەی گیان لەسەر دەستی نیشتیمان نەبن. بۆیەش پارەی ئەو ژنەی کە کوڕی دەبێ دووبەرابەری پارەی ئەو منالەی تر دەبێ کە کچە. " بۆ هەموو سەربازێکی صربی کە لەبەرەکانی جەنگدا دەکوژرێت, وا پێویست دەکات کە دایکانی صربی سەد سەربازی تر

بەرهەمبهێننەوە." بانگەوازی سەر لەشکری صربەکانی بۆسنیّ لە هەر شوێنێکی دنیادا جەنگەکانی ناسیونالیزمی لیّ بووبێت, دەنگدانەوەی خۆی هەیە. بەڵام هەموو دایکێکی نەتەوە ناتوانێت سەربازی جەنگاوەر پێشکەش بە نیشتیمان بکات, بەڵکو تەنها:" ئەو دایکانەی کە پاکن و داوێن پاکن". ئەم ڕستەی دوواییان بانگەوازە بەناوبانگەکەی هێتلەرە رە بۆ کچانی ئەڵمانی. بەکەمێك ووردبوونەوە لەم وشانە بۆمان ڕۆشندەبێتەوە کە ژنانی "داوێن پیس" ناتوانن سەربازانی جەنگاوەر پێشکەش بە نەتەوە بکەن. ئاخر ئەوان هەموو نرخەکانی شەرەفیان لەدەستداوە و "زۆڵیان" پێشکەش بە نەتەوە کردووە. سەیر نییە کە لە زمانی کوردیدا ئێمە ڕۆژانە ڕووبەڕووی ئەم دەستەواژانە نەبینەوە کە :جاشەکان زۆڵە کوردن. ئەوان ئەو کەسانەن کە دایکی خۆیان(نیشتیمانی خۆیان) بە داگیرکەران فرۆشتووە. هەر بۆیە سەیریش نییە لە ناو ڕیزەکانی هێزی پێشمەرگەدا کەسێك بدۆزیتەوە کە زۆڵ بێت. هێزی پێشمەرگەی ناسیونالیزم جێگای هەموو ئەو کەسانەیان تیادەبێتەوە کە "هەتیو بازن" و لەپاڵ ئەم شوناسانەشیاندا هێندەی تر شوناسی قارەمانێتی بوونییان دەچێتە سەر. بەڵام بۆ زۆڵێك یان هەر پیاوێکی تر, کە ڕەنگە بە منالّی لاقەی کرابێت هەر لەلایەن ئەو جەنگاوەرانەوەی کە هەتیوباز بوون و دەکریّ "ئازاترین" جەنگاوەری شەڕ بێت, ناکریّ و ناشتوانیّ شەرەفی بەرئەندام بوونیش بەدەست بێنێت.

بەڵام بانگەوازی داوێن پاك بوونی ژنەکانی نەتەوە هیچ شتێکی تر نییە جگە لە پەیامی ئەم سیستەمە باوکسالارییەی ناو ناسیۆنالیزم بۆ دووبارە کۆنترۆڵکردنەوەی سێکسوالیتێتی ژن. پرۆژەی سەرپەڕاندنی ژنانی لەشفرۆشی قوربانییەکانی گەمارۆی ئابووری لەسەر عێراق لە دووساڵی رابردوودا لە شارەکانی بەغدا و بەسرەدا, هیچ شتێکی تر نییە جگە لە وەفاداربوونی ناسیۆنالیزم بە پەیامی "لتعش الماجدات العراقييات"ی ڕژێمی بەعسەوە. بەڵام بۆ ئەو ژنانەی کە نەیانتوانی ناونیشانی "الماجدات" ی نەتەوە بپارێزن و لەشی خۆیان فرۆشت, بەمە تواناییەکانی دایکایەتی خۆیان بۆ دووبارە بەرهەمهێنانەوەی کوڕە بەشەرەفەکانی نەتەوە لەدەستدا.

بەڵام ئەم ئەرکە نیشتیمانییە پیرۆزەی کە ناسیونالیزم بە ژنانی نەتەوەی دەسپێرێت, هاوکات دەبێتە تەوقێکی ئاسنین و لە گەردنی ژنانی نەتەوەی دی دەئاڵێنرێت. ئەم تەوقە ئاسنینەی ژن کە دەکرێتە ئەو ماکینەیەی کە دەبێت سەربازانی دیکە بۆ نەتەوە فەراهام بکات و ببێتە هەڵگری درێژەپێدانی پەیامی کولتوری نەتەوە, لە کاتی جەنگەکاندا بە ئاسانی دەردەکەوێت. پرۆژەی لاقەکردنی ژنانی نەتەوەی دوژمن ناکرێت وەك غەریزەیەکی دڕندانەی سەربازانی نەتەوەی ئەمبەر چاوی لێبکرێت, بەڵکو ئەتکردن و پیسکردنی هەموو بەها کولتوریەکانی نەتەوەی ترە. ئەم چەکە کوشندەیە ئەمڕۆ لە زۆر جێگای دنیادا گەورەترین تراژیدیای خولّقاندووە و قوربانییەکانی ئەو لە بۆسنیّ و لە ڕواندادا, بێبەشترین کەسەکانی دوای خامۆشبوونی تەقەی تفەنگەکانن.

ئەوەی لەم پرۆسەی لاقەکردنەدا خاڵی سەرەتایی و بگرە ناوەندی ئەم کردارە سێکسییەیە, ئەو وێنەیەیە کە ناسیۆنالیزم لە نیشتیمان و نەتەوەی دروستکردووە. بە فێمینی کردنەوەی نەتەوە و نیشتیمان لەلایەن ناسیۆنالیزمەوە, تەواوی بەهاکانی شەرەفی ئافرەت لە نیشتیمان و نەتەوەدا کۆدەکاتەوە. کاتێك سەربازێکی صربی لاقەی ژنێکی بۆسنەیی دەکات, ئەو دەیەوێت لە پێش هەموو شتێکەوە لاقەی نیشتیمانی سەربازانی بۆسنەیی بکات. ئەم پرۆسەی لاقەکردنە هێندە بە مانای پیسکردنی پیرۆزترین خاڵە گرنگەکانی سەربازانی ئەو بەرە, هێندە کردارێکی لەزەتبردن لە سێکی ژنان نییە. ئەو بەم کردارە نیشتیمانی سەربازانی بەرانبەر لاقەدەکات, ئەو نیشتیمانەی کەسەربازی ئەوبەر ئامادەیە گیان فیدایی بۆ بکات و ڕۆح لەسەر دەست بێت بۆی. چی لەوە گرانترە بۆ سەربازێکی ناسیۆنالیست کاتێك پێی بلّێی کە نیشتیمانت لەلایەن سەربازانی ئەو بەرەوە لاقەکراوە.

ئێستا لە ناوەڕۆکی ئەو بەیتە شیعریانە دەگەین کە دەڵی: نیشتیمانم ئافرەتێکی ڕووت و قووتە و دوژمنانیش دەست بۆ قیتکەی مەمکی دەبەن. ئێستا لە مەغزای ئەو ناونیشانانە دەگەین کە لەسەر سنگی ڕۆژنانەکانی ئەوروپادا هەڵکۆڵراوە و داگیرکردنی عێراق بۆ کوێت دەکاتە لاقەکردنی کوێت لە لایەن عێراقەوە. ئێستا لە مەغزای وتەکانی ڤرجینا وڵف دەگەین کە دەڵیّ:"وەك ژن من هیچ نیشتیمانێکم نییە. وەك ژن من هیچ نیشتیمانێکم ناوێت. وەك ژن

نیشتیمانی من هەموو سەر زەوییە."

کاتێك لە مەغزای پاك بوون و داوێن پاکبوونی ژنەکانی ناسیۆنالیزم گەیشتین, ئەو ژنانەی کە ئەگەر لە وتارێکی حەماسییانەی سەرکردەیەکی ناسیۆنالیستدا جێگای ستایشکردنێکیان پێ ڕەوا ببینرێت, ئەوا بە ئاسانی گوێت لە وشەی ژنانی بەشەرەفی کوردستان دەبێت. بەشەرەف بوونیش هیچ مانایەکی دیکە ناگەیێنێت جگە لەم بانگەوازەی ناسیۆنالیزم بۆ کۆنترۆڵکردنی سێکسوالیتێتی ئەوان. ڕەنگە هێنانەوەی نمونەیەکی سادە ڕەهەندە شاراوەکانی ئەم خیتابەی ناسیۆنالیزممان بۆ ڕۆشنتر بکاتەوە. شیعاری "یەکپارچەیی خاکی عێراق, ئێران یاخود تورکیا" بۆ هەمووان ئاشکرایە. ئەم شیعارە کە لەلایەن دەسەڵاتدارانی سەرکوتگەری خەڵکی کوردستانەوە بەرزکراوەتەوە, تەنها و تەنها یەك مەبەست لە پشتیەوەیەتی کە ئەویش جیابوونەوەی کوردستان و شکاندنی ئەفسانەیی یەکپارچەییە. بەڵام لە نێوان "یەك پارچەیی خاکی عێراق... " و "دەستگرتن بە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردییەوە" خاڵێکی بنەڕەتی هاوبەش هەیە. ئەویش پرۆسەی جیابوونەوەیەکە کە ئیمکانی ڕوودانی هەیە. لە باری یەکەمیاندا خواستی جیابوونەوەی کوردستانە لە دەوڵەتە سەرکوتگەرەکانی کوردستان. دووەمیشیان خواستی جیابوونەوە و ڕزگارکردنی جەستەی ژنانە لە دەسەڵاتی کۆنترۆڵی باوکسالارێك.

خاڵێکی گرنگ کە دەبێ شایەنی سەرنجدانێکی وردتر بێت, ئامادەیی چەمکی (دەستگرتن بە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردییەوە) لە دەرەوەی کوردستان و لە ئەورووپادایە کە سەد هێندەی تر بارگاوی دەبێت بە خیتابێکی ناسیۆنالیستییەوە لە کۆمەڵگای نوێدا. ئەمجارەیان ڕۆڵەکانی نەتەوە لەبەرانبەر تاقیکردنەوەیەکی گەورەتردان بۆ بەرزڕاگرتنی پەیامی بەشەرەفبوونی ژنەکانی نەتەوە. ئەوەی لەم دۆخە تایبەتییەدا دەبێ سەرنجێکی زیاتری بدرێتێ جەبرەکانی ژیانی پەنابەرێتی و خستنەدەرەوەی پەنابەرە لە کۆمەڵگای نوێدا. "لەدەرەوەیی" لەمرۆکەی ئەورووپادا تەنها بەو گەڕەکە پەنابەر نشینانە ناوترێت کە لە گێتۆکانی سەردەمی دەسەڵاتی نازیستەکانی ئەڵمانیا دەچێت و لەناو جەرگەی شارەکانی ئەورووپادا کۆمەڵگایەکی تری لەناو هەناوی کۆمەڵگادا دروستکردووە. بەڵکو چەمکی "لە دەرەوەیی" ئەم مانا جوگرافییایەی خۆی لەدەست دەدات و سەرتاپای ژیانی پەنابەر دەگرێتەوە. تۆ لەدەرەوەی کۆمەڵگادا نیت هەر لەبەر ئەوەی لە گەڕەکێکی پەنابەر نشینی دابڕاو لە کۆمەڵگادا دەژیت, بەڵکو تۆ لەدەرەوەیت چونکە پێناسەکانی کۆمەڵگای نوێ کە هەمیشە لەسەر دووبارە بەرهەمهێنانەوەی شوناسی "ئێمە" ی سویدی و ئەڵمانی و هولەندیە و تەواوی "ئەوانی دی" دەخاتە دەرەوەی سنوورەکانی کۆمەڵگای نوێوە. سەرڕەشبوون لەمرۆی لە ئەورووپادا مۆرێکە و بەناوچەوانی ملێۆنەها ئینسانەوە هەڵکۆڵراوە. ئەمە تەنها مۆری هەڵکۆڵراوی سەر ناوچەوانی ئەو کەسانە نییە

کە لە ڕۆژگارێکدا هاتوونەتە ئەم وڵاتەوە, بەڵکو هەموو ئەو ئەوانەش دەگرێتەوە کە لە دایکێك یان باوکێکی سەر ڕەشن و یاخود لەلایەن دایك و باوکێکی سویدی یان ئەڵمانییەوە هەڵگیراونەتەوە. بەرزڕاگرتنەوەی دیوارەکانی نێوان "ئێمە" ی کۆمەڵگای نوێ و "ئەوان" ی تری کەسەر بەم کۆمەڵگایە نین, پرسیاری شوناس دەکاتە یەکێك لە دەمودەسترین و ئامادەترین پرسیارەکانی پەنابەر. کەم نەبوون ئەوانەی کە لە وڵاتی یەکەمی خۆیاندا سەریان لەبەردەم خوای گەورە و تەبارەك وە تەعالادا دانەئەنواندوو ئەورووپا ڕیشی پێهێشتنەوە و کردنیە فەندەمینتالیست.

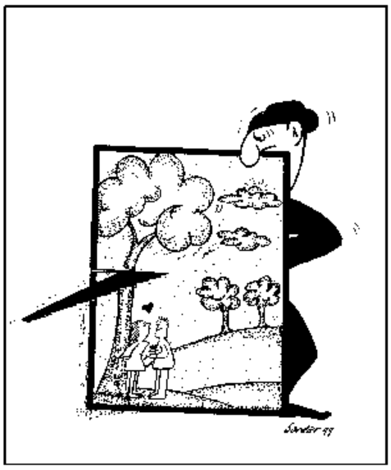

بەرهەمی: سەردار عبدالله

کەم نەبوون ئەوانەی ڕۆژێك ئاخێکیان بۆ کورد هەڵنەڕێشت و لە ئەورووپاشدا دەست بلندترین چۆپیکێشەکانی جەژنەکانی نەورۆزی هۆڵەکانی ئەوروپان. لەناو ئەم جەنگی شوناسانەدایە کە ئینسان باشتر لە جەژنگرتنی چوارشەممەسووری ئێرانییەکان تێدەگات کە بە شێوەی کەرنەڤاڵێکی گەورەی ئێرانی لەشەقامەکانی ئەورووپادا دەگیرێت. دیاردەیەك کە لە هەشتاکانی ئەورووپادا

بوونی نەبوو. بەڵام لەمڕۆدا بەبەرچاوی گەورە مێدیاکانی دنیاوە ڕێزی لێدەگیرێت. فەرهەنگێک کە خاڵی دەست بۆ بردنی پەیوەندی بە نزیکایەتی ئینسانەکانی کۆمەڵگای ئێرانییەوە نییە بۆ یادکردنەوەی ترادیسیۆنێکی خۆ، بەڵکو هۆکاری سەرەکییەکەی بڵندکردنەوەی شوناسێکی کولتورییە لەبەرانبەر کۆمەڵگایەکدا کە بەبێ شووناس لەقەڵەمیان دەدات. کەم نین ئەوانەی کە لەگەڵ دایك و کەس وکاری خۆیاندا دەکەوتنە شەڕ و جاجمیان بە فەرهەنگی لادێییانە لەقەڵەم دەدا و لە زبری ئەم پارچەچنراوە دەیان ناڵاند، کەچی لەمڕۆدا ماڵەکانی خۆیان کردۆتە ژووری فەرشفرۆشەکانی شارەکانی کوردستان. لەناو ئەم پرۆسەی داخستنە کۆمەڵایەتییەی پەنابەراندایە کە دەستبردنەوە بۆ کولتوری خۆ مانا پەیدادەکات. لەم هەلومەرجەدایە کە دەستگرتن بە کولتوری خۆییەوە دەبێتە پەیامی خێزانی کورد و تورك و زۆرێك لە گرووپە ئێتنییەکانی تری ئەمڕۆی ئەوروپا. ئەگەر دەستگرتن بە داب و نەریتی کۆمەڵایەتی کوردییەوە لە کوردستاندا پێویستی بە دووبارە وتنەوەوەیەکی هەمە ڕۆژە نەبێت بەوەی کە ئەلتەرنەتیڤی ئەم دەستپیوەنەگرتنە بە شێوەیەکی کۆمەڵایەتی لەدەرەوە ئامادەیی نییە، ئەوا لە ئەوروپادا دەبێت وەك ئالایەکی هەمیشە هەڵکراو لەبەرچاوی کچ و ژنانی پەنابەراندا بەرزراگیرێت. چونکە لەدەرەوەی ئەم کەش و هەوا کولتورییەدا شێوە ژیانێکی تر هەیە کە سێکسوالیتێتی ئافرەت ناکاتە موڵکی باوك و برا و ئەندامانی تری خێزان و ئیمکانی ئەم یاخیبوونەی ژنان بۆ بەدەستهێنانی ماف جەستەی خۆ گەورەتر دەبێت. لێرەوە ئیتر ناسیۆنالیزم بۆ هێشتنەوە و دەستگرتن بە داوێنی داب و نەریتی کولتورییەوە، وێنەی پاکێتی و سەربەرزی نەتەوە تێکەڵ بەم هاوکێشەیە دەکات. ئاخر ژنانی فارس کاتێك دەبنەوە بە خاوەنی جەستەی خۆ، شەرەفی نەتەوەیان پیسکردووە و لەسەر کچان و ژنانی کورد پێویستە هاوبەشی ئەم پرۆسەی پیسکردنی شەرەفی نەتەوە نەبن.

وێنەی کورد و نەفیکردنی تاوانی شەرەف

یەکێك لە بناغەیترین بەرژەوەندییەکانی بۆرجوازی لە دەستپێوەگرتن بە تیۆری ناسیۆنالیزمەوە، ئەو توانا سیحرییە گەورەیەی ناسیۆنالیزمە بۆ پەردەپۆشکردنی جیاوازی و بەرژەوەندییە جیاوازەکانی کۆمەڵگا. لەم دیدەدا دەموچاوی هەموو ئەندامەکانی نەتەوە لەیەکدەچن. بۆ ڕزگار بوونیش لە تەواوی مەینەتییەکانی کۆمەڵگا، نەتەوە و ڕزگاربوونی ئەو دەگۆڕدرێتەوە بە و گۆچانە سیحرییەی کە توانای چارەسەرکردنی هەموو دەردەکانی پێدەکرێت. ژنان ناتوانن خاوەنی مافێکی زیاتر بن ئەگەر نەتەوە ڕزگاری نەبووبێ. کرێکاران ناتوانن داوای کرێیەکی زیاتر بکەن ئەگەر دەوڵەتی نەتەوەیی نەبێت. لەم دەستگایەدا جەللاد و قوربانی لەسەر سفرەیەکی هاوبەش کۆدەبنەوە کە سفرەی نەتەوەیە.

بۆیەش لەبەرانبەر کوشتنی فاتمەدا کوڕەکانی نەتەوە بۆ ڕزگارکردنی وێنە بێگەردەکانی ئەو بەدەنگی بەرز هاواریان کرد کە تاوانی شەرەف لەناو کۆمەڵگای کوردیدا بوونی نییە. ئەوانەی پێیان وابوو خەباتێکی ناسیۆنالیستانەیان ئەنجامدا، نەك نەیانتوانی سەربازانێکی بەوەفای داکۆکیکەر لە وێنەکانی نەتەوە بن، بەڵکو ڕێك و ڕەوان بوون بەتەڵەی ئەو دیدەوە کە کوشتنی فاتمە لە شوێن پێی میللی باوکیدا دەبینێتەوە" ئەو خوێندنەوەیەی کە مێدیاکان بە شوێنیەوە بوون. ئاخر نەفیکردنی تاوانی شەرەف لە کۆمەڵگای کوردیدا لەو خاڵەوە دەستپێدەکات کە شوێن پێی ئیتنی تاوانبارە ، واتا لە کوردبوونی باوکی فاتیمەوە. لە کاتێکدا تاوانی شەرەف دیاردەیەکی کوردی نییە و جیهانبینییەکی گەورەی باوکسالارانەی لەپشتەوەیە کە ئەگەر هەمان دید بە هەمان چوارچێوەی فیکرییەوە لە ئەڵمانیاشدا دەربکەوێت، توانای دروستکردنی تاوانباری شەرەفی هەیە. بەڵام نەهیکردن لە بوونی چەمکی شەرەف بەو مانا باوکسالارییەی کە تاوانی شەرەف بەرهەمدەهێنێتەوە، نەك کۆمەك بە فاتمەکانی تری ئەوروپا ناکات، بەڵکو تفێکی گەورەش لە ڕووی ئەو بزووتنەوەیە دەکات کە خوازیارە "ڕەشەکوژی" ژنان لە کوردستاندا کۆتایی پێبهێنرێت کە ئەمڕۆ لە کوردستاندا و لە ڕێگەی قانوونەکانی دەسەڵاتەوە دەپارێزرێت.

بەڵام وێنەی کورد بۆ دەبێ هەمیش بەرزڕابگیرێت؟ ئایا ئەوانەی کە بڕیاردەری

جەنگی ناوخۆن و ئەوانەیشی قوربانی ئەو جەنگەن وەکو یەك وان؟ پەسەندکردنی چەمکی بەرزڕاگرتنی وێنەی کورد نەك کۆمەك بە میللەتێك ناکات کە ئاشقی ئازادییە, بەڵکو بە شێوازێکی تر دەبێتە هۆکارێك بۆ دوورخستنەوەی ئینسانی کورد لە خەونەکانیدا بە ئازادییەوە.

هەر ئەمڕۆکە بوونی هەزاران هەزار لە خەڵکی کورد لەدەرەوە هێزێکی گەورەی سیاسییە بۆ فشارهێنان بۆ سەر دەوڵەتە سەرکوتگەرەکانی کوردستان و دەستکۆتاکردنی ئەم دەسەڵاتانە بۆ هەر کردەوەیەکی سیاسی بۆ سەر ئەوان. بەڵام هاوکاتیش دەکرێ هەر ئەم هێزە بەرینەی دەرەوەی فاکتەرێکی گەورەی فشار بێت بۆ سەر دەسەڵاتداریتی خودی کورد کە لەماوەی ئەم چەند ساڵەی دواییدا هۆکاری سەرەکی بێحورمەتی کردن بە خەڵکی کوردستان بووە. ئەگەر دەسەڵاتداریتی ئەمڕۆی کورد بە هەموو شێوازێك لە شێواندنی وێنەی خۆی دەترسێت لەدەرەوە, هەر بەو هۆیەشەوە دەکرێ فشار هێنان بۆ سەر ئەم دەسەڵاتە بۆ ڕوونەدانەوەی شەڕی ناوخۆ هۆکارێکی کاریگەر بێت. دیفاعکردن لە تێزی پاك ڕاگرتنی وێنەی کورد لەدەرەوە, یەکەمین زەبری کوشندەیە لەو ڕێکخراوانەی کە بە تەنگ پارێزگاری کردن لە مافەکانی ئینسانەوەن لەکوردستاندا. کاتێك تێکنەچوونی وێنەی کورد بوو بە چاوپۆشیکردن لەو جومگە کوژەرانەی کە لە کولتووری کوردیدا ئامادەیی هەیە, بووە هۆی بەرهەمهێنانەوەی پانتاییەکی گەورەیی بێدەنگی لەبەرانبەر بە دەستدرێژییەکانی دەسەڵاتداریتی کورد خۆیدا بۆ بەرتەسککردنەوەی ئازادییە سیاسییەکان, ماف ئافرەتان, ئازادی ڕادەربڕین, ئیتر "تێکنەچوونی وێنەی کورد" لەوە دەکەوێت فاکتەرێکی ڕادیکاڵ بێت. بەڵکو دەبێتە فاکتەرێکی کۆنسەرڤەتیف و ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت لە فراوانکردنەوەی سیستەمی سەرکوتدا.

دووا وتە

نێوانی ژووری زیندانی ئەو کەسەی کە بڕیاری ئیعدامکردنی بەسەردا دراوە و ژووری جێبەجێکردنی ئەم پرۆسەی ئیعدامکردنە تەنها بیست مەترێکە. ئەگەر زیندانەکانی تەکساسی ئەمریکی شوێنی ئەم نمایشی مەرگە بێت. ئەو کەسەی بڕیارە ئیعدام بکرێت, دوو پۆلیس ئەملاولای دەگرن و پێکەوە بەرە و ژووری ئیعدامکردن ڕێدەکەون. پۆلیسێکیان بەدەنگی بەرز هاوار دەکات تا پۆلیسی ژووری ئیعدام ئامادەبێت. ئەو بە دەنگی بەرز دەڵێ:" پیاوە مردووەکە بەڕێوەیە" ئەم دەستەواژەیە لە هەرکاتێکدا ئیعدامکردن ڕوویدات, لەلایەن پۆلیسی زیندانەوە دەوترێتەوە. هەر ئەم نمایشەش یەکێك لە بەهێزترین دیمەنەکانی فیلمی "پیاوە مردووەکە بەڕێوەیە" ی "سوزان ساراندۆنە" کە خەڵاتی ئۆسکاری پێ وەرگرت و پرسیاری ئیعدامی بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ لە کۆنگرێسی ئەمریکدا بەرز ڕاگرت. بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجدانە لە پەیوەند بە باسی منەوە لەم وتارەدا, ئەو نزیکایەتییە گەورەیە لە نێوان قوربانی تاوانی شەرەف و زیندانییەکی بڕیاری مەرگ بەسەردا دراوی زیندانێکی ئەمریکادایە. "پیاوە مردووەکە بەڕێوەیە" ئاماژە بە زیندانییەك دەکات کە ساتە وەختێکە بڕیاری مەرگی بەسەردا دراوە. ڕۆژی ئیعدامکردنەکەیشی تەنها نمایشێکی زیندووی ئەم پرۆسەی کوشتنەیە. کەسی فەرمانی مەرگ بەسەردا دراو, لەو ڕۆژەوەی هەواڵی مەرگی بەسەردا دراوە مردووە. ئەو لە ڕۆژی ئیعدامکردنیدا, تەنها ئەو مردووەیە کە دەکەوێتە ڕێ بۆ ئەوەی دوا نمایشی ئەم مەرگە ی خۆی ڕاگەیێنێت . ئەگەر ئەم دەستەواژەیە هەڵبگێڕینەوە و قوربانی فەرمانی مەرگ بەسەردا دراوی ئەم نمایشە بکەینە ژنێك, ئەو کاتە دەبێتە:" ژنە مردووەکە بەڕێوەیە"

ئەو ڕۆژەی ژنێك بە تاوانی شەرەفەوە دەکوژرێت, تەنها دوا نمایشی ئەم پرۆسەی مەرگەیە. ئەو" ئەو مردووە زیندووەیە کە لە ڕۆژی چاوکردنەوەیەوە و ناسینی سنوورەکانی دەوروبەری خۆیەوە, لەگەڵ بڕیاری مەرگدا دەژی. "شەرەف ئێمە بە تۆیە. ئەگەر هەنگاوێکت لەوی دیکە درێژ تر بێت, لێتدەکەوێت. ئەگەر کەوتیش, خۆت دەزانیت چی چاوەڕوانت دەکات" ئەم وشانەی کوڕێکی پەنابەر لە دەرەوە دەنگدانەوەیەکی گەورەی لە کۆمەڵگای کوردیدا هەیە. ئەمە ئەو وشانەن کە هەموو کیژۆلەیەکی منداڵ لە تەمەنێکی کەمەوە دەیبیسێت. لەم تەمەنەدا قسە لەسەر کردەوەیەکی سێکسی نییە, هێندە نەبێ کە بە زمانی ئامۆژگارییەکی دایکانە بۆ کیژۆڵان هەڵدەڕێژرێت. کچەکەم بازی گەورە نەدەیت , نەکەی سواری پاسکیل بیت.

بروانە لاپەرەی 8

چەندرۆژێک لە تەمەنم

ئاســو بالابەرز
سالی ١٩٩٧

ڕۆژە ڕووناکەکان
بەخێر بێن،
ڕۆژە تاریکەکان
ملتان شکێ
پیاوە شەرواڵ پیسەکانی حوکم
لە سێدارەتان دەدەم
دەزگیرانە خوشەویستەکەم
ماچت دەکەم
ئای دایە گیان خۆشم دەوێیت
شەمەنەفەرێک دەمگوێزێتەوە بۆ گۆرستان
کەشتیەکیش بۆ ژیان
هەنگێک ئەیەوێت بمکوژێ
مێروولەیەک ئەیەوێت داگیرم کات
چۆلەکەیەک لە مردن دەربازم دەکات.

بە مێژووی ٢١-٣-٩٩١
گۆرانیت بۆ دەڵێم
جەژنت بۆ دەگێڕم
ماچت دەکەم و لە ئامێزت دەگرم
ئای کە تامەزرۆت بووم
چەند نەرم و شلە دەستەکانت
چەند جوانە کوڵمەکانت
زۆر بەختیارم و
ئارام نابمەوە.
با یەک بەرنەدەین تا مردن
. . . . . .
. . . . . .
لەم بەیداغە سپیە دەترسم
بەرزتکردۆتەوە،
لەم دەستانەی کردۆتەوە
لەم ئاشتبوونەوە لەناکاوەت
دەترسم

نەمکەیتە قوربانی مەرگێکی ئەبەدی،
کچێ ڕۆژانی ژووانت لە بیرچوو.
. . . . . .
خەونە سەوزەکانت بیرچوو
نەمکەیتە قوربانی
ساتیکی جیابوونەوە
ئەمرم بەرگەی ماڵئاوایی ناگرم
نەڕۆی بەرگەی تووڕەبوون ناگرم
سەنگەر نەگری بەرگەی شەڕ ناگرم
لە هەموو خەونێک دای
لە هەموو لەحزەیەک دای
لە وڵاتێکی بچکۆلە دای
وڵاتی ڕووح
وڵاتی شیعر
وڵاتی خۆشەویستی.

بە مێژووی ٢١-١١-٩٣
تا ئێستاش گۆرانیت بۆ دەڵێم
بەڵام دەنگم کزبووە
بەستەکان لەتەواو بووندان

شەڕ کەوتە باخچەکەوە
گوڵەکان بوونە دوژمن
ئەمەویت خۆم بشارمەوە
لە مردن دەترسم
با بۆ جەژنە گەورەکە بمێنین
ئەم دانیشتنە مرد
ئەم مێزە رۆشنایی لە سەر نەما.
زویر بوون
ماچەکانت شیرینتر دەکات
کۆچکردن خوشەویستترت دەکات
ئای روژە تاریکەکان
دەتان سووتێنم.
رۆژە رووناکەکان
داتان دەگیرسێنم.

بە مێژووی **٥-٥-٩٩٤**
لە گۆرانی وتن کەوتووم
دەنگم نووساوە
وشەیەک چیە لە بیرم نەماوە
بەڵام بە دڵ هەر خۆشم دەوێیت
نازانم چون گورانیت بو بلیم
ئەی تۆ هیچت لە بیرماوە
بەستەیەک بڵێ
لەنجەیەک پیشان بدە
خەندەیەکم بۆ بکە دیاری
بە جارێ وشک بوویتەوە
باڵندەیەک ئەمباتەوە
ئێرە چەند وڵاتێکی خۆشە!
هەموویان یەکیان خۆش دەوێت
چەند پاک و جوانە باڵندە
ئێمە شمشێر داگیرمانی کردووە
بە شەڕ گۆشکراوین و
کۆیلەی ناکۆکین
نە شیعر دەزانین نە گۆرانی
ئەمانە مانایەک دەدەن بەژیان
کێ باسی خۆشەویستی دەکات!
قەدەغەیە!!
بەڵام من لەم وڵاتەیشدا
تۆم هەر خۆش دەوێت
چەند خەونمان پێکەوە بینی
ناتوانم لە بیر خۆمت بەرمەوە

شەڕەکە نزیک بووەوە
بە مێژووی **٩٥**، **٩٦** و **٩٧**
هاتە ناو ماڵەکەوە
کەوتە ئینجانەی گوڵەکانەوە
دایە ئاگات لە خۆت بێت
شەر هاتە ژووری نووستنەکەوە
حەمە وەرە!
پەری لاچۆ!
ئاها!! شەڕ لە سەر مێزی نانخواردنەکەیە!
کچێ دایە، بابە بانگکەوە
با برۆین
با برۆین بۆ شوێنێ
شەڕی لێ نەبێ
ئای دایە رقم لە شەڕە!

یادێکی پیرۆز

بژار

له کوردستان ماڵێک هەبوو، جێی سەرنج بوو!
له دوورەوه سەیرت دەکرد، ئاسۆیەک بوو
بچکۆلانه
له دوورەوه سەیرت دەکرد،
سیمایەکی تازەی دابوو بەو هەرێمی غەم و ژانه
ماڵێک هەبوو کۆنەپەرست لێی دەترسا و
ستەمدیدەش بۆ باڵندەی ئومێد
دەیکرد بە هێلانه
کۆنەپەرست،
دەیویست بیکات به مەڵبەندی زامی گەش و
ستەمدیدەش بۆ هەنگوینی
ناو "دوو بەرە"ی دڵی دەیویست بێ به شانه.
ماڵێک هەبوو،
دایک دەیوت: جێ ژووانه بۆ مناڵ و
نانی گەرم
شاعیر دەیوت:
جێ ژووانه بۆ دەفتەری بێ وشەم و
هەوری سەرم
هەتاو دەیوت:
جێ ژووانه بۆ گزنگ و پێکەنینی سادە و
نەرم
لەو ماڵەدا نێرگز دەیوت:
مناڵ هەمووی گلێنەی بێداری منه
ساماڵ دەیوت:
مناڵ هەمووی رووناکی شەوگاری منه
نوقوڵ دەیوت:
مناڵ هەمووی ئاوێنەی دیداری منه
بەهار دەیوت:
مناڵ هەمووی کازیوەی گوڵزاری منه.
لەو ماڵەدا مێژوو دەچوو،
دادەنیشت و سەیری رۆشنایی خۆی دەکرد
گەنم دەچوو،
دادەنیشت و سەیری دارایی خۆی دەکرد
چیا دەچوو،
دادەنیشت و سەیری بەرزایی خۆی دەکرد
هیوا دەچوو،
دادەنیشت و سەیری سەوزایی خۆی دەکرد.

***

زۆری نەبرد! ئەو کەسانەی به تاریکی گەورە
بوون
ئەو کەسانەی خۆشەویستی بەشەر پەی پێ
نەبردوون
ئەو کەسانەی پڕ کردنی باخەڵ هۆشی سڕ
کردوون
به قفڵێکی گەورەی زەمانی "شێخ"ەوه
هاتن دەرگاکەیان داخست
به ئەقڵێکی کۆنی زەمانی "شێخ"ەوه
هاتن شەوگارێکی قووڵیان
به سەر ئەو مۆمەدا راخست.

گەران بە شوێن مانگەشەودا

شاهو پیرخزرانیان

بڕێ جار لە خۆم ئەپرسم:
ئایا ئەتوانم وەک جاران بە بازاری
شاردا گەرێم؟
ئایا قورسی ئەو هەنگاوە قورسانەی من
کە باری چلسالەی خەمیان لەسەرشانە،
شەقامەکان ناپسێنن؟
تەنگەوەری کۆڵانەکان
ئاخۆ باری ئەو مەینەتەم گوزەر ئەدەن؟

زەمان سووک سووک
بە کۆڵانی رەگەکانما تێپەر ئەبێ
کوا کەوشەکەم؟
ئەو کۆڵانە باریکانە،
تەنگەوەری، نشێوی ژیانی منن
سەنگین سەنگین
بە ناخیانا دائەپەرم
شەقامەکان بیری منن
گوزەر گوزەر
یەک ئەبرن و
دەنک دەنک
مروارێدی یادەکانم لە یەک ئەدەن
وە هەورازیش. . .
ئاخ بۆ جووتێ باڵی هەڵۆ،
جارێ چاکلەم بەرەو هەوراز بکردایە.
ئەو هەورازانەی نهێنی گیانی منن
بە سەریانا دێم و دەچم
ئەو کێوانە، کۆسپی سینەی ناڵیمن
دەسترازەی رێ ئەبەسمە سەر بێشکەیان
(بەو دەستانەی دایکم لەژێر دار بەیێەکا
بۆمی چاندن)
دایکم وتی:
بەو دەستانەت
بێجگە لە کەژ،
رووەتی کەس نەرووکێنی!
ئای چەن سەختە بە کەژ و کۆی ژینا

هەڵچوون!
زەمان وەکو لێزمەی پاییز
سێڵاو سێڵاو
بە کۆڵانی رەگەکانما تێپەر ئەبێو
شەپۆل شەپۆل
ئاوماڵکی یادەکانم وەلا دەخا
جار جار ئەلیم،
ئاخۆ ژمارەی ئەو یادانە
لە ژمارەی ئەستێرەکان تێناپەرن؟
ئەستیرەکان، فرمیسکی یەخبەستووی منن
کە شەو دێت و
جامۆڵەی مانگ ئەگرێتە بەر وریشەیان،
جەستەی نیوە داتاشراوی
دڵدارەکم وەبیر دێنێ.
دڵدارەکەم،
نیو پەیکەری زەکریا بوو
ئای چەن ئاسان لە دار وەنی خەرافەدا،
شەقیان کرد و
چارشێوێکی رەشیان دووری بە قامەتیا!
دڵدارەکەم،
لەتێ مەمک و لەتێ گۆنا و
چاو و دەستێ.
وتم پیرۆ چۆن ئەتوانی،
لفە دوانەکانت گوچ کەی
ئابەو لەتە مەمکۆڵانەت؟
چۆن ئەتوانی،
پێم بلێ چۆن خۆشت ئەوێن پڕ بە دڵت؟
چۆن ئەتوانی پڕ بە نیوەی دڵت
ئەوین پەروەردە کەی؟
وەرزی خەفەت
سەنگین سەنگین
بە کۆڵانی رەگەکانما تێپەر ئەبێت.
دلدارەکەم مانگەشەوێکی تەرا بوو
کە بە ئیشارەی ئەنگوستێ
نیوی لە هەور خۆی داشارد و

نیوی تری کەوتە باوەش خوداکان و
دەستەمۆ بوو.
دڵدارەکەم نیوە ئینسانێکی تەواو،
ئینسانیکی تەواو، نیمە،
دلدارەکەم،
نیو پەیکەری باڵای خۆی بوو،
لە ئاوێنەی میحرابی سوجدەگاکانا.
وتم پیرۆ،
وەرە لە سەر تارای نەرمی شەپۆلەکان
روومەت بگرە و
جارێ سەیری باڵای خۆت کە!
لە ژێر چەتری دارگوێزێکدا،
هەسیلیکی پر ئاوم دی
مشتێ زیخ و دوو ماسی سوور
لە بنیا بوو،
مانگەشەوێکی حەوت شەوە
لە سەر حەریری شەپولی
سەمای ئەکرد.
وتم پیرۆ جوان بڕوانە!
نیو پەیکەری مانگی گۆنات
وا لێرەیە،
وا لێرەیە
ورد ورد سەیری باڵای خۆت کە!
ئەگەر مانگ بی
تۆ بەدرێکی چواردە شەوەی،
ئەگەر دار بی
تۆ چروپۆی گشت ئینسانی و
مەمکەکانت
لێوانرێژی مەرهەمی هەموو زامێکن.
دەستم گێڕا ئاوێنەی ئاو
لە بەرانبەر یارم بگرم،
دەستم چۆڕا و مانگ و ماسی
پریش پریش
لەسەر ئاوی هەسێڵ ورد بوون.
پیرۆیش خەونیکی پێکراو بوو
سلوک سلوک
بە شیوەڵی رەگەکانما تەرا ئەبوو،
ئەشکەوت ئەشکەوت
زامەکانی ئەگواستەوە.

دیسان هەور و دیسان ورد ورد
بە هەورازی ژینا هەڵچوو
دیسان چرنوک لە پێستی شەو هەڵپێکان و
دیسان پیرۆ لە تاریکی هەورا ون بوون.
ئەڵێی دیسان ئەم هەورانە
چۆڕ چۆڕ ئەرژێنە نێو خەونم،
تارێک تارێک
دام ئەپۆشن.

*

ئازیزەکان!
دوێنێ گوڵێکی سوورم دی
پەنجەکانی لە تەنافی لفقی باران هەڵپێکابوو،
بە کۆڵارەی هەورێکی رەش کایەی ئەکرد.
ـ ئەی گوڵی سوور!
ـ پارامەوە ـ
ـ تۆزێ بەنی کۆلارەکەت شل و تن کە!
من مانگەشەوی حەوت شەوەم لێ ونبووە،
من حەوتوێکە مانگەشەوم ون کردووە.
ـ تا رەهێڵەی بارانی غەم
لەسەر تا پێ داتنەشوری
ـ گوڵ پێی وتم ـ
ـ عاستی خۆزگەت بە سنووری
سووری ناگا.
ئای چەن سوورن ئەو زامانەی
دەروونی من
ئای چەن سوورن
ئای!
ـ ئەی زامداری وەک من جگەر
پڕ لە ساچمەی نامورادی،
ـ پرسیم لە کەو ـ
کە دار وەنیان داتلێشاند،
ئیتر مەرهەم لە کوێ دێنی
بۆ تیماری زامەکانت؟
ئیتر مەرهەم لە کوێ دێنی،
لە کوێ؟
لە کوێ؟

ناسیونالیزم و شاعیرەکانی

بەشی(2)

شیخ رەزا تالەبانی

نووسینی: سلیمان قاسمیانی

ناسیونالیزم وەکوو رەوتێکی کۆمەلایەتی، خولقێنەری نەتەوەیە. کەرەسەی ساغ کردنەوەی ئەم نەتەوەیە زۆر جار تێکەلاوێکە لە جوغرافیایەکی دیاریکراو، ئایین، زمان و فەرهەنگ. رەوتی ناسیونالیستی، میژووی کۆنی قەومێك دەكا بە میژووی خۆی و سیمبۆلەکان و ئەندامانی تیرە و تایفەی ئەو قەومە یا قەومانەش دەخاتە کاسەی لە بن نەهاتووی نەتەوەی تازە لە دایکبووی. ئەم درۆ میژووییە تایبەتمەندی هەموو رەوتێکی ناسیونالیستییە بە پانتای دنیا. ناسیونالیزمی ئێرانی "رودکی"، "حافز" و"خیام" دەکا بە شاعیری خۆی گەرچی ئەم شاعیرانە تەنانەت یەك دێڕیشان نە بە بالای ئێران و نە ئێرانچییەتیدا نووسیوە و نە دەشیان توانی بنووسن چون لە سەردەمی ژیانی ئەواندا شتێك بە ناوی نەتەوە نەبوو.

شیخ رەزا تالەبانی یەکیك لەو شاعیرانەیە کە ناسیونالیزمی کوردی بەرگی کوردایەتی کردووەتە بەر و وەك پیریکی تەریقەتی خۆی حیسابی لە سەر دەکا. مەبەست لەم نووسینە بەرچاوخستنی ناراست بوونی ئەم ئیدیدیعایە و ناساندنی شیخ رەزا تالەبانی وەکو خۆیەتی بە دوور لە غەوغا و هەراوهوریای نەتەوەپەرستی.

شیخ رەزا سالی 1838 لە ئاوایی "قرخ" لە نزیکی کەرکووك لە بنەمالەیەکی دەولەمەند، لە شێخەکانی تالەبان، لە دایك دەبێ. هەر لەو ناوچەیە فێری خویندەواری دەبێ و لە تەمەنی 25 سالیدا دەچێتە ئەستەمبوول و دوای دوو سال دەگەڕیتەوە بۆ کەرکووك. لە گەرانەوەیدا لە گەل شیخ عەلی برای لە سەر میرات تووشی ناخۆشی دەبێ و دەچیت بو لای مامە غەفووری لە کۆیە. پاش ماوەیەك لە گەل مامیشی تووشی کێشە دەبێ و دەگەڕێتەوە بۆ کەرکووك. دوای ئەوە، بۆ جاری دووهەم دەچیتەوە بۆ ئەستەمبوول و تا دەوروبەری سالی 1870 لەوێ دەمێنێتەوە. سالی 1900 بە یەکجاری کەرکووك بە جێ دێلێ و دەچێ بۆ بەغدا و تا کۆچی دوایی لە سالی 1910 لەوێ دەمێنێتەوە. شیخ رەزا لە بەغدا لە گۆرستانی شیخ عەبدولقادر گەیلانی نێژراوە.

شیخ رەزا تالەبانی بە زمانی کوردی، فارسی و تورکی شیعری هەیە و زیاترین شیعرەکانی بە زمانی فارسین و دواییش کوردی. لێرەدا تەنیا شیعرەکوردییەکان باسیان لێ دەکریت. لەم نووسینەدا لە دیوانە کوردییەکەی شیخ رەزا[1] و نووسینەکەی دوکتور شوکریە رەسول[2] کەلك وەرگیراون. شیخ رەزا بە شیوەی غەزەل، قصیدە، چوارینە و تاك شیعری نووسیوە. دیوانەکەی شیخ رەزا، ئامادەکراوی ناسر ئیبراهیمی، پێکهاتووە لە 3 قصیدە، 29 غزل (لە حەوت تا دوازدە بەیت)، 33 چوارینە و 101 شیعری تاك. بێجگە لەوانە 6 شیعری شەش بەیتی، 6 شیعری پێنج بەیتی، 3 شیعری چوار بەیتی و 13 شیعری سێ بەیتی و یەك پێنج خشتەکی. هەلبەتە ئەو شیعرانەش کە کەمتر لە حەوت بەیتن هەر لە کێش و هەوای غزل دا نووسراون بەلام بە پێی دەستووری شیعری فارسی، غزل کەمتر لە حەوت بەیت و زیاتر لە دوازدە نابێ.

ناوەڕۆکی شیعرەکانی شێخ ڕەزا

کەسی فەقیری بێچارە
هەر عەیبی هەبێ دیارە
دەولەمەندی خاوەن پارە
سەد عەیبی هەبێ مەستوورە
ئاگر ئەگەر لە مالی چێ
دەلێن ئاگر نیە نوورە[3]

بۆ ئەوەی ئاسانتر بتوانین شیعرەکانی دیوانەکە بە سەر بکەینەوە، شیعرەکان بە سێ بەش دابەش دەکەین. بەشی یەکەم غەزەلەکان. لەم بەشەدا 29 غەزەل، سێ قصیدە و باقی شیعرەکانیش کە لە غەزەل کورترن، واتە ئەو شیعرانەی لە سێ تا شەش بەیت پێکهاتوون، دادەنێین. بەشی دووهەم چوارینەکان کە 33 دانەن. بەشی سێهەم تاکەکان کە 101 دانەن.

شیعرەکەی سەرەوە یەکێک لە شیعرە بە ناوبانگەکانی شێخ ڕەزایە. لە دیوانەکەی شێخ ڕەزا دا بە دەگمەن شیعری کۆمەلایەتی لەم بابەتەوە بەرچاو دەکەوێ. لە سەرجەمی ئەو 61 شیعرە کە لە بەشی یەکەمدا هەیە تەنیا ئەم شیعرە دەبینینەوە کە مایەی قوولی کۆمەلایەتی هەبێ. باقی شیعرەکانی ئەم بەشە بریتین لە 6 شیعری خۆشەویستی و رومانسی، 2 شیعر کە بەسەرهاتی ژیانی خۆنی، 1 شیعر لە فەراقدا، 9 شیعر مەدح و ستایشی ئاغاوات و دەسەلاتداران، 4 شیعر مەدحی عەشیرەتەکان، 8 شیعریش بە ناوەرۆکی تیکەل. باقی شیعرەکانی ئەم بەشە هەجو و جنێون. لە شیعرە هەجوەکاندا 23 دانە جنێوفرۆشین و تەنیا 5 دانەی هەجوی بێ جنێوی ئاشکران.

سەرو و، نەی چین کە لە گەڵ قامەتی
تۆ بینە نەبەرد / شەکەری خواردووە نەی،
سەرو سەری داوە لە بەرد
گەر دەلیلی وەکوو نوقتەی دەهەنت
نەبووایە / منیش ئینکارم ئەکرد وەك
حوکەما جەوهەری فەرد
لێی دەپاڕێمەوە ئەی ڕۆحی ڕەوانم تو
خوا / چییە دەرمانی دلم، پێم دەڵێ لاچۆ،
دلە دەرد

شێخ ڕەزا لەم شیعرە و لە باقی شیعرە رومانسییەکانی تری دا، تواناى زمانەوانی و دەسەلاتی خۆی بە سەر وشەدا پیشان دەدەا. شیعری "لە فەراقی قادری وەستا خدر"[4] خەم و سۆزی شاعیر وەك لافاویك هەلدەرێژیتە سەر رۆحی خوینەر. شیعرەکەی لە سەر "سەرگوزشتەی خۆی و هەجوی مامە غەفوور"[5]، دلشکاوی و خەمی قوولی شاعیر لە بێوەفایی خزم و کەسەکانی پیشان دەدات و لە دل دەنیشێ.

بەلام شیخ رەزا نە بە بۆنەی شیعرە رومانسییەکانییەوە و نە بە هۆی توانایی لە خستنە رووی دەردە کومەلایەتییەکانەوە و نە لە بەر شیعری نەتەوایەتی ناسراوە. ناوبانگی شیخ رەزا بە شیعرە هەجوەکانی، یان لە راستیدا بە شیعرە جنێوەکانییەوە! هەروەك وترا لە 61 شیعری بەشی یەکەمی دیوانەکە 23 دانەی جنێوی زور توند و دزێوی جنسین کە لە راستیدا گەورەترین تاقمی شیعری ئەو بەشەن. لە سەرجەم 33 چوارینەی بەشی دووهەمدا 24 دانەیان جنێوی رووت، 4 دانە هەجوی بێ جنێو و تەنیا 5 دانە شیعری ئاساپین. لە 101 شیعری تاکی بەشی سێهەم 67 دانە جنێوی رووت، 17 دانە هەجوی بێ جنێوی جنسی و تەنیا 13 دانە شیعری ئاساپین.

شیعری هەجو، یان جنێو

لە نێو ئەدیبانی کورد و لە ریزی ناسیونالیسمی کوردی بە گشتیدا، لە شێخ رەزا وەکوو ئالاهەلگری شیعری هەجوی کوردی ناوی دەبردرێ. شوکریە رەسول لە نووسینەکەی خۆیدا شیخ رەزا وەکوو "شاعیری تەرزوبان و ماموستای یەکەمی شیعری هەجو"[6] ناو دەبا. هەروەها شیعرە هەجوەکانی شیخ رەزا دابەش دەکا بە دوو جۆر: "شیعری داشۆردن کە پێشتر لێی دواین و شیعری بێ ئابروو کە شیعری بێ پەردەی جنسییە. زۆرجاریش شیعری داشۆردنیشی لە شێوەی جنێودان و بێ ئابرووکردنی جنسیدا وتووە."[7]

شیعری هەجو میژوویەکی کۆنی هەیە. هەجو تەنیا جنێودانی رووت و ئاشکرا نیە و ئەو شێوە نووسینە کە ئەمرۆ "ساتیر"ی پێ دەگوترێ لە خۆیەوە دەگرێ کە زیاتر رووی لە گالتە کردن بە کار و کردەوە و رووداو و بیر وبۆچوونە نەك کەسەکە خۆی.

تایبەتمەندی هەجوی شیخ رەزا لە پلەی یەکەمدا بێ ئابرووکردن و جنێودانە بەو کەسەی کە دەکەویتە بەر پلاری تەعنەی. قوربانییەکانی بەر تیغی زمانی شیخ رەزا سووکایەتی کامڵ و تەواویان پێ دەکرێ و وەك پەرووی پیس فرێ دەدرێن.

تۆش لە من بووگی بە شاعیر ئەی

حەرامزادەی سنە / بۆچە شانێ ناخەفێنی
مەسرەفی چەس ئەو تنە[8]

شوکری لە داخی تۆ ئەمە ساڵێکە / کیرم نەخۆشە، حالی پەرێشان کەوتووە[9]

ڕەنگی کەر، دەنگی بەقەر، هەیئەتی سەگ، خووی چەقەڵ / چاوی کوێر، مەخزەنی کێر، مەقعەدی پڕ بادی هەیە[10]

تایبەتمەندی دووهەمی هەجوی شیخ ڕەزا هەروەك دەبینین بێحورمەتی پێکردنی جنسی‌یە. هەروەك پیشتر باسی کرا هەجوی بێ جنێوی جنسی شیخ ڕەزا زۆر کەمە و لە لە هەموو بەشی یەکەمی دیوانەکە پینج شیعر، لە بەشی دووهەم چوار شیعر و لە بەشی سیهەم دا واتە لە101 تاکە بەیتەکاندا تەنیا 17 دانەیان هەجوی بێ جنیوی جنسین! تایبەتمەندی سیهەم لەوەدایە کە شیخ ڕەزا بۆ داشۆردنی حەریفەکەی هەر بە بێحورمەتی کردن بە بەرامبەرەکەی ناوەستێ. ئەوە تەنیا کابرای قوربانی خۆی نیە کە دەکەوێتە بەر هێرش، بەلکوو هەرچی کەس و کار و منال و ژن و خوشکە بەشی خویان لە سفرەی شیعری شیخ ڕەزا بەر دەکەوێ.

پوورە شوکری بەسیە با نەتگێم و شەممەت لەق نەکەم / دایکە کیرخۆرت، هەوالەی سووری سەر ئەبلەق نەکەم

کۆنە حیزی شاری بەغدا، لێم حەرام بێ شاعیری / گەر کوزی خوشکت وەکوو ئەیوانی کەسرا شەق نەکەم[11]

پەدەری نێرە کەر و، مادەری وەك ماچە خەرە / کێ دەڵێ ئادەمە، کەربابە، وەکوو کەر دەزەرێ[12]

نەجابەت کەی لە تۆدایە لە دوو چاڵێ چەتیوت بەم / حەمەی "تولینە" بەم توولە لە تۆڵێنەی هەتیوت بەم[13]

شیخ ڕەزا دەزانێ کە لە فەرهەنگی زالی دەربەگیدا، گەورەترین بێ حورمەتی کردن بە کەسیك، بێ حورمەتی کردنی جنسی‌یە. بێ حورمەتی‌یەك کە ئەگەر کابرا دەستی بڕوا تەنیا بە کوشتنی ئیهانەکەر پاك دەبێتەوە! ژن هەر وەك لە شیعرەکانی شیخ دا دەبینین، بوونەوەریکی هیچ و پووچ و پلە نزم و سووکە، هەر بۆیەشە کە حەریفەکەی "شوکری" کە پیاوە بە "پوورە شوکری" ناو دەبا تا بە قەولی خۆی بە ناوی "ژن"بوون، سووکایەتی پێ بکا.

شیخ ڕەزا تاڵەبانی

بێجگە لەوەش هەر وەك باسی لێکرا دایك و خوشکی بێچارە و بێخەبەر لە دەرد و مەرگی شاعیر و "شوکری"، مەجبوورن بکەونە بەر گەڵی شیخ ڕەزا و سەرشۆری بۆ خۆیان و بۆ "شوکری" کور و برایان بسەلمێنن! لە شیعری ژێرەوە ئەم بە ژن چوواندنە جاریکیتر بە زەقی خۆی پیشانمان دەدا:

پێم مەڵێن ئەم دوو ژنەت بۆ چییە ئەی شیخ ڕەزا / "شوکری" بۆ تەسك و تروسکی و "جەمیل" بۆ زگ و زا[14]

"جەمیل"یش هەر وەك شوکری حەریفیکی پیاوی شاعیرە. هەر دووکیان دەکرێن بە ژنی شاعیر چون لە ژن نزمتر لە فەرهەنگی دەربەگیدا بوونی نیە. ژنەکانیش دانەیەکیان بۆ عیشقبازی و ئەوی‌تریان بو منداڵداری.

کیر کە هەستا نە لە بێگانە دەپرسێ نە لە خویش / گورزی خۆی هەر دەوەشێنێ چ لە پاش و چ لە پێش[15]

"کیر" گورزی هەمیشە ئامادە و دایم لە ناو دەست حەشاردراوی شیخ ڕەزایە کە بەو پەری بیرەحمی و وەحشیگەری‌یەوە بە هەرچی کون و قەڵشتی حەریف و کەس و کاریاندا دەکا. "گان" و ئەتك کردنی ڕەقیب بە بێ حورمەتی جنسی و تەجاوز پێکردن ناوەرۆکی داشوردنەکانی شیخ ڕەزایە. لێرەدا باس تەنیا لە سەر ئەتك کردنی جنسی نیە، بە زەوت کردنەکە کۆتایی نایە بەلکوو ئەتك کردنی گیان و لەشیشە بەجورێك کە ئاسەواری تا هەمیشە بە لەشیشەوە بمێنێتەوە سەیری ئەم چەند بەیتە بکەن:

یەهوودی بەچکەیێکم گرت و لێم برد و تیا خووسا / کە تێم نا چاوی نووسا، بانگی کرد یا حەزرەتی مووسا[16]

با نەکەم هەجوی حماری ڕەگی جەرگی ببڕم / هەر وەکوو جاوی نەشۆراو کوزی دایکی بدڕم[17]

ئاخ چە خۆشە بە چەقۆ گوێی لە بناخشت ببڕن/ ریشی قوت کەن بە مەقەس بیکەنە مەیموونە قوتە[18]

کۆنە حیزی شاری بەغدا، لێم حەرام بێ شاعیری / گەر کوزی خوشکت، وەکوو ئەیوانی کەسرا شەق نەکەم[19]

ئیتر هەر دایکە پیرە و هەڵدەنیشێ / بە کەللەی کێرەوە وەك ورچی سەردار

ئیتر هەر ناوگەڵی خووبانی بیکرە / لە خوێندا سوور دەبێ وەك بەرگی گوڵنار[20]

شیخ رەزا و بیری نەتەوایەتی

هەر شاعیریك تەنیا بە هۆی كوردبوون و بە كوردی نووسینی نابێتە شاعیری نەتەوایەتی و میللی. شاعیری نەتەوایەتی تەنیا ئەو شاعیرەیە كە بیری نەتەوایەتی هەبێ و لە دەربیجەی نەتەوایەتییەوە سەیری دونیا و رووداوەكانی بكا. یەكێك لە پێناسەكانی ناسیونالیسم و بیری نەتەوایەتی هەوڵ بۆ یەكگرتوویی و یەكپارچەكردنی خەلكی كوردزمانە و سەلماندن و داسەپاندنی ناسناوی نەتەوایەتییە لە بەینی تیرە و تایفە و عەشیرە و هۆزەكاندا.

شیخ رەزا ئەم بیرەی نەبووە و لە گەڵ ئەم رەوتە نایەتەوە. كەچی سەرەرای ئەوەش شیخ رەزا دەخرێتە ریزی شاعیرانی نەتەوایەتی لە لایەن ناسیونالیستەكانەوە. شوكریە رەسول سەرەرای شارەزایی بە سەر ئەم راستیەدا، هەوڵ دەدا بە شیوەی جۆراوجۆر پاكانە بۆ شیخ رەزا بكا و بیخاتە ریزی شاعیرانی نەتەوەپەرست[21] و شیعری "ستایشی ئەحمەد پاشای بابان" و "سلێمانی كە دارولمولكی بابان بوو" بە شاهید دهگرێ. شیعرەكانی شیخ رەزا خۆی لە هەموو شتێك باشتر بەرپەرچی ئەم ئیدیعایە دەدەنەوە.

عەشرەت ئازاش بێ كە ناموسی نەبێ بێ فایدەیە / عەشرەتی بێ غیرەت ئەمرۆ عەشرەتی داوودیە[22]

مەكەن باوەر بە قەولی دایكی خۆگێكانی كەركووكی / ئەگەر خەلتێ بكەن وابزانە گا قۆرانی، كەر كۆكی[23]

هەر مەتاعێ كە تەلەب كەی لە سولەیمانیدا / هەیە ئیللا كوزی بیكر و، كونی ناموستەعمەل[24]

ئەلغەرەز سۆزانی و زانی لە كۆیی چاترە / موختەسەر چاكە قسە، كوونی ببە، كۆیی مەبە ![25]

سوپەری ئەهلی سنە بو شەری بیگانە تنە / خۆ بە خۆ شەر دەكەن و ئەسلەحەیان هەر بە تنە

ئەهلی ئێمە كە چووە شاری سنە، حوكمە ئەگێ / بە دوو شاهی و قەرە پوولێ، ژنی كامیان مەزنە[26]

بەدە ئاب و هەوای قەلعەدزە / كە سەگیشی لە عومری خۆی وەرەزە

ملی ئەهلی لە بەر لەرێ و چرچی / وەكوو كیری پیری پشت لە كوزە[27]

شیعرەكانی سەرەوە بێ پەردە روونی دەكەنەوە كە شیخ رەزا نموونەی زەق و تیپیكی نیزامی دەرەبەگایەتی‌یە، نیزامێك كە بوون و نەبوونی ئەندامەكانی بە عەشیرەتەوە پەیوەستە. عەشیرە ئەو سیستەمە بوو كە ئینسان تێیدا لە دایك دەبوو و تێیدا دەمرد. هەر دەرەبەگەی حاكم و فەرمانرەوای عەشیرەكەی خۆی بوو و قانوون و رێ و رەسمی خۆی هەبوو. هاوزمان بوون و هاوئایین بوون هیچ نرخێكی نەبوو و ئەگەریش بەهایەكی پێ بدرابا تەنیا بە پێی مەسلەحەتی رۆژ بوو. هەر عەشیرەیەك لە راستیدا وەك مەملەكەتیك بوو و هەر ئیمپراتۆرێك مەجبوور بوو لە گەڵ یەكاویەكی ئەم عەشیرانە پەیوەندی بگرێ و بە زۆر بووبێ یان بە دل بەدەست هێنان، بیانكاتە هاوپەیمانی خۆی. ناسیونالیسم و بیری نەتەوایەتی رەوتێك بوو لە دژی ئەم بە هەزار بەش بوونەی دەسەلات لە نێوان عەشیرە و تایفە و عێلەكاندا و بو دروست كردن و ساغ كردنەوەی نەتەوە پێویستی بە سرینەوەی دژایەتی خێلەكی و بەرژەوەندی تەسكی درەبەگەكان و ئەمیرنشینە بچكۆلانەكانیان هەبوو. شاعیر و نووسەری رەوتی ناسیونالیستی، شاعیری میللی و نەتەوەیی ئەوانەن كە لەم روانگەوە سەیری دنیایان كردبێ. شیخ رەزا هەرچی لە دەمی دێتە دەر ئیهانەیە بە خەڵكی ئێرە و ئەوێ و عەقڵییەتی بە دەگمەن لە عەقلییەتی دەرەبەگایەتی بەرزتر دەبینێ.

شیخ رەزا تەنیا دوژمنی دانیشتوانی ئەم و ئەو شار نییە. بە هۆی بۆچوونی ئیسلامی و كۆنەپەرستانەوە هەر بەو شێوەیە زەممی خەلكانی‌تر دەكا و تەنیا بە هۆی ئایین یان رەسەنی جیاوازیانەوە دایاندەشۆرێ. تەنیا ئا لەم بەشەدایە كە شیخ رەزا و بیری نەتەوەیی یەك دەگرنەوە و ئینسان دەتوانێ لە یەك مەیداندا دان بە دیعایەی نەتەوەپەرستەكان بنێ لە سەر نەتەوەیی بوونی شیخ.

ئەسل و نەسەبت دۆمە لە من بووی بە هەجیجی / بێ مروەت و ئینساف و حەرامزادە و بیجی[28]

گەر سەر و ریشی پیاوانەیە باوەر مەكە پێی / باتنی جوولەكەیە، زاهیری زوههادی هەیە[29]

خەزوورەی "شیخ حەمید" ئاغای رەبات و كۆنە قەلتاغ شڕ / لە ئەسل و مەعدەنا ئەجدادی ئێوە دۆم و خەڕاتن[30]

یەهوودی بەچكەیێكم گرت و لێم برد و تیا خووسا / كە تێم نا چاوی نووسا، بانگی كرد یا حەزرەتی مووسا[31]

در جهان هر كە میشود بابی / مەترەقی كەر بە مەقعەدی بابی[32]

ئازادی جنسی یان زەوتکردن

شیخ رەزا لە لانی کەم لە یەك رووەوە لە ئەدەبیاتی کوردیدا سنووربەزینە ئەویش لە باسی جنسی و شەرحی پەیوندی جنسی دایە. دیارە پێشتر لەویش شاعیری وەکوو "خانی" باس لە رابیتەی جنسی و وەسفی شەوی زەماوەند دەکەن بەڵام شیوەی دەربرینی "خانی" شیوەیەکی ئەدەبی، پوخت و ئاراستە و جێی پەسندە و سنوورە دیاریکراوەکان ناشکێنێ. تەنانەت شیعرەکەی مەستوورەی "نالی"ش گەرچی بە مانایەك رچەشکێنە، بەڵام لە باری زمانەوە ناگاتە رووهەڵماڵراوی شیخ رەزاوە. شیخ رەزا پەردەی عار وەلاوە دەنێ و بێباکانە ئەوەی بە خەیاڵیدا رەد دەبێ دەیهێنێتە سەر کاغەز. لەم روانگەوە هیچ کام لە شاعیرە کلاسیکەکان یان شاعیرانی سەردەمی شیخ رەزا خۆی، تەنانەت زۆرێك لە شاعیرانی دوای خۆیشی، ناگەنە ئەو و ناتوانن خۆی لە گەل هەڵبسەنگێنن!

شیخ رەزا بە راشکاوی باسی هاوجنسگەرایی خۆی دەکا و لە چەند شیعردا بە وردی پلان و چونیەتی نزیکایەتی جنسییەکەیمان بۆ باس دەکا. ئەو هەم بە دوای نێرەوەیە و هەم مێ. ئایا شیخ رەزا زۆر لە سەردەمی خۆی پیشرەوتر نەبووە لە باری ئازادی پەیوەندی جنسیەوە؟ لە قسەو باسیکدا کە ماوەیەك لەمەوپیش لە گەل برادەرێك بووم ئیددیعای دەکرد کە "گەلی کورد لە ئەورووپیەکان پیشکەوتووتر بووە لە بارەی رابیتەی جنسی و مەسەلەی سیکسەوە". شاهیدی ئیددیعاکەشی گورانیەکانی حەسەن زیرەك و زور گورانی فولکلوریتر و شیعرەکانی شیخ رەزا بوو. حەسەن زیرەك بە قەولی ئەو برادەرە زۆر زووتر لە گورانیبێژەکانی "پاپ" و "راکنرۆل"ی رۆژئاوا لە "مەمك" و "ران" و "ماچ و مووچ" و بە گشتی مەیل و هەستی جنسی قسە دەکا و شیخ رەزا زۆر زووتر لەوان کیری لە سەر دەست دادەنێ!

ئەم ئیددیعایە هێندێ راستی تیدایە. گۆرانی کوردی و بە تایبەت گۆرانی

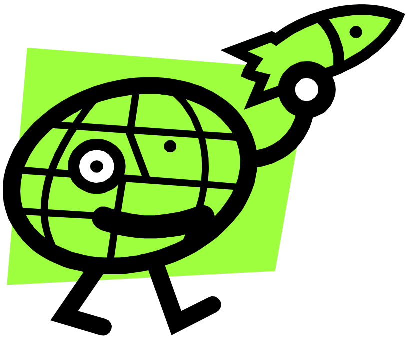

فۆلکلۆری کوردی لە "مەمك و ران و ماچ و مووچ"دا شتێکی وای لە بەشێکی زۆری گۆرانی ئەمرۆی رۆژئاوا کەم نەهێناوە. "سێکسیزم" بە هەمان ئەندازە دژی زاتی ئینسانە کە "وشکەمەلاکان" و ئینکارکەرەکانی نیازی رەوا و بەرحەقی جنسی و ئازادی دەربرینی ئەو مەیلە. موشکیلەکە لەوەدانیە کە گۆرانی کوردی باسی مەیلی جنسی و تابلۆی جنسی دەکا یان نا، یان شیخ رەزا باسی ئالەتی جنسی ژن و پیاو و عەمەلی جنسییەکە دەکا یان نا. نە شیخ رەزا لەم مەیدانەدا ئالاهەڵگری جیهانی بووە و نە فۆلکلۆری کوردیش رچەشکێن. باس لە مەیلی جنسی و پەیوەندی جنسی شتێکە کە بە پانایی جیهان بەرین بووە و دەگەرێتەوە سەر قوناغە جۆراوجۆرەکانی ژیانی کومەلگای ئینسانی. هیچ قەومێك و هیچ رەگەزێك ناتوانێ ئیددیعای ئەوە بکات کە رچەشکێنی شێوەیەك لە شێوەکانی پەیوەندی جنسی بووبێ. رابیتەی جنسی شتێکی سەرەتایی ئینسانیەو کۆمەلگا جۆراوجۆرەکان سەرەرای هەندێك جیاوازی بە گشتی تەجرووبەکانیان لە یەك نزیکە!

لە وەڵامی ئەو برادەرەدا دەبێ ئیشارە بەوەش بکرێ کە تەقریبەن سەرجەمی گۆرانی عاشقانەی کوردی و شیعری عاشقانەی کوردی، زمانی حاڵی "پیاو"ی کوردە! عەشقە بۆ پیاو، سۆز و ئاه و ناڵەی پیاوە، سووتانی پیاوە لە ئاگری بێرەحمی(!!) و دڵسەنگی ژن!! ئەم تەرازووە لانی کەم لەم بارەوە ئەمرۆ لە گۆرانی رۆژئاوادا هێندەی لای ئێمە لاسەنگ نیە و ژنیش وەکوو ژن دەنگی دەبیسرێ و لە عەشقی خۆی و مەیلی جنسی خۆی بۆ پیاو دەدوێ.

بەڵام لە سەر شیخ رەزا باسەکە لایەنێکی تری هەیە. موشکیلەی شیخ رەزا تێکۆشان بۆ ئازادی دەربرینی جنسی نەبووە تا بەم هۆیەوە لە لایەن نەوەی ئەمرۆوە میداڵیکی ئازادیخوازانەی پێشکەش بکرێت. سەرتاسەری شیعرەکانی شیخ رەزا بەڵگەن بۆ "ناموسی" بوون و "غیرەت"ی بوونی ئەو. ئەو دەقیقەن لە روانگەی کابرایەکی موسلمانی "متعصب"ەوە دایك و باوك و ژن و خوشکی خەلك لە شیعرەکانیدا دەگێ، چون دەزانێ و خۆیشی ئەوەی پێ گەورەترین ئەتك و بێ حورمەتی پێ کردنە. کەوابێ وەك رۆژ روون و ئاشکرایە کە شیخ رەزا ئەم ئازادی جنسیەیە، تەنیا بۆ خۆی قائیلە نەك بۆ "ژنان" و"کچانی"

خزم و کەس و کاری خۆیشی.

لایەنی زۆر گرینگتری مەسەلەکە خودی رابیتە جنسییەکەیە. هیچ کام لە شیعرەکانی "جنسی" شیخ رەزا، باسی

رابیتەی ئازاد و بەرابەری دوو لایەن بە یەکەوە نیە. شیخ رەزا یان باسی "گانی" خوشك و دایك و باوك و برای حەریفەکانی دەکا یان باسی زەوتکردنی بە ئاشکرا یان کرینی خەڵك بە پارە دەکا. لە شیعری "لە ستایشی ئەحمەد پاشای بابان"دا بە راشکاوی باسی ئەوە دەکا کە چۆن کورێکی بێچارە و هەژاری "بولغار" بە هیوای پارە پێدان لە گەڵ خۆی دەباتەوە ماڵ. شیخ رەزا بە فەخرەوە باس دەکا کە چۆن لە شەورا تا بەیانی سواری کوڕی بولغار دەبێ و لە دواییشدا بە دەستی بەتاڵ و بە چاوی گریانەوە رەوانەی دەکا!

لە تەواوی شیعرەکاندا، چ جنیو و داشوردنە ئاشکراکان و چ ئەو شیعرانەیتر کە باسی نزیکایەتی جنسی تیا دەکرێ، هەموو شتکە لە کیری شیخ رەزاوە دەست پیدەکا و بە کیری ئەویشەوە دەبڕێتەوە. ئەوە لە راستیدا لە فەرهەنگی دەرەبەگییەوە سەرچاوە دەگرێ. دەرەبەگەکان خوا و مالیکی ملك و ماڵ و حاڵی عەشیرەتەکە و دانیشتووەکانی ناوچەی ژێردەسەڵاتی خۆیان بوون. بە قەولی کوردی "بە نان و بە گان" لە سەر شانی خەڵك بوون. شیخ رەزا لەم فەرهەنگەدا گەورە و پەروەردە بووە و بووەتە قسەکەری هونەری و ئەدەبی ئەم چینە.

شیخ رەزا شاعیری "تەرزوبان" نیە، وەکوو شوکریە رەسول باسی دەکا. ئەوەی شیخ رەزا دەیڵێت و دەیکا تەنیا لە خانەی زۆرێژی و بێحورمەتی جنسی و ئەتك و ئیهانەدا جێگەی دەبیتەوە. ئەوەی کە لە شیعری شیخ رەزادا تەرە زمانی نیە بەڵکوو کیریەتی. ئەم ئیدیعایە نە ئیهانەیە و نە شاردنەوەی سیمای شیعری شاعیر، بەڵکوو راستییەکە تاڵە کە مەگەر بە ناسیونالیسمی ملهور و یان شاعیرێکی سەرلێشواو دەنا بە هیچ سیحربازێکیش چارەی ناکرێ!

"پیدۆفیلی"، بەچەبازی

هەتیوی لووس و بێ مووم لە عومری
خۆم گەڵێ گاوە[33]
پەهوودی بەچکەپێکم گرت و لێم برد
و تیا خووسا[34]
سەد ترت دا بە کوودەکی لە گوێم[35]
نەجابەت کەی لە تۆ دایە، لە دوو چاڵی
چەتیوت بەم / حەمەی "تولینە" بەم
تووڵە لە تۆڵینەی هەتیوت بەم[36]
هەتیوی خوبرۆ و مەحبووبی سادە /
کە دەستت کەوت سواری بەو پیادە[37]

شیخ رەزا لە باری مەیلی جنسییەوە کەسێکی "بیسێکسوئێل" بووە واتە هاوکات مەیلی بە نێر و مێ هەبووە. بە بروای من ئەوە لە خۆیدا نە ئیرادە و نە بۆ قسە لە سەرکردن دەبێ. ژیانی جنسی ئینسان، دەکەوێتە خانەی فەردییەوە و هیچ کەس بووی نیە دەخالەتی تێدا بکات. بەڵام مەسەلەی شیخ رەزا لەوە قووڵترە. ئەوەی شیخ رەزا دەیکا، لە سەری دەدوێ و تەبلیغی بوو دەکا نە ژیانێکی جنسی ئازاد و بەرابەر، لە نیوان دوو مروڤی بەرابەر دا، بەڵکوو پەیوەندییەکی نابەرابەر و زاڵمانەیە. شیخ رەزا "بکەرە" و لە روانگەی بکەر و "سوار"ەوە دەروانێتە ئەو مروڤانەی کە قەرارە لە خزمەتی دابن و بۆ ئەوە لە کونێکی زەریف و سەرجێییکەرێکی لەتیف واتر نین. شیخ رەزا خەڵك زەوت دەکا یان دەیانکرێ. بۆ ئەو هیچ پەرچێکی ئەخلاقی وجوودی نیە و قوربانییەکەی هەتا لاوتر و بە تەمەن کاڵتر بێت، لەززەتی ئەو زیاتر دەبێت.

شیخ رەزا بە ئاشکرا منالبازە، "پدۆفیل"ە، شتێك کە ئەمرۆ لە زۆربەی وڵاتانی دنیا جورمە و سزای قورسی هەیە. هەتیوبازی شیخ رەزا، تەجاوزی جنسی، روحی و گیانییە بەو مروڤە وردانەی کە زیاتر لە هەموو شتێك پێویستیان بە متمانە و خۆشەویستی و ڕێزلێگرتن لە لایەن گەورەساڵانەوە هەیە. منالبازی نە جێگەی شانازی بەڵکوو مایەی نەنگ و سەرشۆڕییە. دزیوبوونی ئەم کردەوە شتێکی تازە نیە و زۆر لەمێژە لە زوربەی کۆمەڵگاکاندا دژایەتی لە گەڵ کراوە.

بەڵام هەروەك هەموومان دەزانین دەسەڵاتداران دنیای خۆیان هەیە و شیخ رەزاش قسەکەری کولتوری چینی دەرەبەگ و فیودالی کومەڵە کە دینیشیان لە پشتە لانی کەم لە سەر منالانی کچ کە بە پێی شەرعی ئیسلام لە نۆ ساڵییەوە

مارەیيیان دەشێ، هەر وەکو خەدیجەی خیزانی پیغەمبەر.

پاکانە بۆ دواکەوتوویی و کۆنەپەرستی

شوکریە رەسول سەرەرای دان پیدانان بە جنیوفرۆشی و تەنانەت کۆنەپەرستی شیخ رەزا، بە چەند وشەی سیحراوی، لەناکاو هەرچی وتوویەتی لەبیرخۆی و خوینەر دەباتەوە و سەر لە بەر دەکەویتە پاکانە کردن بۆی. شوکریە رەسول دەلیّ:

"ئیمە نالێین شیخ رەزا پەیوەندی دەرەبەگی و دژی دەرەبەگی زانیوە و لە بەر بیری کۆنەپەرستی لایەنی دەرەبەگی گرتووە. بەلام ئەو کە لە کۆمەلەی درەبەگیدا پەروەردە بوو و پیّگەیشت و بە بیر و باوەرەکانی ئەو بیرە گۆش کرا و دژەکەشی نەناسی تا لایەنی بگریّ، بمانەویّ و نەمانەویّ ئەبیّ بە هەلگریکی بیری دەرەبەگی لە هەندیّ رووەوە، بە تایبەتی هەلویستی لە گالتە کردن بە تاقمیکدا لە بەر جیاوازی و تایبەتیّتی چینایەتی. ئەبینیت شیخ رەزا لەم جۆرە شیعرانەیدا کە شانازی بە خیّلەکەی خۆیەوە ئەکات تیایاندا، هەزار سال دەمانگیّریتەوە دواوەو هەموو پەیوەندیك بە گیانی نەتەوەپەرستییەوە ئەبریّ." [38]

بە پیّی ئەم بۆچوونە هەموو چینە چەوسینەرەکانی دنیا لە گشت میژوودا پاکانەیان بۆ دەکریّ. دەسەلاتداران نابیّ لۆمەیان لیّ بگیریّ، چون ئەم بیّچارانە خۆیان لەو چوارچیّوەدا گەورە بوون و ئالترناتیوێکیتریان بۆ ژیان نەدیوە لە ئاکامدا هەر ئەو ریّگەیان گرتووە کە دایك و باوکیان پیّیدا رۆیشتن و ناچاربوون وەکوو ئەوان ببنە دەسەلاتدار و دەرەبەگ! ئیّ، کەوابیّ یەخەی کیّ دەکریّ بگیریّ کاتیك کۆمەلگا جەهەننەمیّکە بۆ زوربەی کومەل واتە

رەنجدەران لە ژیر سایەی دەسەلاتی دەسەلاتداراندا؟ ناکا خەتایەکە هەر هی رەنجدەران خۆیان بیّت؟!

موشکیلەکە تەنیا لەوەدایە کە رەنجدەران تەنیا یەك ریگایان لە بەردایە ئەویش ئەوەی کە ئەو ژیانە قەبوول نەکەن! بەلام سەردانەنەواندن و قەبوول نەکردن مانای خۆ خستنە بەر تیغی جەللادەکانی دەسەلاتدارە، واتە مەرگ! ئایا هیچ ئەقلیّکی ئاسایی دەتوانیّ بە هەزار بلیّ، هەزاریی تۆ خەتای خۆتە چونکە ئامادە نیت گیان بدەی بۆ ئەوەی ژیان بە دەست بیّنیت و دەسەلاتدارانی بیّچارەش لە کۆت و بەندی دەسەلات رزگار بکەی کە لە مەجبووری و ناشارەزاییەوە بە سەریدا کەوتوون و نەیانتوانیوە خۆ لە ناز و نیعمەت و دارایییەکەی رزگار بکەن!!

ئەگەر خەلاتیّکی زانستی کۆمەلایەتی هەبووایە، هەلگری ئەم بۆچوونە بە یەقین بۆی هەبوو خۆی بخاتە ریزی کاندیداکانی ئەم خەلاتە. شوکریە رەسول و بیرەوانانی ئەمرۆی بورژوازی سەرەرای هەبوونی زانیاری زانستی کومەلایەتی لە دنیای هاوچەرخدا ناتوانن یان نایانهەویّ کۆمەلگا، چینایەتی ببینن. بەرژەوندی چینایەتی ئەو هەودا سوورەیە کە ئەمان و شیخ رەزا بە یەکەوە گریّ دەدا. شوکریە رەسول بەم لیکدانەوە ئینکاری ئەوە دەکا کە لە سەردەمی شیخ رەزادا ئیمکانی ژیان و بیرکردنەوەیەکی جیاواز لە دەرەبەگایەتی هەبوویّ. ئەم بۆچوونە نە تەنیا هیچ یارمەتی شیخ رەزا نادا بەلکوو تەنانەت بە بیّئاگا و بیّخەبەر لە دنیا و نەفامیشی دەچویّنیّ. شیخ رەزا بنیادەمیکی خویندەوار، گەریدە و شارەزا و وریا بووە و بە سەرەرای کوردی بە سەر سیّ زمانی فارسی و تورکی و عەرەبی شارەزایی تەواوی بووە و تەنانەت شیعری بەو زمانانە نووسیوە. شیخ رەزا لە ریزی "رووناکبیران" و توێژی کولتورپەروەری سەردەمی خۆی بووە. شیخ رەزا چاوی ساغ بوون و توانیویەتی بە چاوی خۆی هەژاری و بیّدەرەتانی وەرزیّر و سەپان و ژن و پیاوی ژیر دەسەلاتی درەبەگەکان ببینیّ، گویّی ساغ بوون و بە جوانی گویّی لە شین و گابۆر و نالەی مەرگی ژنانی هەژار و منالانی حورمەت لیّبراوی کارەکەرەکان بووە. شیخ رەزا ئەگەر نە سەبارەت بە جوولانەوەی هەژاران و فەلایان لە کوردستان، لانی کەم ئاگاداری جوولانەوەکانی دژی دەرەبەگی لە تورکیە و ئیران، وەکوو جوولانەوەی "حروفیە"، کە زۆر پیش لە سەردەمی ئەو لە ئارادابوون و بەو پەری وەحشیگەرییەوە لە لایەن ئیمپراتوری عوسمانی و دەسەلاتدارانی ئیرانی سەرکوت کران، بووە.

شیخ رەزا نە موشکیلەی بی ئاگایی بووە و نە بیّ ئالترناتیوی! ئەو

ئینسانیکی وریا و ئاگا به سەر بەرژەوەندی چینایەتی خۆی و چینەکەی خۆی بووە و لەو بارەشەوە شەرمی لە کەس نەکردووە و بە راشکاویەوە ئالای کولتوریی چینی فیودال و دەرەبەگی بەرزکردووەتەوە. لە راستیدا ئەوە شوکریە رەسول و ناسیونالیزمی کوردیە کە موشکیلەی هەیە و ناتوانێ شیخ رەزا بە تەواوی و بێ ژانەسەر بۆ خۆی ساغ بکاتەوە!

دواقسە

نەتەوە دەسکردی جووڵانەوەی ناسیونالیستییە و دیارە بۆ ساغکردنەوەی پیداویستی بە کەلەپوور و هەیە. کولتور و خولقینەرانی بەرهەمی کولتوری و هونەری لایەنێکی زۆر گرینگی ئەم بەشەن. شاعیرانی وەکوو "حاجی قادر کۆیی"، "پیرەمێرد" جێگەیەکی تایبەتیان هەیە لە مەیدانی ناسیونالیسمی کوردیدا. ئەمانە شاعیرانێکن کە خۆیان بیروباوەری نەتەوەییان هەیە و هەول دەدەن بو ریکخستنی هەموو کوردزمانەکان وەك کورد. بەڵام هەر وەك لە سەرەتای نووسینەکەدا باسی کرا ، جووڵانەوەی ناسیونالیستی میژوویەك دەکا بە میرژووی خۆی کە هیچ فرێکی بە ئەوەوە نیە و بە هیچ سرێشێك بۆی ناچەسپێنرێتە سەر یەك، مەگەر بە پێوانەی کۆنەپەرستی! شیخ رەزا شاعیری نەتەوەیی نیە نە بە هۆی نێونەتەوەیی بوونی، بەلکوو بەم هۆ سادەیە کە ئەو دەرەبەگیکی راشکاوی عەشیرەگەرە و هەرچی لە دەستی بێ و لە دەمی بێ دژ بە خێڵەکانیتر کۆتایی ناکا.

شیخ رەزا لە هیچ مەیدانێکدا شاعیریکی پێشرەو نیە بەلکو تا بلێی کۆنەپەرست و دواکەوتوو و خێڵەکیە. تاقە مەیدانیك کە شیخ رەزا تێیدا بە تەواوی لێهاتووە، شیعری سووکایەتی و ئیهانەکردنی جنسیی بێ نرخە. بە بروای من نابێ شیعرەکانی شیخ رەزا ناوی "شیعری هجو"یان لێ بنێردرێ چون "شیعری هجو" تەنیا جنێوی سووکی جنسیی و بێحورمەتی پێکردن بە گیان و رۆحی فەرد نیە. ئەوەی بە بارانی جنێو و حورمەت شکێنی بێ سنوور و کێری دایم لە سەردەست ئامادەی شیخ رەزا بزەی دێتە سەر لێو، هاوبیری شیخ رەزایە بەڵام سەد سال لە شیخ دواکەوتووترە! ئاخر بیچارە شیخ رەزا نزیکەی یەك سەدە لەمەوپێش کۆچی دوایی کرد و ناکرێ هەر بە هەمان چاو سەیری شاگردەکانی ئەمرۆی بکەین.

چەپلە لێدانی جووڵانەوەی ناسیونالیستی بۆ شیخ رەزا، بەر لەوەی شتیکمان سەبارەت بە شیخ رەزا بۆ روون بکاتەوە، گەندەڵ بووەن و کۆنەپەرستی ناسیونالیسمان دەخاتە بەر چاو. ناسیونالیسمی هاوچەرخ ئەوەندە کۆنەپەرستە کە بێ ئەوەی رەخنەیەکی ئەوتۆی لە جنێوفرۆشی، ئیهانە، بێ حورمەتی پیکردن و زەوتکردنی ژن و منالٚ هەبێ، شیخ رەزا لە باوەش دەگرێ و تف دەکاتە ناوچاوانی مروڤایەتی بە گشتی و زوربەی هەرە زۆری مروڤی کورد.

پەراوێزەکان:

[1]"دیوانی شیخ رەزا تالەبانی"، ئامادەکردنی ناسر ئیبراهیمی، ستوکهولم 1993

[2]"گەشتیك بە جیهانی شیخ رەزای تالەبانی و روخسار و ناوەرۆکی شیعرەکانیدا"، گوڤاری کۆری زانیاری عیراق، دەستەی کورد، بەرگی یازدەهەم 1984.

[3]"دیوانی شیخ رەزا" ل 35

[4] هەمان سەرچاوە، ل 8

[5] هەمان سەرچاوە، ل 12

[6]"گەشتیك بە جیهانی شیخ رەزای تالەبانی..." ل 87

[7]"گەشتیك بە جیهانی شیخ رەزای تالەبانی..." ل 106

[8]"دیوانی شیخ رەزا" ل 50

[9] هەمان سەرچاوە، ل 33

[10] هەمان سەرچاوە، ل 31

[11] هەمان سەرچاوە، ل 31

[12] هەمان سەرچاوە، ل 44

[13] هەمان سەرچاوە، ل 55

[14] هەمان سەرچاوە، ل 53

[15] هەمان سەرچاوە، ل 22

[16] هەمان سەرچاوە، ل 52

[17] هەمان سەرچاوە، ل 48

[18] هەمان سەرچاوە، ل 37

[19] هەمان سەرچاوە، ل 25

[20] هەمان سەرچاوە، ل 22

[21]"گەشتیك بە جیهانی شیخ رەزا..." بروانە لاپەرەکانی94 تا 96

[22] دبوانی شیخ رهزا، ل 58

[23] هەمان سەرچاوە، ل 59

[24] هەمان سەرچاوە، ل 55

[25] هەمان سەرچاوە، ل 52

[26] هەمان سەرچاوە، ل 39

[27] هەمان سەرچاوە، ل 49

[28] هەمان سەرچاوە، ل 12

[29] هەمان سەرچاوە، ل 32

[30] هەمان سەرچاوە، ل 48

[31] هەمان سەرچاوە، ل 52

[32] هەمان سەرچاوە، ل 61 . لەم شیعرەدا لە برگەی یەکەمدا بە فارسی دەڵێ: (هەرکەسێ لەم جیهانەدا بچێتە سەر دینی "بابییەکان")

[33] هەمان سەرچاوە، ل 58

[34] هەمان سەرچاوە، ل 52

[35] هەمان سەرچاوە، ل 6

[36] هەمان سەرچاوە، ل 55

[37] هەمان سەرچاوە، ل 59

[38]"گەشتیك بە جیهانی شیخ رەزا..." بروانە لاپەرەی 101

له
گەڵ
هونەرمەند:

میهران تورابی

ناو: میهران تورابی
ساڵ و شوێنی لە دایك بوون:
1961 مەراغە
خوێندن: دیپلۆم
شوێنی ژیان: یوتێبۆری
پیشانگا: ئوسلۆ، ستوکهولم، یوتێبۆری
ئیش: وێنەکێش، گرافیست

نوراني

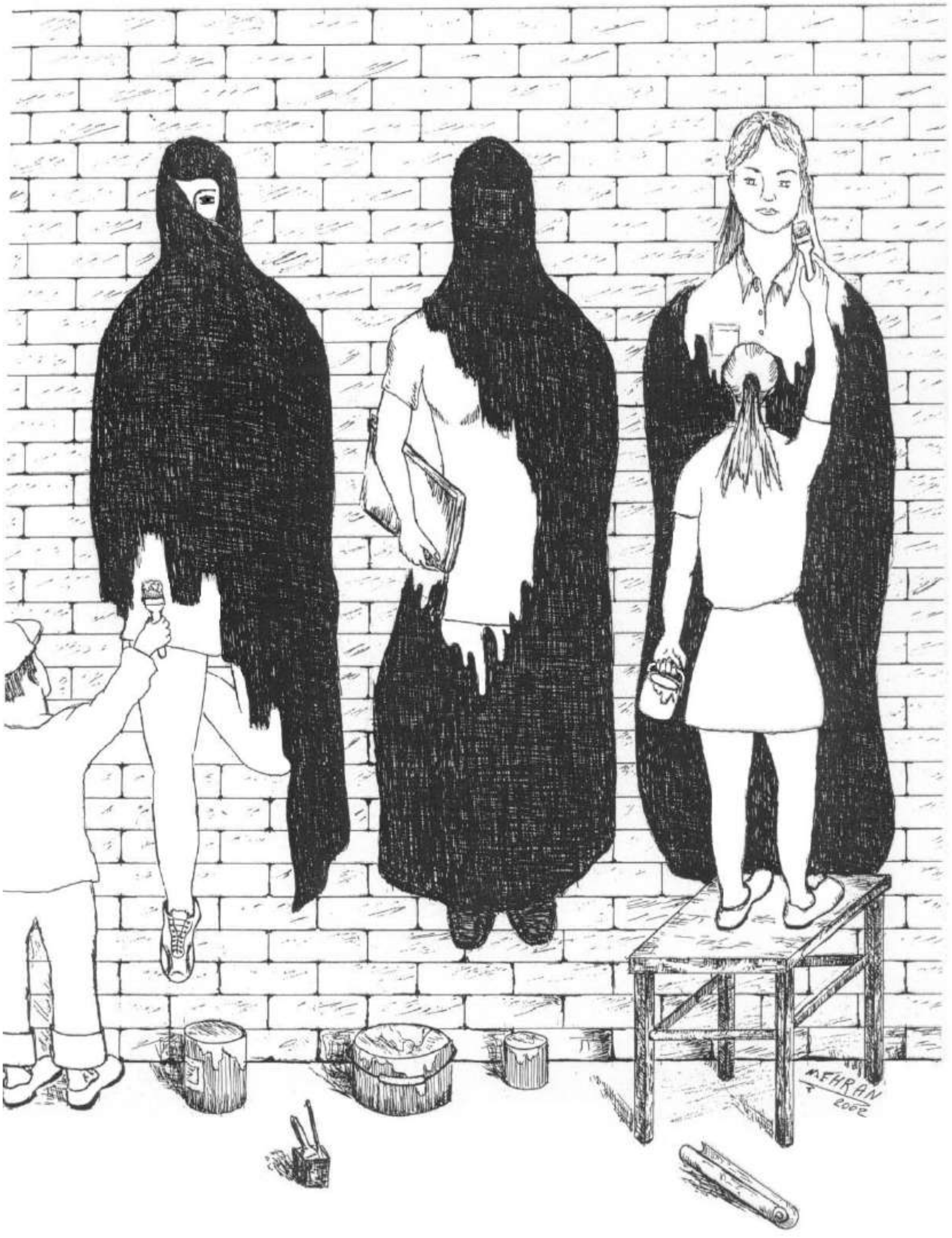
MEHRAN
2002

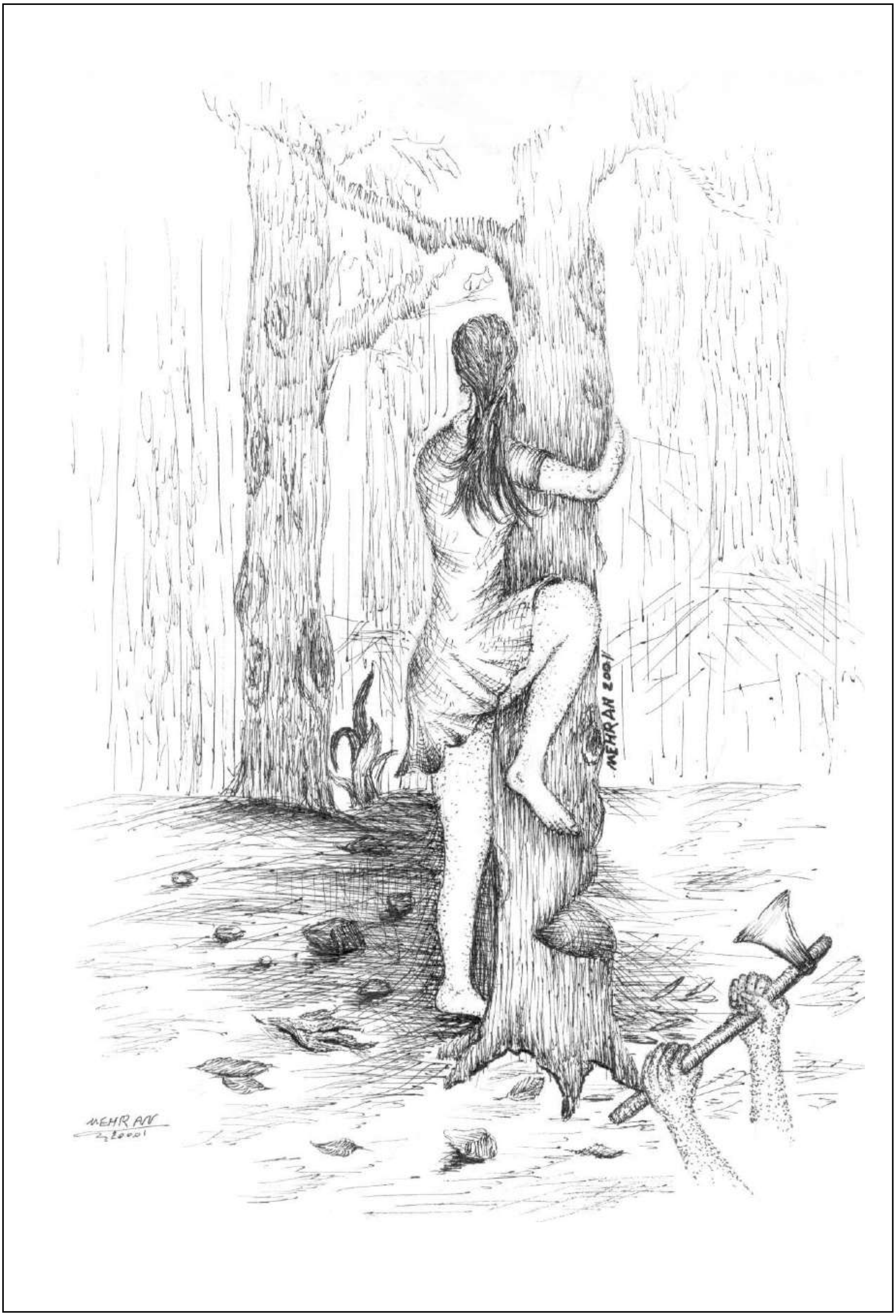

گوناح

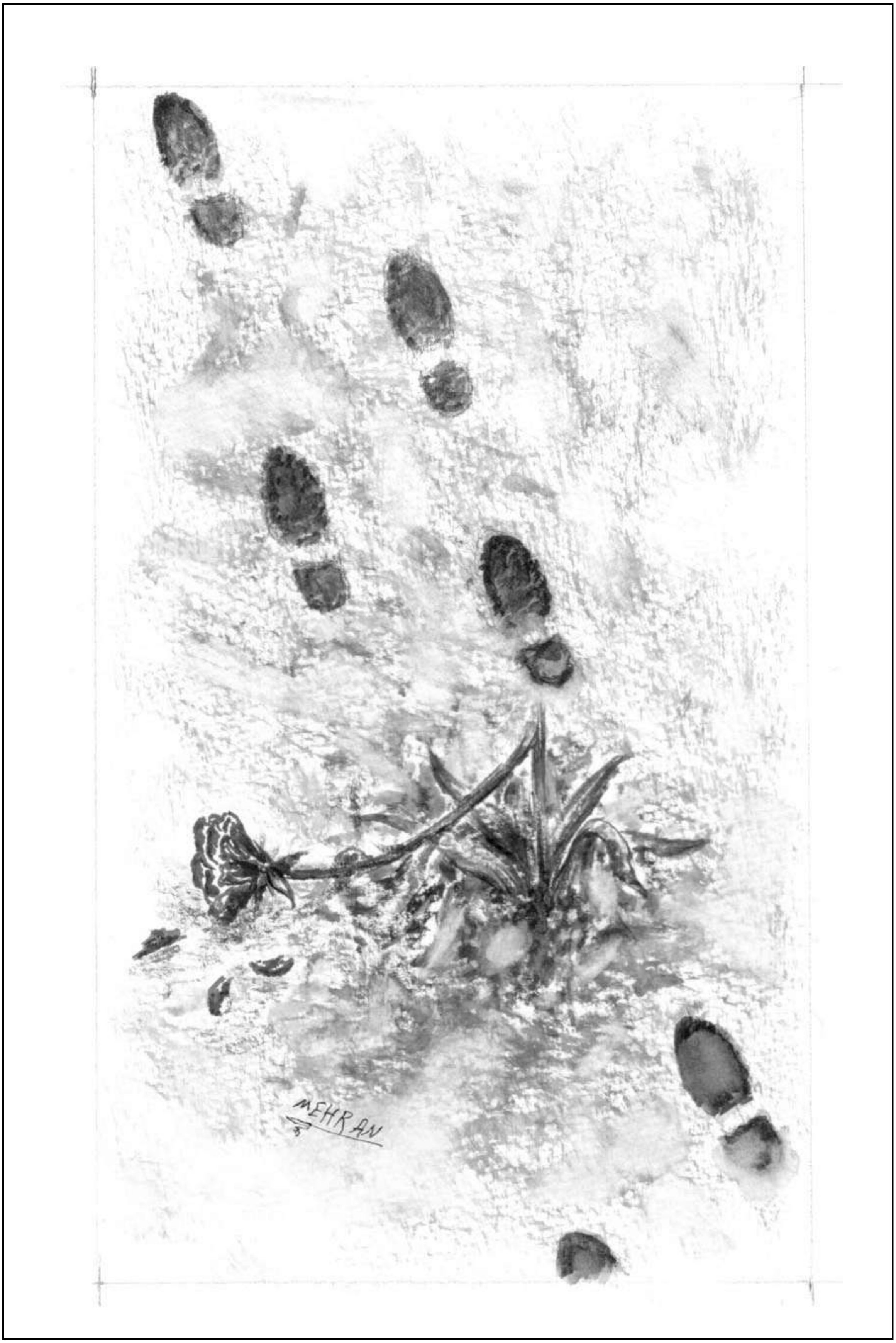

قەتلی ناموسی

شیعر و کۆمونیزم و ئەرکێکی چینایەتیمان

نووسینی: بژار

شیعریش وەک هەموو دەسکەوتە فکرییەکانیتری مرۆڤایەتی، لە رۆژی دروستبوونی کۆمەڵگای چینایەتییەوە دابەش بووە بە سەر چین و توێژەکاندا، هەریەکەش لەم چین و توێژانە هەوڵیان داوە لە دووتوێی ململانێی چینایەتیانەوە شاعیرانی سەر بە رێبازی خۆیان بێنە گۆڕێ و شیعرە رەسەنەکانیان بکەن بە مەشخەڵی چوونە پێشەوەی هەنگاوەکانیان. شیعریش لەم بوارەدا جگە لە دەسکەوتە کۆمەڵایەتیە مێژووییەکانی توانیویەتی ئاڵوگۆڕی بەسەر بابەتەکان و دەسکەوتە تەکنیکیەکانی خۆیشیدا بهێنێت.

شیعری شۆڕشگێڕانە لە هەموو سەردەمە جیاوازەکانی کۆمەڵگای بەشەریدا، لەگەڵ ئاڵوگۆڕە کۆمەڵایەتیەکان خۆی هەڵپێکاوە و بەشداریەکی سەرومریشی لە رەوتی چوونە پێشەوەی رووداوەکان بە قازانجی چەوساوەکان کردووە. شاعیرە پێشکەوتووخوازەکان هەر لە "هۆمیرۆس" و "یوریبدس"ی یونانیەوە تا دەگاتە مایکۆفسکی و نازم حیکمەت، نەیانتوانیوە لە ئاستی رەشەبای کارەساتەکاندا بێدەنگ بن، نەیانتوانیوە کەلەبچە بکەنە مەچەکی وشەکانیان. هەر بۆیە ئاگریان لە ناو شیعرا کردۆتەوە و گڕیان لە تاریکی بیرە داڕماوەکان بەرداوە.

مرۆڤی ستەمدیدە لە هەر شوێنێکدا بێ، حەزدەکات بۆنی ئەو شیعرانە بکات کە بەرگی گوڵیان لەبەرکردووە، حەزدەکات سەیری ئەو شیعرانە بکات کە سیمایان لە تریفە لێوانرێژکردووە، حەزدەکات تامی ئەو شیعرانە بکات کە هەنگوینیان لە وشەکانیانا هەڵگرتووە، حەزدەکات گوێ لەو شیعرانە بگرێت کە شەمەندەفەری کۆپلەکانیان لە غەمی خەڵک بارکردووە، و حەزیش دەکات ماچی ئەو شیعرانە بکات کە سامانی داهاتوویان لە پەلکەزێرینەی هیواکان پڕ کردووە.

شیعری شۆڕشگێڕانە توانیویەتی بە ناو دەروونی هەژارەکاندا بگەڕێ، ئاشنایەتی لەگەڵ هەستەکانیاندا پەیدا بکات، پێناسەی دڵەکانیشیان وەربگرێت، چونکە بووە بە دەستی جوتیار.. تۆوی خۆشەویستی چاندووە، بووە بە فڵچەی وێنەکێش تابلۆی سەرکەوتنی نەخشاندووە، بووە بە تەباشیری دەستی مامۆستا.. هاتنی شەبەقی رەخساندووە، بوویشە بە هەڵمەتی کرێکار و ترسی بەسەر بۆرژوازیدا باراندووە.

ئازادی شیعر لە کۆمەڵگادا هەردەم بەستراوە بووە بە بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتدارەوە. لە هەلومەرجێکی ئاوادا ئەگەر شیعر ویستبێتی خواستە ئینسانیەکان لە کۆڵانەکانیدا جێکەوتە بکات، ئەوا دەمودەست تەورەکانی بەرووا بەرزکراونەتەوە، پەردە بەسەر کێشە و ویژدانییەکەیدا دادراوەتەوە، تەنافەکەشی جارێکیتر بۆ شۆڕکراوەتەوە. شیعری شۆڕشگێڕانە هەمیشە شەڕەکانی هەمەلایە نەبووە، سەنگەرەکانی رەنگاو رەنگ بووە، رێیەکانی تاقەتپڕوکێن بووە، ئامانجەکانیشی درەوشاوە بووە.

شیعر دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە و بە حوکمی تێکەڵاوبوونیشی بە ژیانی رۆژانەی خەڵک و بەشدارکردنی لە بزوتنەوەوە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانیاندا گۆڕانێکی بەربڵاو و پەرەسەندنێکی بەرچاوی بەخۆیەوە گرتوە. شیعر وەک کولیەتێکی ئاڵۆز جگە لەوەی لە کۆمەڵێک عەناسیری بنچینەیی پێکهاتووە، کۆمەڵێک یاسای ناوەکی و دەرەکیش تەحەکوم ئەکەن بەسەریدا. واتە شیعر بە سەرنج و راوبۆچوونەکان لە روانگەی تاکە کەسەکانەوە پێوانە ناکرێ، بەڵکو تەنیا لە رێگای هەڵوەشاندنیەوە دەبێ بۆ تەواوی پێکهاتووەکانی و دۆزینەوەی رۆڵی هەمەگیری هەریەکەیان لە پرۆسەی مێژووییدا و دەرهێنانی پەیوەندییە توند و تۆڵە کۆمەڵایەتی‌یەکانی.

تێگەیشتنمان لە شیعر تاکو ئێستا زیاتر رواڵەتی بووەو زانستیانە دەرکمان بە پەیوەندیە قووڵەکانی ئەم دیاردەیە وەک یەکەیەکی ناکۆک (وحدە متناقزە) نەکردووە.

هەموومان ئاگاداری ئەوەین کە شیعری جۆراوجۆر تەمەنی جۆراوجۆر بەسەر دەبات، کەچی وەڵامەکانمان بۆ دۆزینەوەی ئەو نهێنیە، تەمومژاویە. چونکە توێژەرەوەکان، زاناکانی ئەم مەیدانە هێشتا دیالێکتیکیان بە مانای وشە لەم بوارەدا پیادە نەکردووە. ئێمە ئەگەر ماددییانە ئەم زانستی گۆڕان و پەرسەندنە لە لێکۆڵینەوەکانماندا بۆ شیعر بەکار

نەهێنین، ناتوانێ پەی بە لایەنە شاراوەکانی ئەم دیاردە سەرسوڕهێنەرە بەرین. هەڵبەتە، لێرەدا دەرفەتی ئەوەم دەست ناکەوێ زیاتر لەسەر ئەم لایەنە گرنگە بدوێم و پێیدا شۆڕببمەوە، بۆیە لە بەجێهێشتنیدا داوای لێبوردنتان لێدەکەم. هەرچۆنێك بێت شیعر یەکێکە لەو گۆڕەپانە فکریانەی کە چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵ لە ناویدا شەڕەچینایەتیەکانی خۆیان ئەکەن، هەربۆیەش هەموو بزوتنەوەوە چینایەتیەکان بە نوێنەرە حیزبیەکانیان و کەسە ناسراوەکانیانەوە گرنگییەکی بەرچاویان داوە بە شیعر و هەوڵیانداوە ڕابەرەچینایەتیەکانی خۆیان لە ناویدا دروست بکەن و گەشەی پێبدەن.

کۆمۆنیزمیش وەك بزوتنەوەیەکی کۆمەلآیەتی، سیاسی و فکری چینی کرێکار لە ڕۆژەکانی سەرهەڵدانیەوە پەی بەم واقیعیەتە بردووە و شاعیرە شۆڕشگێڕەکانی لە ڕیزەکانی خۆیدا و لەیەك بەرەی دژ بە چەوساندنەوە ڕێکخستووە. حیزبە کۆمۆنیستەکان و ڕابەرە چینایەتیەکانی ناویان لێبڕاوانە یارمەتی نەشونماکردن و پێگەیاندنی شیعر و شۆڕشگێڕانەیان داوە.

بێگومان ئەم بزوتنەوە شیعریەش بە هەموو قوناغێکی هەڵکشان و داکشانیەوە ئاگرێکی دانەمرکاو بووە، ماندوونەناسانە لە خەباتی چینایەتی و ئینسانیخوازی کۆڵی نەداوە. ئاخر شیعری ڕادیکاڵ، شیعری سوور، شیعری چینی کرێکار یانی بەشداریکردن لە خۆشی و ناخۆشی کرێکاران و بەشمەینەتانی دیکەی کۆمەڵدا. شیعری کرێکاری یانی لە کارەساتە جەرگبڕەکاندا فرمێسك ئەرێژێ و لە سەرکەوتنەکانیشدا پێدەکەنێ. شیعرێك کە لەناو ململانێی چینی کرێکار و بزوتنەوە کۆمۆنیستیەکەیدا لەدایك بووبێ، چرا لە بیر هەڵدەکات، دڵی تینوو ئاو دەدات، غەمەکان سەرنگون ئەکات، گوڵی سەرکەوتن لە بەرۆکی سبەینێ ئەدات. شیعری شۆڕشگێڕانە بیزاربووە لە واقیعی مەوجود، بەرەنگاربۆتەوە، داوای گۆڕانکاری کردووە، وەك ڕابەرێك ڕێکخستنی لە هۆشە زیندووەکاندا بەرێ خستووە.

ئەم ڕۆڵە "دەور"ی شیعر لە کۆمەڵگادا بینیویەتی لای ڕابەرانی بزوتنەوەوەی کۆمۆنیزم ڕۆشن بووە. ڕاستە شاعیرەکان بە شیعرە نوێخوازو شۆڕشگێڕەکانیانەوە ناتوانن گۆڕانکاری لە سەر ئاستی کۆمەڵگا دروست بکەن، بەڵام ئەتوانن کارکردێکی پۆزەتیفانە لە سەر ئەو ڕەوەندانە بە جێ بهێڵن. گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیەکان شاعیرەکان پەروەردەئەکەن بۆ ئەوەی شیعرە سیما هەتاویەکانیان بە دنیا بێنن، بەڵام ئەنجامی ئەم کارە هەر لێرەدا تەواونابێ چونکە ئەو شیعرانەش ئەیانەوێ جارێکیتر تەوژم بەو گۆڕانکاریانە بدەنەوە، هەر بۆیە ئەگەر لە پەیوەندییەکی دیالێکتیکانەدا ئەم پرۆسەیە نەبینن ئەکەوینە داوی میتافیزیکەکانەوە. دام و دەزگا فیکریە ڕەنگاوڕەنگەکانی بۆرژوازی هەمیشە وایان تەبلیغ کردووە کە شیعر نایەوێت لە هیچ بۆتەیەکی سیاسیدا خۆی لە قاڵب بدات، چونکە خۆیان واتەنی، نایەوێت دنیا گەورەکەی بچووك بێتەوە، نایەوێت هەوایەکی ژەهراوی هەڵمژێت، نایەوێت چراکانی سەرڕێگەی خامۆش بکات، نایەوێت لە تونێلی هیچ حیزبێکدا خواستەکانی بەندبکات، نایەوێت باڵی وشەکانی بکرێت و لە ئاستی سیاسەتدا سەری ئامانجەکانی داخات، چونکە لای ئەوان شیعر گوایە ئەبێ لە باوەشی ساماڵا خەوی لێبکەوێ، ئەبێ بەدەم سروشتەوە پێبکەنێ، ئەبێ بازنە چینایەتیەکان تێپەڕێنێ و سنوورە زەمەنی و مەکانیەکان تێك بشکێنێ.

بۆرژوازی بە ئاگایە لە شیعر و بە وشیاریەوە حەرەکەی بۆ ئەکات. ئەو هەمیشە لە مەیدانی تەبلیغدا شیعر لە سیاسەت دوور دەخاتەوە، بەڵام لە مەیدانی پراکتیکیدا شیوازێکی دوولایەنەی تر پیادە ئەکات. بۆرژوازی بێگومان تاقەت پرۆکێنانە هەوڵ ئەدات شیعر باس لە سیاسەت نەکات، بەڵام گەر باسیکرد با مانەوەی گۆمەڵگای سەرمایەداری تەسبیت بکات.

بۆرژوازی تەنانەت لە توێژینەوەی هەڵوەشاندنەوەی شیعریشدا بۆ پێك هاتووەکانی هەلویستی گرتووە و ڕاستیەکانی لە خوێنەر ون کردووە. شیعریان تەنیا وەك دەیان و بگرە سەدان خاسیەتی لە بەریەك ترازاو ناساندووە و شۆڕبوونەوەشیان بە دنیای ئەو خاسیەتانەدا بە دابڕان لە کارکردی کۆمەڵایەتی بە ئەنجام گەیاندووە. ئەوان نەوەك دیاردەیەك بە مانا زانستیەکەی سەیر دەکەن و نە یاساکان و پەیوەندیەکانیشیان جێگەی سەرنجیانە. تازەکردنەوەش هەر لەو ڕوانگەیەوە بە کاری داهێنەرانەی فەردەکان دەزانن و زەمینە کۆمەڵایەتی و فیکری و سیاسیەکان لە پرۆسەی مێژوویی خۆیاندا وەلائەنێن. هەر لە دوو توێی ئەو هەوڵە سەرومرانەیان کە داویانە بۆ سڕینەوەی

بروانە لاپەڕەی 18

حسێن مەیگۆڕێ
فەرهادی چیابەزێنی
سەدەی بیست و یەك

نووسینی: سەردار عبەالله

حسێن مەیگۆڕێ، فەرهادێکی تری ئاشقە، لە سەدەی بیست و یەک، سەدەی کۆمپیوتەر و ئەو تاوەرانەی کە سەریان لە هەورگیرە، بە گژ بێستوونێکی تردا دێتەوە و بە هێزی بازووی داستانی بێ لانەکان تۆماردەکات!

مەیگۆڕێ، هەروەک فەرهاد بە هەمان قولنگە سادەکەی بەگژ چیای سەخت و سەرکەش هاتەوە و دەستی ڕەنگینی خۆی بە سنگی یەکێکی تر لە چیا سەختەکانی کوردستانەوە نەخشاند. حسێنی چیانشین بە درێژایی 15 ساڵ لە کارکردنی سەخت، لە چیاکانی ناوچەی هەورامانی سنووری نیوان ئێران و عیراق، حەوت ژووری بۆ حەوانەوەی خۆی لە سنگی ڕەقی چیاکانی هەورامان بە قولنگێکی سادده داتاشی.

ئەم کارەی مەیگۆڕێ، بووە جێگەی سەرسوڕمانێکی گەورە، لای ئەو کەسانەی کە ئەشکەوتە دەستکردەکەی دەبینن، لەوانە ئەو تۆریست و پەیامنێرە بیانیانەی کە هاتوونەتە کوردستان، یا ئەوانەی کە دەشی بیستن بۆ هەموو کەسێك جێگەی پرسیارە، کە بیرۆچکە و هۆی سەرەکی ئەم کارەی مەیگۆڕێ لە کوێوە هاتووە؟!

وەك ئەوەی ئیستا لە دەمی خۆیەوە دەگێردرێتەوە، مەیگۆڕێ، مرۆڤێکی زەحمەتکێش و خێر لە خۆ نەدیو بووە. هەلاتن لە دەست ستەمی ئاغا و دەرەبەگەکانی ناوچەکە، بێ خانەولانەیی، کوژرانی سێ کوڕی و مێردی سێکچی و پەڕینی لاقێکی، بەشێك لە مێژووی تاڵ و تراژیدی ئەم مرۆڤەپێك دەهێنێت (کە زۆر جار بە شیعر ژیاننامەی خۆی بۆ میوانەکانی دەڵێت) ئەم هۆیانە، دەبنە هەوینی سەرەکی لە خولقاندنی شاکارەکەی مەیگۆڕێ.

لای ئەو کەسانەی کە کێشەی کۆمەلأیەتی و ڕەنجەڕۆیی ئەم زەحمەتکێشە بە سەرەکی وەرناگیرێت، دەیانەوێت مەیگۆڕێ وەك پالەوانێکی نەتەوەیی پێناس بکەن و بە خەڵکان و مێدیا جیهانیەکانی نیشان بدەن کە ئێمەش پاڵەوان و داهێنەری لە چەشنی ئەوانەی وەك ئەوان شك دەبەین. ئەو پاڵەوان و موجازەفەچیانەی جیهان کە ژیانیان لەسەر قومار دادەنێن و بە سەر چیا سەختەکان و ئاپارتمانە بەرزە سەد قاتیەکان دا بە بێ هیچ هۆیەکی یارمەتیدەر و سەلامەتی سەردەکەون، هۆکەی خۆ ناودارکردن و لەمەش گرنگتر پەیداکردنی پارەیە، کە ناکرێت بە کارە پاڵەوانیەکەی مەیگۆڕێ بەراورد بکرێت، چونکە هیچ یەك لەم هۆیان لە پشت دەستدانە ئەو کارەوە نین.

مەیگۆڕیی کەم ئەندام، لە تاو دەردی بێدەرمان و ستەم و نابەرابەریەکانی کۆمەلگە هەلات. کۆمەلگەکەی ، سەرەڕای هاوڕەگەزی و بوونی زمانی هاوبەش، مەیگۆڕێ بە بێگانە دەزانێت، لە خۆی هەلدەوێرێت

و تووشی نامۆبوونی دەکات. خاکی نیشتیمانەکەی، کە بە درێژایی مێژوو بە خوێنی ڕۆڵەکانی وەك ئەو پارێزگاری لێکراوە! ئیستا بستێك زەوی تێدا شك نابات بۆ حەوانەوە. کاردانەوەی هەموو ئەمانە، نامۆ بوون لە هەموو ئەمانە، قولنگ بە مەیگۆڕێ هەڵدەگرێت و وەك دێوانە رووی لە کەژ و کیوان پێ دەکات و دەیکات بە گژ چیای سەخت و دژواردا.

لای مەیگۆڕێ کێشە لە تەك سرووشت زۆر ئاسانتر دێتە بەر چاو وەك کێشە لە نێو خودی کۆمەڵگەدا، داتاشینی حەوت ژوور لە سنگی چیای سەخت، زۆر ئاسانتر و کارسازتر دێتە بەرچاو وەك لە پەیداکردن و دروستکردنی ژوورێکی سادە لە قوڕ لە نێو خەڵك و خوادا، تفەنگ هەڵگرتن بۆ ڕاو کێوا و کێو بۆ ئەو ئاسانترە لە پەیداکردنی ژەمێك نان لە نێو شاردا!

مەیگۆڕێی دەست نەڕۆیشتوو بە سەر هیچ هۆیەکی خۆشگوزەرانی ژیانی هاوچەرخدا: لە خوێندن و ڕۆشنبیری و تەواوی دەستکەوتە مرۆڤایەتیەکانی تر، مەیگۆڕێی لە بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتیەوە گۆڕیوە بۆ مرۆڤێکی ساکار ی سەدەکانی پێشوو کە بژێوی ژیانیان لە سەر ڕاو و شکار دابین دەکرد. هەر لە بەر ئەمە ئاساییە، کە مەیگۆڕێ ، تەنانەت لە گوندنشینەکانیش ساکارتر بێت و ئاگاداری ئاڵوگۆڕ و کێشە و ململانێ سیاسی و کلتوریەکان نەبێت. ئەو سیناریۆ ڕەشەی کە سەرمایەداری بۆ مرۆڤەکانی ئەم سەردەمەیان خولقاندووە، دەکرێت کاردانەوەی زۆر لەمەی مەیگۆڕێ سەیر و سەمەرەتری لێ بخولقێت! ئەم کارە چەند بۆ مەیگۆڕێ جێگەی شانازی پێوەکردن بێت، ئەوەندە زیاتر جێگەی شەرمەزاری سیستێمی باوە کە مەیگۆڕێی ناچارکرد قولنگ هەڵگرێت و ژیانی کێوان قبوڵ بکات.

لە درێژەی 15 ساڵ، لە کاری سەخت و تاقەت پڕوکێنی مەیگۆڕێدا کەسێك لە وانەی ئیستا شانازی بە کارەکەی مەیگۆڕێ وە دەکەن یارمەتیدەر و هانای ئەو زەحمەتکێشە نەبوون. تەکیەی شێخەکان و ناسیۆنالیستەکان، بە سوود وەرگرتن لە سادەیی ئەو ئینسانە، شاکارەکەی دەکەنە سیمبوڵ و جێگەی شانازی خۆیان هەروەك کە بە درێژایی مێژوو هەروابووە، شارستانی لە سەر دەستی کریکاران و زەحمەتکیشان بنیات نراوە و بە ناوی سەرمایەداران و مفتەخۆرانەوە تەواو بووە، ناسیۆنالیستەکانی کوردستانیش، دوای تەواوکردنی کارەکە، بە قوتویەك بۆیاخ و فلچەیەکەوە دێنە بەردەرکی ئەشکەوتەکەی مەیگۆڕێ و داوای لێدەکەن کە ئەشکەوتە دەستکردەکەی بۆ ناو لێ بنێن و داوای لێ دەکەن، ڕێگەیان پێ بدات کە لەسەر دیوارەکانی بۆ بنووسن: مەنزلگەی نەتەوەیی کورد، مەنزلگەی حسێنی کوردی، هاوینەهەواری حسێنی کوردی...هتد.

ئایا ئەشکەوتەکەی حسێنی مەیگۆڕێ دەبێتە جێگەی شانازی ئەوان؟

وەك ئاشکراو روونە، مەیگۆڕێ لە هەستێکی نەتەوەیی وەك ئەوەی ناسیۆنالیستەکانی کوردستان دەیانەوێت بە باڵآیدا بیبڕن: دەستی نەداوەتە ئەوکارە. عیشق و خۆشەویستی بۆ خانەقا و تەکیەکانی شیخیش ڕۆڵێکی نەبووە لە سەر دید و بۆ چوونی مەیگۆڕێ لە ئەنجامدانی کارێکی لەو چەشنە. نەبوونی پەناگایەك بۆ ژیان، گەرچی زۆر سادە و ساکاریش بێت پاڵنەری گشتی و هۆی سەرەکی ئەنجام دانی ئەو شاکارەیە. بێلانەکانی جیهان بە کوردستانیشەوە بەشێکی بەرچاوی کۆمەڵگەی بەشەری پێکدەهێنن، بێلانەکانی ئەمریکا نزیکەی ئەوەندەی دانیشتوانی سوید پێکدەهێنن، کەم نین ژمارەی ئەو مرۆڤانەی کە لە شەقامەکانی ئیتالیادا لە نیو کارتۆندا شەوانی زستانی ئەوروپا بە سەردەبەن. مەجبوراواوەکان و خانووە قورین و لە تەنەکە دروستکراوەکانی کوردستان هەمان نموونەی ئەو بارەن.

بێ خانەو لانەیی، لە هەناوی کۆمەڵگەی بێ ڕەحمی سەرمایەداریدا مەودای بەرفراوانە، ناسیونالیزمیش وەك بەشێك لەو حاکمیەتە تاوانی ئاوارەکردن و بێلانەکردنی خەڵکی لە

ئەستۆدایە. ئەم دیاردەیە لە ژیانی بێ لانەکاندا، چۆن هیچ کەس بە جێگەی سەربەرزی خۆی نازانێ، دەبێت بە هەمان شێوەش کاردانەوە و سەرکەوتنەکانی هەمان لەشکر موڵکی تەنیا خۆیان و بزووتنەوەکەیان بێت، نەک کەسانی تر و بزووتنەوە جۆراوجۆرەکانی تر. کاردانەوەکەی مەیگۆڕێ، نموونەیەکی گەش و بەرچاوە لەو بوارەدا، کاردانەوەی زەحمەتکێشێکی هیوا براوە بە خۆشگوزەرانی و ژیانی نێو شاری ژێر دەستەلاتی بۆرژوازی و ناسیونالیزمدا.

ناسیونالیزمی کورد، وەک بەشێکی دواکەوتو و کونزێرڤاتیف لە

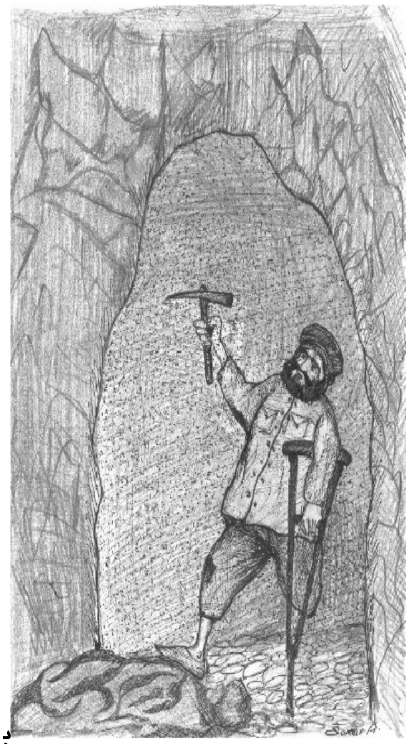

بەرهەمی: سەردار عبدالله

زووتنەوەی بورژوازی کوردی، هەمیشە مۆری دواکەوتوانەی خۆی لە نێو چەوانی ڕووداوەکان داوە. لای ناسیونالیزمی کورد، سادەدەی مرۆڤی کوردی گوندنشین، خانووبەرەی قوڕینی گوندەکان کە سیمایەکی دواکوتوانەی کۆمەڵگەی کوردیە،هەمیشە وێردی سەرزار و جێگەی فەخریان بووە، ئەمە هەمیشە لە ئەدەبیات و هونەری نووسەران و هونەرمەندانی ناسیونالیشدا ڕەنگی داوەتەوە و دەکرێت سەدان نموونەی زیندوو لە پیرۆز ڕاگرتنی ژیانی کێونشینی لە بەرهەمی شاعیران و نووسەرانی سەر بەو بزووتنەوەیەدا بهێنرێتەوە.

ئەم گۆرانیە، یەکێکە لەو گۆرانیانەی ڕۆژانی دوای ڕاپەڕین و دەسەلاتداریتی ئەوانە کە تاکو ئێستاش دەیلێنەوە:

بەردێک دوو بەرد دیوارێک
دیوارێک دوو دیوار ژورێک
ژوورێک دوو ژوور گوندێک
گوندێک دوو گوند کوردستان.

لێرەدا، ئاسۆی بەر تەسکی ئەو بزووتنەوەیە بۆ داهاتووی کوردستان دەردەکەوێت. خەڵکی کوردستان دەبێت گوندنشین بن و خانووی‌گوندەکانیش دەبێت چوار لا دیواری قورین بن، لە کاتێکدا دەسەلاتدار و دەستڕۆشتووەکانی خۆیان کە سەردەمانێك دێهاتی بوون! دانیشتووی خۆشترین کۆشکەکانی شارن.ئەوان دەیانەوێت خەڵکی شوکرانە بژێر بن و گوێ ڕایەڵی مەلا و شێخە دۆستەکانیان بن، کە هەژاری و بێ لانەیی لای خوداوەیە و دەبێت قبوڵ بکرێت.

داستانەکەی مەیگۆڕێ، نابەرابەری و چەوساندنەوە بیری مرۆڤ دەخاتەوە. مەیگۆڕێ، دەیەوێت پێمان بلێت: کە لە جیهانی پڕ ناز و نیعمەتدا، ئەوی ماندووناس نەیتوانی چوار لا دیوارێک وەگیر بخات. دەیەوێت بلێت: فەرهاد لە ئیشقی شیرین و منیش لە ئیشقی نان و لانە بە گژ چیادا هاتمەوە!

ئەشکەوتە دەستکردەکەی مەیگۆڕێ، بە هەر ناوێکەوە بچێتە مێژووەوە، هیچ لە ماهییەتی ئەو کارە کەم ناکاتەوە کە مەیگۆڕێ بە نرخی خوێنی نێو دەمارەکانی ئەنجامی دا، ئەم شاکارە وەک مۆرێکی ڕەش بە نێوچەوانی ئەو ڕژێمە حاکمانەوەیە، کە دەستیان لە زەوتکردنی نان و ژیانی خەڵکیدا هەیە و بە زۆر سواری ڕەوڕەوەی مێژووی مرۆڤایەتی بوون.

بۆ بەردەوامبوون لە مەیدانی تیکۆشانی هونەری و کومەلایەتی دا، هانا چاوەڕوانی پشتیوانی و یارمەتی ئێوەیە. دەستی هاوکاریتان دەگوشین.

ناساندنی کتێب

گوڵێك لە بیابانی ئەفریقادا

واریس دیریە

نووسینی: نوری کریم

ئەمە ناونیشانی بەسەرهاتێکە "گوڵێکی بیابان" Desert Flower کە لە لایەن Waris Dirie " واریس دیریە" بە زمانی ئینگلیزی، نوسراوە و بو یەکەم جار لە سالی 1998 چاپ و بلاوکراوەتەوە. وەگێردراوی سویدی ئەم بەسەرهاتە " En blomma i Afrikas öken" لە زۆربەی زۆری پەرتوك فرۆشیەکانی سوید دەست دەکەویت.

ئەم بەسەرهاتە، بەسەرهاتی واقعی واریس دیریە خۆیەتی. تەواوی رووداو و کەسەکان، بێجگە لە گۆرینی چەند ناوێك، رووداو و کەسی راستین.

واریس لە خێزانێکی کۆچەری بیابانی سۆمالیا لە دایك بووە، و لە رێگای بەخێوکردنی بزن و حوشترەوە ژیانیان بە سەر بردووە. واریس تەمەنی دوانزە ساڵە بووە کە باوکی بەنیاز بووە، لە بەرامبەر حەوت حوشتردا بە پیاوێکی چەند ژنەی شەست ساڵە بە شووی بدا.

واریس بە یارمەتی دایکی لە دەست باوکی بەرەو موگادیشۆ، پایتەختی سومالیا کە تەواوی کەس وکاری دایك و باوکی لەوێ دژین، هەڵدێ. پاش ماوەیەك، مامی واریس کە سەفیری سومالیایە لە بەریتانیا، واریس وەك کارەکەری ئیشی ناو ماڵ لەگەڵ خۆی بۆ لەندەن دەبات. پاش تەواو بوونی کاری مامی لە بەریتانیا ماڵی مامی بە خاوخێزانەوە دەگەڕێنەوە بۆ سوماليا. بەڵام واریس بە هەوڵی خۆی لە بەریتانیا دەمێنێتەوە. واریس ئێستا لە نیۆیۆرك دەژی و وەکوو فۆتۆمۆدیلێکی بەناوبانگ کار دەکات و منداڵێکی هەیە.

تەواوی بەسەرهاتی واریس لە دەوری یەك کێشە دەخولێتەوە. واریس لە تەمەنی پێنج سالیدا خەتەنەکراوە، تەواوی ئەندامی مێینەی دەرەوەی لێکراوەتەوە و دووراوەتەوە. واریس لای وابوو کە هەموو کچانی وڵاتانی بە ناو ئیسلامی وەك ئەو خەتەنە کراون، بەڵام دوای چەند رۆژ ژیان لە بریتانیا، هەرچەند لە ناو چوار دیواری ژووری چێشت لێنان و قاپ شتندا دەژیا، بۆی دەردەکەوێ کە وا نیە. واریس هەر زۆر زوو لە لەندەن سەرنجی کچەکانی مامی کە لە خۆی گەورە ترن و لەوێ گەورە بیوون دەدا و دەبینێ کە کاتێك ئەوان بۆ میز کردن دەچنە ئاودەست یەك دەقیقەیان پێناچێ بەڵام ئەو ناچار بوو زیاتر لە دە دەقیقە بمێنێتەوە.

رۆژێك واریس بە هۆی ئازاری دەورەی مانگانەی ژنانەوە لە هۆش خۆی دەچیت و ناچار دەبن بۆ لای پزیشکی بەرن. هەر چەند پزیشکەکە دەیزانێ گرفتەکەی واریس چیە، بەڵام بە دانی چەن دەنك حەبی ئازار کەمکردنەوە خۆی رازی دەکات. بە گەرانەوەی ماڵی مامی بۆ سومالیا، واریس دەکەوێتە سەر جادە و بەشێوەی نایاسایی دەمێنێتەوە و دەست بە کارکردن دەکات. بەڵام رۆژ بە رۆژ گرفتەکەی گەورەتر دەبێ و دەردە سەری بۆ زیاتر دەکات. ئیتر نەدەکرا هەر مانگەی دوو هەفتە لە ماڵەوە لەبەر ئازار بکەویت و درێژە بە کارەکەشی بدا.

لە کۆتاییدا واریس بریار دەدا کە ئەم گرفتە لە کۆڵ خۆی بکاتەوە و دەچیتە لای پزیشك و پاش باسی باری تەندروستی خۆی داوا لە پزیشکەکە دەکات ئەندامی مێینەی کە دووراوەتەوە بۆی بکاتەوە، بەڵام ئەوەی واریس پێشبینی نەدەکرد وەڵامی پزیشکە لە وڵاتێکی ئەورووپایی وەك بەریتانیا. پزیشکەکە پێی دەڵێت: تۆ لە سومالیاوە هاتووی و دەزانی خەتەنە و دوورینەوەی ئەندامی مێینەی کچان بەشێکە لە داب ونەریت و کەلتورتان، کە ئێمەش رێز لە داب ونەریت و کەلتوری میللەتان دەگرین. ئێمە بەبێ ئاگاداری و رازی بوونی سەرپەرشتەکەت لەسەر داوای خۆت ئەم کارە ناکەین.

واریس پاشان ئاگادار دەبێتەوە کە پزیشکەکانی بەریتانیا تا سالی 1996، لە سەر داوای دایك و باوکانیك کە کچەکانیان لەوێ گەورە بوون، خەتەنەی کچانیان کردووە و پاش نارەزایەتییەکی زۆر، دەوڵەتی بریتانیا ئەم کارە دژی ئینسانییەی "بە رەسمی" قەدەغە کردووە. بەڵام ئیستا بە بەر چاوی زەقی دام و دەزگا دەوڵەتیەکانەوە، هەر کۆمەڵە

خێزانێك كە بە نیازن كچەكانیان خەتەنە بكەن كۆدەبنەوە و بڕیار لەسەر هێنانی كەسێك بۆ بەریتانیا دەدن تا ئەم كارە دژی ئینسانیەیان بو ئەنجام بدا.

گرنگترین و پڕ بایەخ ترین بەشی ئەم بەسەرهاتە ئەوەیە كە واریس بە دوا ئەو بەشە لە فەرهەنگ و كەلتوری دواكەوتوەدایە كە لە پشت ئەم قەسابخانەیەی كچانەوە ڕاوەستاوە. فەرهەنگ و كەلتوریكی زاڵ لە ناو ئەم جۆرە كۆمەڵگایانەدا كە دەبێتە هۆی ژیاندنەوە و درێژەدانی ئەم دیاردە دژی ئینسانیە.

واریس بە چاوی خۆی خوشكەكەی خۆی بینیبوو كە چۆن خەتەنە دەكرێ و چۆن لە ناو ئازار و خەڵتانی خوێندا دەبووریتەوە. واریس بیستبووی كە خوشكە گەورەكەی حەلیمۆ و ئامۆزاكەی بەرگەی ئەم قەسابخانەیان نەگرتووە و گیانیان لە دەست داوە. هەروەها هەواڵی بێسەر و شوێن بوونی سەدان كچی منداڵی لە كون و قوژبنی ئەم بیابانە بیستووە.

سەرەڕای هەموو ئەمانە واریس لە بیریەتی كە چۆن بە ئاواتی ئەو ڕۆژەوە بوو كە خەتەنە دەكرێ. واریس خۆی دەڵێ چۆن منداڵانی وڵاتانی ڕۆژئاوا ڕۆژ ژمێری دەكەن بۆ گەیشتنی ئاهەنگی جەژنی لە دایك بوونیان و هاتنی بابەنوئێلی دەست بە دیاری لە سەری ساڵی تازەدا، ئاوا منیش بە هیوای مەراسیمی خەتەنەكردن و هاتنی ژنە قەرەجی قەسابی دەست بە گوێزانی كول و خوێناوی بووم. واریسی تەمەن منداڵ كاتێك حەز لە كوڕی دراوسێكەیان دەكات، بە خەیاڵی خۆی كوڕەكە حەز لەم ناكا و حەزی لە خوشكە گەورەكەیەتی، چونكە ئەم خەتەنە كراوە و پاكە. لە نەریت و كەلتوری سومالیادا، كچ تا خەتەنە نەكرێت و نەدوورێتەوە هەر پیسە، وە وا لێكدەدرێتەوە كە هێشتا هەر منداڵە و ئامادەی ژیانێكی تازەتر نیە. كوڕیش تەنیا كچێك دەهێنێت كە خەتەنە كرابێت و دوورابێتەوە و بە دەستی پیرۆزی خۆی لە شەوی زاوایەتیدا تەقەڵەكانی دەكاتەوە. كچێك ئەگەر شوو نەكا وەیان شوو بكا و منداڵی نەبێ، لە بەرامبەر كۆمەڵدا جێگای نەفرەتە، چونكە بە ئەركی سەرشانی هەڵنەساوە. وەك ئەڵێن ڕۆحی خۆی بە كەسیكی تر نەداوە.

واریس دەڵی:"لەو شتانەی كە تایبەتی خۆمە، پێلاوەكانم لە هەموویان زیاتر خۆش دەوێن، دوو كەنتۆری گەورە پێلاوم هەیە بەڵام هەر هەست دەكەم هیچم نیە، هەموو ڕۆژێ تەماشای یەك بە یەكیان دەكەم بەبێ ئەوەی لە پێیان بكەم". هۆكەی ڕوونە. واریسی نەخوێندەوار، هەژار و كوچەری بیابانی سومالیا، تەواوی تەمەنی منداڵی بەبێ پێڵاو بردوەتە سەر. بەڵام هەر هەموو ئەمانە ڕێگەر نەبووە لە بەردەم واریس كە لە سەرتاسەری جیهاندا ببێت بە نموونەی نارەزایەتی.

كاتێك واریس پشتی لە داب ونەریت و كەلتوری كۆنەپەرستانەی سومالیا كرد و دەنگی نارەزایەتی لەدژی خەتەنەی كچان بەرز كردەوە، كۆمەڵگای شارستانی و لانكی دیموكراسی ڕاچڵەكان و لە تەلەفیزیۆنی وڵاتە پێشكەوتووەكان و سالۆنە گەورەكانی نەتەوە یەكگرتووەكانەوە، دەنگی دایەوە.

واریس دەڵێ: "كارەساتیك كە بەسەر مندا هاتووە، هەر ساڵە بەسەر دوو ملیون ئافرەتدا دێ. لەو شارەی كە منی تیادا دەژیم، (نیویۆرك)، بیست و حەوت هەزار كچ و ژن خەتەنەكراون یا خود بەرێوەن كە بكرێن. لەو قارەیەی كە من لێوەی هاتووم هەموو ڕۆژێك شەش هەزار كچ یان ژن لە كاتی ئەنجامدانی ئەم كارەدا یان لە كاتی منداڵ بووندا، بە هۆی ئەوەی خەتەنە كراون، گیانیان لە دەست دەدەن. بە داخەوە ئەم دیاردەیە ڕۆژ بە ڕۆژ ڕوو لە زیاد بوونە نەك لە كەمی."

" گوڵێك لە بیابانی ئەفریقادا" سەرچاوەیەكی پڕ بەهایە بۆ ناساندنی ئەم كارەساتە دژی ئینسانیە.

ئابونەی ساڵانە

(چوار ژمارە)

- سكاندیناوی 180 كرۆنی سوید
- باقی ئەوروپا 30 دۆلاری ئەمەریكی
- باقی وڵاتان 35 دۆلاری ئەمەریكی

ئادرەسی هانا:

Hann / Box 6040 / 424 06
Angered / Sweden

پۆست جیرۆ لە سوید: 9 - 1641549

لەو بەڕێزانەی كە لە سوید ناژین، داوا دەكەین كە پارەی ئیشتراكەكانیان بخەنە ناو زەرفی نامە و بە ئادرەسی هانا دا بینێرن.

ئەم کتیبانە

لای هانا دەست دەکەون:

(کرۆنی سوید) :

- چەن لاپەرە لە دەفتەری رۆژانەم (شیعر) ، ریبوار..........................30
- وشەکان ئازادی خۆیان دەسەپێنن (شیعر)، بژار 30
- تەمال (شیعر) ، ئاسۆ...30
- عەشقی ئێمە (شیعر) ، حەمە عەلی حەسەن 30
- لە رەگەوە (شیعر) ، کۆمەلە شیعری شاعیرانی گیانبەختکردوو..........30
- تۆفان (شیعر) ، سلیمان قاسمیانی (کاکە) 30
- ئاهەنگی ئازادی و ئەڤین، سلیمان قاسمیانی (کاکە)...................40
- نا نەت ناسیوم داگیرکەر، سلیمان قاسمیانی (کاکە) 30
- ئاو و هەتاو (شیعر بۆ منالان)، سلیمان قاسمیانی (کاکە) 30
- پورە من من (چیرۆك بۆ منالان)، سلیمان قاسمیانی (کاکە) 30
- کوترەکانی لە خوا یاخی، سلیمان قاسمیانی (کاکە) 40
- ئەلوەن و ئەم بەر و ئەوبەر (رۆمان)، سەلام عبدالله ئیبراهیم 40
- "هانا " لە ژمارەی 2 بە دواوە .... (دانەی) 25

بە زمانی فارسی

- برای فردایی روشن، (کۆمەلە شیعریکی هەلبژاردە لە چەند شاعیر) 40
- راز انگشت میانە (کورتە چیرۆك)، عباس گویا 25
- جهان نمای مضحك (شیعر)، سلیمان قاسمیانی 25
- یك دقیقە سکوت (شیعر)، سلیمان قاسمیانی 25
- مدوسا بر فراز آبیدر (رۆمان)، شاهو پیرخضرانیان 40

بە زمانی سویدی

- Sätt locket på (کومەلە شیعر) ، سلیمان قاسمیانی 40
- Mångkulturella getton, den demokratiska apartheiden (گێتۆی فرە کولتوری، ئاپارتایدی دیموکراتیك) لێکۆڵینەوەیەك لە سەر "نسبیەتی کولتوری"، سلیمان قاسمیانی 40
- I skuggan av fördomar (لە ژێر سێبەری پێشداوەرییەکاندا)، لێکۆڵینەوەیەك لە سەر راسیسم و پیشداوەری، ئەحمەد بایەزیدی 40

پارەی پۆستی هەر کتێبێك بۆ ناو سوید 1.5 دۆلار، بۆ ئەورووپا 2.5 دۆلار و بۆ باقی ولاتان 4 دۆلاری ئەمەریکییە. (پارەی پۆست بۆ ناردنی زیاتر لە یەك کتێب هەرزانتر دەکەوێ. بۆ ئاگاداری زیاتر ، پەیوەندیمان پێوە بگرن). بۆ وەدەستهێنانی ئەم کتێبانە دەتوانن پارەیکتیب پۆستەکە بخەنە حیسابی پۆست جیرۆی هانا لە سوید: 9–1641549

کاریکاتیری ژمارە

11 دەرچوو !

بۆ پەیوەندی گرتن بە "کاریکاتیر"ەوە دەتوانن لە ئادرەسی "هانا" کەڵك وەربگرن.

ئەوەش ئادرەسی مالپەر و ئیمایلی کاریکاتیر:

www.geocities.com/karikater
karikater@yahoo..co.uk

دەستی هاورێی

و هاوکاریتان

دەگوشین !

خوێنەری بەرێز!

هانا بە گۆڤاری خۆت بزانە و لە یارمەتیدان و بلاوکردنەوەی دریغی مەکە!ئێمە دەستی هاوکاری ئێوە دەگوشین و چاوەڕوانی وەلامتانین! دیارە کە بلاوکردنەوەی گۆڤارەکە بە ئەندازەی نووسین و دەرکردنەکەی گرنگە. بلاونەبوونەوەی گۆڤارێك هەر وەکوو دەرنەچوونی وایە. ئێمە لەو خۆشەویستانەی کە لە ولاتانی جۆراوجۆر ئامادەن لەو بارەوە هاوکاریمان بکەن، داوا دەکەین پەیوەندیمان پێوە بکەن!

18-19
2003

HANA

A Social, Literary & Cultural Kurdish Magazine

Publisher & Editor-in-chief: Soleyman Ghasemiani
Editorial committee: Josef Rebwar (Mosleh Sheikholeslami), Baker Ahmad, Layla Ghasemiani, Sardar Abdullah, Shina Abdullah, Bizhar.

In this edition:

1- Dancing Under the Shadow of Death! / by Soleyman Ghasemiani
2- Details of a Tragedy / by Sardar Abdullah
3- A Sad Story, Honour Killing.
4- Repression of Women and the Culture Which Kills Women for hHonour / by Layla Ghasemiani
5- The Dead Women is Comming / by Baker Ahmad
6- Poems : Shaho Pirkhezranian / Bizhar / Aso Goran
7- The Poets of Nationalism: Shejk Reza Talabani / by Soleyman Ghasemiani
8- The Painter: Mehran Torabi
9- Poetry, Communism and a Class-task / by Bizhar
10- A Lover Sculpture of the Twenty First Century / by Sardar Abdullah
11- Desert Flower / by Nori Karim

ISSN 1401-1336
Address: HANA / BOX 6040 / 424 06 ANGERED / SWEDEN
E-mail: info@hana.se
Web: www.hana.se